

TORADJA'SCHE VERTELLINGEN.

(Tweede Reeks)

DOOR

N. ADRIANI.

In deel XLV van dit Tijdschrift zijn de bladzijden 387 — 482 ingenomen door de vertaling en de verklaring eener reeks „Toradja'sche Vertellingen”, die den inhoud uitmaken van het „Leesboekje in de Bare'e-taal” dat in 1900 door de Nederlandsch-Indische Regeering is uitgegeven ten dienste der scholen op Midden-Celebes. Van dit boekje is in 1909 eene nieuwe uitgave verschenen, die een aantal verhalen, bevat welke in den eersten druk niet te vinden zijn. Van deze nieuwe versjes en randsels bied ik hier eene vertaling met aantekeningen aan.

Behalve oorspronkelijke vertellingen der Toradja's, bevat de tweede uitgave van het „Leesboek in de Bare'e-taal” nog een aantal verhalen die ik uit het Nederlandsch vrij heb vertaald en die van lieverlede wel in de Bare'e Letterkunde zullen opgenomen worden, daar zij zooveel mogelijk in een Toradja'sch gewaad zijn gestoken. Ik heb ze, zooals wel van zelf spreekt, niet onder de hier volgende vertellingen opgenomen, maar wel den titel en den inhoud ervan opgegeven, vooreerst om bekend te maken welke verhalen reeds in de Bare'e Letterkunde uit den vreemde zijn ingevoerd, en vervolgens om hen die het Leesboek met behulp der hier volgende vertalingen willen gebruiken als hulpmiddel bij de studie der Bare'e-taal, wat spoediger op weg te helpen tot het verstaan van die verhalen, waarvan zij hier beneden geen vertaling zullen aantreffen.

Vertaling en de aantekeningen zijn juist zoo ingericht als de boven aangehaalde „Toradja'sche Vertellingen“, naar welke ik meermalen zal hebben te verwijzen.

1. EEN KUNDIG MENSCH DRAAGT AL HET ZIJNE BIJ ZICH. (Leesboek bl. 5, 6).

Bewerking in het Bare'e van het verhaal van den man, die met een aantal andere lieden schipbreuk leed en de eenige was die niets verloor, daar zijne kennis zijn eenig bezit was.

2. DE MUIS EN HET ZEESCHELPDIER. (Leesboek bl. 6.)

Er leefde eens eene muis in een zeker dorp. Eens kwam in haar de lust op om de zee te zien, zoodat zij zeide: „Ik heb geen lust meer om in dit dorp te blijven, ik ga op reis, ik ga naar zee“. Na lang geloopen te hebben, berg op, berg af, kwam zij aan de zeekust. Zij trof eene zeeschelp aan, die een weinig open stond. De Muis zeide: „Wat is dat? Eerst nu zie ik iets dergelijks; laat ik het eens goed opnemen“. Zij stak haren kop in de opening der schelp, met het voornemen den inhoud daarvan te bezien. Toen haar kop er in was, kneep het zeeschelpdier zijne schelp toe en verbrijzelde den kop der muis, zoodat hare romp (van haren kop) gescheiden werd.

Over de parallellen van dit verhaaltje, mij verteld door een To Pebato, die te Panta, dus nabij het zeestrand woonde, zie het reeds vroeger medegedeelde, Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XL, bl. 357—358. (1)

pai napanto'o „zoodat zij zeide“. De vervoegde vormen, nl. die welke bestaan uit den verbaalstam met de

1) Ik zal dit opstel verder aanhalen met: Tor. Litt.

voorvoegsels koe-, noe-, na-, (1e, 2e en 3e pers. e. v.), ka-, ta-, ni-, na- (1e pers. excl., incl., 2e en 3e pers. m. v.) worden gemaakt zoowel van den zuiveren verbaalstam, bv. koeto'o „ik zeg, (zeide, enz.) het", noekita „gij ziet (zaagt, enz.) het", nakoni „hij eet (at, enz.) het", als van het nomen verbale als secundairen stam, bv.: koepantu'o „dat ik (het) zegge", noepangkita „dat gij (het) ziet", napangkoni „dat hij (het) ete". Deze laatste vormen hebben in de eerste plaats de beteekenis van een Conjunctief en kunnen dus worden beschouwd als vervoegde vormen van den Intransitieven Imperatief, aldus:

pangkoni „eet, doe uw maal",
 noepangkoni „dat gij etet",
 napangkoni „dat hij ete",
 kapangkoni „dat wij eten", enz.

Deze vormen worden zoowel in transitieven, als in intransitieven zin gebruikt en kunnen dus bij gelegenheid ook worden vertaald met: dat gij het etet, dat hij het ete", enz. Doch zij zijn in de eerste plaats intransitief.

Van de stammen die den Intransitieven Imperatief (het nomen verbale) met ka- vormen, wordt op dezelfde wijze een volledig stel Conjunctief-vormen gemaakt:

kajore „slaap",
 koekajore „dat, zoodat, opdat ik slape",
 nakajore „dat, opdat, zoodat hij slape",
 kakajore „dat wij (excl.) slapen",
 takajore „dat wij (incl.) slapen".

Zooals te begrijpen is, komt van de vormen der laatste serie de vorm nakajore het meest voor. Vandaar dat deze vorm dikwijls wordt opgelost in naka en jore en dat naka daardoor ook in zelfstandig gebruik is gekomen, in de beteekenis „opdat". Later zal ik gelegenheid hebben op voorbeelden hiervan te wijzen.

waremo koronja; de beteekenis van ware is „doorgehakt, doorgeslagen"; waremo le'enja „zijn hals is doorgesneden", waremo gombo „het besluit der verga-

dering is doorgehakt, het is eenmaal genomen en wordt niet meer herroepen". Van de muis wordt hier gezegd waremo koronja, omdat de kop was afgeknepen en het geheele lichaam dus „door" was.

3. DE HOOGMOED VAN DEN KIKVORSCH.

(Leesb. bl. 6.)

Het verhaal van den kikvorsch, die zich tot de grootte van een buffel wil opblazen en eindelijk uiteenbarst.

4. EEN RAADSEL. (Leesb. bl. 7, 8).

„Los mijn raadsel op, opdat ik uwe knapheid prijze: Het huis van Soemboli is geheel wit, zijn dak is tevens zijne omwanding, deze loopt geheel rondom. Het heeft geen vensters en geen deuren. Als de bewoner er uit wil komen, gelukt het hem niet naar buiten te gaan, tenzij hij den wand verniele. Wat is dat voor een huis?"

„Dat weet ik nog niet; maak het een weinig duidelijker. Is het eetbaar?"

„Ja."

„Komt het veel voor bij ons?"

„Alleen als wij kippen houden, hebben wij het."

„O, ik weet de oplossing al: natuurlijk een kippenei".

„Als ik het niet voor u had verduidelijkt, zoudt ge het niet hebben gevonden".

Koepaoende „opdat ik roeme, prijze", voorbeeld van een Conjunctief. De Indicatief is koeoende.

banoea i Soemboli „het huis van Soemboli". In de raadsels is vaak Soemboli de eigenaar van het te raden voorwerp. Zie Tijdschrift Bat. Gen. Dl. XLV, bl. 413 en Verh. Bat. Gen. Dl. LV, 1 Stuk, bl. 33, 34. ¹⁾

¹⁾ Het eerstgenoemde opstel zal verder worden aangehaald met Tor. Vert. het tweede met Sese n T. Vert.

ata-atanja rindi-rindinja „zijn dak is tevens zijne omwanding”, woordelijk: het is maar aldoor zijn dak, aldoor zijne omwanding. Deze uitdrukking is de gewone in het Bare'e om uit te drukken: het eene is een geheel met het andere. Zoo zal men een knipmes aldus beschrijven: goema-goemanja tataononja (reduplicatie in plaats van woordherhaling van den stam taono) „zijne scheede is tevens zijn handvat” en van eene geheel ijzeren lans, zooals die der Moriërs, wordt gezegd: mata-matanja joe'a-joe'anja tatamboelinja „het lemmet, de schacht en de taats zijn uit één stuk”. Het Bare'e kent geen woordherhaling of reduplicatie van zelfstand. naamwoorden tot vorming van nieuwe, maar om aan te duiden: „aldoor maar aan één stuk door dit of dat”, wordt de naam van het substantief herhaald, bv. djaja-djajanja „aldoor maar de weg”, boejoe-boejoe „aldoor maar bergen”.

papeida „maak het duidelijker”, woordelijk: breng het naderbij. De stam is ida, vanwaar meida „nabij” ook „bijna”. De uitdrukking mampapeida „naderbij brengen” wordt hoofdzakelijk gebruikt in de beteekenis „helpen bij het oplossen van een raadsel”.

5. DE AAP EN DE BOK. (Leesb. bl. 8).

Een oude bok met langen baard was eens op weg. Hij trof een aap aan, die op een boomtak zat. De Aap vroeg: „Waar gaat ge heen?” De Bok antwoordde: „Nergens heen, ik ben maar zoo aan 't wandelen, kom hier en ga mee”. De Aap kwam van den boom af en wandelde met den Bok. Na niet langen tijd kwamen zij aan warm water, dat opborrelde. De Bok zeide: „He, wat is dit voor water?” De Aap antwoordde: „Dit is eene badplaats der Voorouders; al wie oud is en in dit water baadt, die wordt opnieuw jong.” De Bok antwoordde: „Dat liegt ge; kijk

eens naar mijn grijzen baard hier; hoe zou ik nu de vertelsels gelooven van een aap, wiens hoektanden nog niet eens door zijn!"

Dit verhaaltje is uitgegeven in Verh. Bat. Gen. Deel XXXIII, door J. G. F. RIEDEL, met eenige aantekeningen. De tekst is een ware kakografie, de aantekeningen zijn grootendeels onjuist. Waar RIEDEL dit verhaaltje vandaan heeft, vertelt hij niet. In het Leesboek is het in goed Bare'e overgebracht.

paloewasi is een wisselwoord voor bego, mboela „bok, geit". Een volwassen bok wordt ook gemboe genoemd. Van paloewasi is het grondwoord loewa „vochtig, nat", ook wel gebruikt als wisselwoord voor oedja „regen". Het is mij echter niet mogelijk in verband met dezen stam de beteekenis van paloewasi op te geven.

6. DE KRAAI EN DE HOND. (Leesb. bl. 8, 9).

Het verhaal van den hond die een kraai er toe brengt, om het stuk vleesch, dat zij in haren bek heeft, te laten vallen

7. DE DOMMOOR EN DE BUFFEL. (Leesb. bl. 9, 10).

In vroegeren tijd was er eens een domme man, die een buffel zag grazen en hij zeide: „Wel, wat is zijne tong scherp; die is goed als mes te gebruiken; als deze buffel wordt geslacht, dan neem ik zijne tong, dan kan ik daarmee van den kolf van den palmwijnboom schijfjes snijden". Hij kocht den buffel, slachtte hem en gaf het vleesch aan anderen, slechts de tong nam hij voor zich. Daarop ging hij van den kolf van den palmwijnboom schijfjes snijden; zijn kappmes wierp hij weg, slechts de tong van den buffel

nam hij mede, maar die snēed niet. De domoor werd boos en zeide: „Ik heb toch gezien dat zij vroeger scherp was; hoe komt het dan, dat zij nu niet snijdt?” Ontstemd als hij was, wierp hij de buffeltong weg en schreide. Hij ging terug naar zijne makkers, die bezig waren den buffel te eten dien zij hadden toebereid. Hij schaamde er zich over dat hij schreide, ging naar het vuur en zeide dat zijne oogen door den rook waren aangetast; dat loog hij intusschen, het was niet de rook, die zijne tranen tevoorschijn bracht; hij schreide om de schade die hij leed: zijn mes had hij weggegooid en geen aandeel van het buffelvlēesch gekregen.

Dit verhaal behoort tot de anecdoten welke worden verteld van den volksstam To Onda'e, die ten Oosten van het Meer woont. Deze lieden wonen nabij de O.-grens van het Bare'e-taalgebied en zijn naar alle richtingen eenige dag-reizen van de zeekust verwijderd. Vandaar dat zij als de Binnen- of Bovenlanders bij uitnemendheid gelden en men hun groote onwetendheid toeschrijft omtrent alles wat de zee en de zeekust aangaat, verder geringe ontwikkeling en veel onnoozelheid in allerlei gevallen van het dagelijksch leven.

Onda'e en Lage zijn de oudste der Bare'e-sprekende stammen. Als zoodanig zijn zij de „Voorouders” en vertegenwoordigen dus het domme voorgeslacht, dat niet op de hoogte staat van de huidige generatie. Maar de To Lage zijn gedurende eene vroegere periode Mohammedaansch geweest en hebben sedert eene zekere voornaamheid van optreden op de To Onda'e gewonnen. Zoo zijn deze laatsten als vanzelf voor de rol van de Toradja'sche Kampenaars aangewezen. Andere staaltjes van deze anecdoten vindt men in No. 8 en 40 hier beneden en in Tor. Litt. bl. 381—386.

da koepangkodjoka baroe „opdat ik daarmee den palmwijn afsnijde”, d. w. z. van den bloemkolf van den arēn-palm, waaruit de palmwijn wordt getapt, schijfjes snijden, om de door uitdroging dichtgeraakte cellen weder te openen. Koepangkodjoka is een Conjunctief, vandaar

het voorvoegsel pa; het achtervoegsel -ka doelt op het voorafgaande djilanja. Dergelijke pregnante constructies, in welke voor de korthed een lid uit het verband wordt uitgeschakeld, komen in het Bare'e veelvuldig voor, bv. mananamo to moapoe „de kookster is gaar”, in plaats van: het kooksel (poapoe) der kookster enz.: kalopoe-lopoe i Oewi mambowo joenoe „die Oewi is een beetneemster, dat zij (de pakjes van) anderen openmaakt”. Men vergelijkte uitdrukkingen als in het Ned. „belet vragen, de meid bellen”.

8. HOE EEN DOMOOR EEN HERT DEN HALS AFSLOEG. (Leesb. bl. 10).

Een andere domme man ging herten vangen in vallen. Hij stelde een val op in 't bosch en er kwam eene groote hertebok in, dien hij ving. De Domoor was in zijn schik; hij hing zijne draagmand, zijn hoofddoek, zijn sirih-zak en zijn draagsarong op aan de horens van het hert, sleep zijn kapmes op den slijpsteen en zeide:

„Strijk, strijk gaat de slijpsteen,

Ik sla er het hert den hals mee door. 1)

Strijk, strijk gaat de wetsteen,

Ik sla er den hals van 't hert mee af’.

Toen zijn mes scherp was, hieuw hij naar den hals van het hert, maar hij raakte niet, hij trof slechts de liaan van de val. Het hert sprong op en vluchtte; verdwenen was zijn buit, verdwenen waren ook zijne kleederen en zijn proviand: dat alles had het hert op zijne vlucht aan zijne horens medegenomen.

motolia lagiwa; het grondwoord tolia beteekent een strik die aan een veerkrachtig stuk hout is vastgemaakt,

1) N. I. met het kapmes dat hij in de hand hield.

dat terugspringt zoodra het dier zijn kop door den strik steekt. Op die wijze wordt de strik om den hals van het dier togetrokken. De vorm *motolia* is intransitief, hij beteekent „een strik zetten, met een strik bezig zijn, met een strik jagen”; *lagiwa* „hert” moet dus niet zoozeer als object van *motolia* worden beschouwd, dan wel als complement van *tolia*, dus: mo gevoegd voor *tolia lagiwa* „hertenstrik”, tot *motolia-lagiwa* „hertenstrikken zetten”. Wil men *ligiwa* maken tot object van het werkwoord, dan moet men als grondvorm het nomen verbale gebruiken en dus zeggen: *mampotolia lagiwa*.

pangka'a „hertebok”, gevormd met het suffix *a* van het grondwoord *pangka*, waarvan is afgeleid *mopangka* „sprongen maken, met sprongen vooruitschieten”. *Pangka'a* is dus te vertalen met „springerig, springer”, wat ook de beteekenis moet zijn van het Boeg. *djonga* „hert”, vgl. Bar. *djongawi* „met een sprongetje reiken naar iets”.

panjebi, met *pa-* gevormd van den intensieven vorm van *sebi*, *mantjebi*, *manjebi* „stootend afweren, van zich afstooten”; *panjebi* beteekent dus „stooter”, en is een wisselterm van *tondoe* „horen”. *Ntjebi* is ook een w. t. voor *bentji* „gemsbuffel, *Anoa depressicornis*”. Het komt mij intusschen waarschijnlijk voor, dat *ntjebi* „stooter” de oorspronkelijke vorm is van *bentji*, en dit laatste eene omzetting, gebruikt door jagers, uit vrees voor dit gevaarlijke dier en vooral om het op de jacht niet als buit te missen. Van jachtterm is het dan de gewone benaming geworden, terwijl *bentji* als omzetting is beschouwd. Buiten deze, weet ik van den naam *bentji* geen verklaring te geven.

reree of *rere* is het geluid van strijken, krassen, vgl. de w. w. stammen *gere*, *rere*, die „wrijven, strijken, krassen” beduiden.

9. GELD. (Leesb. bl. 11, 12).

Eene korte uiteenzetting van de onderlinge verhouding der Nederlandsche munten.

10. DE KIP DIE DE MENSCHEN AANKLAAGT.

(Leesb. bl. 11, 12).

Eene kip liep eens rond om haar voedsel te zoeken, vergezeld van hare kuikens. Zij vond een nest van roode mieren op den weg. De Kip riep hare kuikens en zeide: „Komt hier, kinderen, laat ons roode mieren eten, die smaken lekker”. De kip krabde het mierennest uiteen en at vele mieren op. Toen dat gedaan was, zeide de Kip: „Ik ben blijde deze smakelijke spijs gevonden te hebben. Maar dit is het verdriet van ons leven: juist als wij vet zijn, vangen de menschen ons op en eten ons daarna als toespijs”. Toen antwoordde een roode mier, die verborgen was op een boom: „Wat wil die kip, dat zij zegt: Het is slecht van de menschen om kippen te eten? Hoeveel duizend roode mieren heeft zij zooeven wel opgepikt? Als de kippen mieren mogen eten, wat is er dan voor slechts in, dat de menschen kippen eten?”

Dit verhaaltje is het tweede van de vijf door Riedel uitgegevene stukjes en te vinden op bl. 24 en 35 in Verh. Bat. Gen., Dl. XXXIII. Het behoort niet tot de letterkunde van het Bare'e.

mampepali pangkoninja „zijn voedsel zoeken”; hier is mampepali transitief, afgeleid van het nomen verbale pepali; pangkoninja is dus accusatief. De intransitieve vorm mepali wordt weinig gebruikt.

onti lei „roode mier”; in deze samenstelling is de grondvorm lei gebruikt; gewoonlijk vindt men den praedicaatsvorm malei „rood”. Als wisselwoord voor mawaa,

mawelo, de gewone woorden voor „rood” en in enkele samenstellingen komt malei nog voor, ook als benaming van eenige rivieren die bruin of roodachtig water hebben. Overigens is het woord in het Bare'e verouderd, maar in de West-Toradja'sche talen is malei (Bada'sch, Besoa'sch, Koelawisch), of nalei (Tawailisch, Paloesch, Lolesch Gantisch, Lindoesch, Sigisch) het gewone woord voor „rood, bruin”.

napanto'o, weder een voorbeeld van de Aanvoegende wijs. Behalve in de gevallen waarin ook onze taal een Conjunctief of Optatief gebruikt, heeft het Bare'e den Conjunctief ook nog in verklarende zinnen, bv. mainti po-bale mami, pai napawaika jakoe asoenja sambaba'a „onze vriendschap was zoo groot, dat hij mij een zijner honden gaf”; gambi² mangkekeni laboe, pai napantjajoeka witinja „onhandig in 't hanteeren van het kapmes, zoodat hij er mee in zijn been heeft gehakt”. Tot deze soort van zinnen moeten ook worden gerekend de nazinnen welke met het verklarende pai „dat, zoodat” aanvangen, terwijl het voorzindeel met een vraagwoord als makoe dja ewambe'i, wenoe? „hoe komt het zoo” begint, waarmee pai dan in correlatie staat.

11. RAADSELS. (Leesb. bl. 12).

1. De eene gevorkte tak wordt gestoken in de andere.
Oplossing: Iemand die eene broek draagt.
2. Een bal kleefrijst, die gegeten wordt, maar dien men niet inslikt.
Oplossing: Eene tabakspruim.
3. Het eene stuk hout wordt gestoken in het andere.
Oplossing: Stamper en rijstblok.
4. De doode komt een gezel halen.
Oplossing: Eene reep buffelleider, waarmede een buffel wordt gebonden.

5. Een bos rijst die niet kan gedragen worden.

Oplossing: Arèn-vruchten.

6. Hij ademt door zijne voeten.

Oplossing: De blaasbalg.

pae salemo; de Toradja's kneden bij het eten hunne rijst tot een bal en werpen dien in den mond. Zulk een bal wordt, naar de overeenkomst in vorm, lemo „citroen, limoen" genoemd. De tabakspruim, die men voortdurend in den mond heeft, krijgt gewoonlijk ook den vorm van een bal.

jajoe, verkorting van iajoe, d. i. ajoe, het Mal., Jav. enz. aloë „rijststamper", met het voorvoegsel i-, dat thans verouderd is, maar in een vroeger tijdperk der taal heeft gediend om werktuignamen te vormen.

taoe mate mantima joenoe; bij een sterfgeval is het de voortdurende vrees der Toradja's dat de doode een gezel zal komen halen, m. a. w., dat er nog iemand zal sterven. Eene toespeling hierop is dit raadsel, waarin de lange reep buffelhuid waarmede een buffel wordt opgevangen, wordt voorgesteld als een doode buffel, die een nog levenden komt halen.

konta, de aardappelachtige vruchten van den arèn-palm, die in groote trossen van verbazende zwaarte aan den boom hangen. Het Bar. konta is het Jav., Mal. kěntang, waarvoor de Woordenboeken „aardappel" opgeven, maar dat oorspronkelijk wel eene inheemsche aardvrucht zal hebben aangeduid. In het Makassaarsch duidt kalintang, mogelijk een verkleinwoord van kintang, de vruchten van den kelor-boom aan.

12. VOORDEEL DAT WEDER IS VERLOREN GEGAAN. (Leesb. bl. 12, 13).

Vrije bewerking van het verhaal van twee lieden, van welke de een eene goede vondst heeft, die hij echter met

zijn kameraad niet wil deelen. Beiden worden door roovers aangevallen, waarbij degene die in het bezit van het gevondene is, wordt uitgeplunderd en gevangen genomen, terwijl men den ander ongemoeid laat.

13. DE JAGER EN DE HERDER. (Leesb. bl. 13, 15).

Verhaal van een jager, die op de kudde van een herder zal passen, terwijl de herder met 't geweer en den hond des jagers een stuk aangeschoten wild zal gaan neerleggen. De jager kan de kudde van den herder niet bijeenhouden, zoodat zij verstrooid raakt en de herder schiet met het geweer van den jager diens hond dood.

14. DE AAP EN HET ZWIJN. (Leesb. bl. 15).

De Aap en het Zwijn waren bevriend en wekten elkaar op om aardvruchten te gaan uitgraven in eens anders tuin. Toen de aardvruchten tot de laatste toe door die beiden waren uitgegraven, gingen zij eten. Toen zij de aardvruchten hadden opgegeten, groef het Zwijn gemberwortels uit. De Aap zeide: „Wat graaft ge daar uit, vriend?" Het Zwijn antwoordde: „Maak geen leven, de tuinhut van den eigenaar is vlak bij, laat hij onze stemmen niet hooren." Toen de uitgegraven gember opgestapeld lag, zeide het Zwijn: „Eet ze maar, vriend". De Aap at van die gember. Nadat hij ze had gekauwd, zeide gij: „He, 't is heet." Het Zwijn antwoordde: „Maak geen leven, de eigenaar zal 't hooren; eet nog een beetje". De Aap at opnieuw gember en vond het vreeselijk heet. Hij zeide: „Au, au, hoe heet, vriend"! Het Zwijn antwoordde weder: „Houd je toch stil! de eigenaar zal 't hooren, zoo aanstonds komt hij hier?" De eigenaar had het inderdaad gehoord en dacht: „Wat maakt daar zoo'n leven, misschien een varken of wat dan ook". Hij nam zijne lans, wierp die naar het Zwijn en trof het,

zoodat het stierf. De Aap, die vlug was, ging op den loop. In het bosch gekomen, zeide hij: „'t Is duidelijk dat dat Zwijn mij heeft bedrogen, de gember die ik heb gegeten was vreeselijk heet, het scheelde niet veel of ik had het leven verloren”.

toraa, naam eener soort aardvrucht; de naam beteekent „die binnen (in den grond) is”. Ra of raja (Mal., enz. dalam) beteekent „binnen, binnengedeelte”. Als voorzetsel is ra proclytisch, daar het éénlettergrepig is. In het Bare'e kan een woord van één lettergreep geen zelfstandig bestaan hebben; éénlettergrepige woorden zijn dus of proclytisch, zooals ra, ri, pa, dja, noe, of enclytisch, zooals pa, dja, mo, sa. Treedt een woord van één lettergreep zelfstandig op, zoodat het een eigen klemtoon krijgt, dan wordt de uitspraak gerekt, doordat aan de vocaal de dubbele lengte wordt gegeven, zooals hier aan ra a. Soms wordt dan nog vocaalsplitsing toegepast, zooals bij de vetatieve partikel ne'e, oorspr. ne, en bij re'e „zijn”, voor re, uit ria.

siroe, jaja! het eerste woord is de nabootsing van het geluid dat men maakt wanneer men den adem inzuigt door de tanden, om een pijnlijk gevoel in den mond te temperen. De verbale vorm is mantjiroe „opslurpen”, het woord komt in vele Indonesische talen voor, bv.: Tag., Bis. higop, Jav., Soend. oejoep, Daj. ihop, Bal. sijoep, Mak., Boeg. iroe', Tont. sëndoe', Mal. iroep, Bat. idoep, Maleg. mitrokë, Sang. seho'. Dr. Brandes heeft dit woord behandeld in zijn Proefschrift, zie bl. 44, 45, 98 en 99. Het Jav. oendjoek, Kr. van ombe, dat Brandes op bl. 99 noemt, kan niet met oejoep worden vergeleken, daar dit laatste het geluid van slurpen of adem inzuigen weergeeft, terwijl oendjoek de beweging van vooruitgestoken lippen nadoet, vgl. Bar. ngoedjoe „uitwendige mond, snuit”, en tangoedjoe, woordel. „een snuit maken”, w. i. van inoe „drinken”.

jaja „heet, scherp van smaak" is verkorting van m a j a j a, evenals kaliwongo van den volgende regel verkorting is van ne'e makaliwongo „maak geen leven".

15. HET SCHELPDIER EN HET HERT.

(Leesb. bl. 15, 16).

Het Hert trapte eens op het Schelpdier, zoodat diens achterste stuk ging; dat deed hem natuurlijk pijn, zooals bij ons, wanneer men tegen onze stuit stoot. Het Schelpdier antwoordde: „Maar hoe is het nu, Hert, dat ge op mijne schelp trapt? ge zijt schuldig, mijn achterste doet pijn, ge zijt dom, ge kijkt niet uit bij 't loopen; ben ik soms gewoon je huis te vertrappen? — Zoo, wilt ge wraak nemen? zoek dan mijn huis maar in 't bosch, in de alang², in het rietgras daarginds, ga dan maar naar boven op den berg. — Neen, ik ga niet naar boven, dan blijf ik niet in 't leven, en dan heb ik ook nog pijn aan mijn achterste, ik ben niet gewoon aan de hitte, ik ben het liefst in het water en dan wilt gij van mij hebben dat ik door de hitte ga! — Goed, als ge dus geen wraak wilt nemen op mijn huis, dan ontken ik dat ik op u heb getrapt". — „Wel neen, ge drinkt uit mijne verblijfplaats en daarbij trapt ge op mijn achterste; als ge alleen maar water drinkt, zal ik daarover niet boos worden, maar nu klopt mijn achterste alsof er eene puist op zat, een stuk er van is weg, mijn achterdeel is niet fraai meer; 't is in 't geheel niet mooi meer; hoe zou het zijn als iemand eens uw staart er af haalde, zoudt ge dan niet boos worden? zouden er dan geen maden in komen?" — „Ja zeker, dan zou ik boos zijn." — Nu, dat dacht ik al!

Nu was het Hert overwonnen en zeide: „Kom, beschuldig mij nu niet, laat ons een wedstrijd houden; wie zou wel de langzaamste zijn" — „Goed, maar morgen, misschien is morgen mijn achterste wel genezen, misschien ook niet,

laat ons het tegen elkaar opnemen, met elkaar wedijveren." Nu ging het Schelpdier bij al zijne familieleden rond en zeide tot hen: „Gijlieden stroomopwaarts, stelt u op eene rij in het water; houdt uwe ooren goed open; telkens als het Hert roept, laat dan degene die zich op zijne hoogte bevindt er op antwoorden; gijlieden moet op de loer liggen." Het Hert begaf zich (naar de afgesproken plaats) des anderen daags en zeide: „Hier ben ik". — „Goed, loop maar in de richting van 't Bovenland, houd u goed!" — Ach, maar ge kunt niet, sedert gisteren zijt ge niet van uwe plaats gekomen. — „Nu, misschien zullen de goden het wel richten; wij zoeken ons recht; hoe de beshssing der goden is, dat zullen wij straks zien."

Het Hert ging aan 't loopen. „Vooruit, kerel!" Maar hij had het maar tegen alle schelpdieren op den weg, die daar in eene rij lagen uitgestrekt, op den oever van 't water. „Zeg, vriend" — „Hier ben ik". — „Vooruit, kerel, vooruit, vooruit!" Het Hert raakte buiten adem. — „Ach, ik ben gevallen!" — „Dan hebt ge zeker ongelijk". Hij schaamde zich, hield op, wilde weer voorthollen; daar viel hij dood. De schelpdieren daar beneden (in 't water) schudden zich en juichten om elkander mede te deelen dat het Hert dood was. Het Schelpdier zeide: „Zoo, ik ben in 't leven gebleven, dat hert daar heeft twee billen, maar is doodgegaan; het is bewezen dat ik gelijk heb, al heb ik ook maar ééne bil".

Dit verhaal is in verschillende vormen bij de Toradja's even goed bekend als bij ons. Eene eenigszins andere overlevering heb ik vermeld Tor. Litt. bl. 362, 363. Zie verder nog Tont. Teksten, Vert., bl. 4, 11 en 12.

woeriri is de naam van een klein zoetwaterschelpdier, eene soort alikruik, welks horentje een puntig uiteinde heeft; het wordt door de Toradja's gaarne gegeten. Het woord is ident. met Tont. woelir „boor" en woerir, dat dezelfde beteekenis heeft, en ook de naam is van een insect

dat gaten boort in het zachte deel van de hoeven der runderen, om daarin te huizen.

lago en lagiwa, die beide „hert” beteekenen, zijn twee woorden welker onderling verband mij nog niet duidelijk is. Alleen de To Pebato, de Westelijke Bare'e-sprekers, gebruiken lago, ten O. der Posso zegt men algemeen lagiwa. In het Morisch Boengkoesch en Lalakisch komt nevens lagiwa, ook het Boegineesche djonga voor en het uit 't Mal. roesa ontstane roeha. Ook de West-Toradja'sche talen gebruiken roesa en djonga, Napoesch, Bada'sch en Besoa'sch lago, lagiwa en roesa. Voor „hertebok” heeft het Bare'e het reeds boven, in de aantekeningen op No. 8 besprokene pangka'a, voor „hinde” heeft het sabira (van bira „spleet”) en voor „hertjongen” kalapini, een woord dat ook voor „zwaluw” wordt gebruikt en dus waarschijnlijk „kleintje” beduidt. In vele streken van Mid-den-Celebes is het hert pas sinds eenige tientallen jaren bekend. Het is dus wel mogelijk dat lago en lagiwa niet oorspronkelijk Bare'e zijn.

madjoe'a, ongga; dit laatste woord is een tusschenwerpsel; het beteekent eenvoudig „vriendin”. Het accent op de laatste lettergreep, waardoor deze verlengd of liever gerekt wordt, is een vocatief-accent. Niet als tusschenwerpsel gebruikt, luidt het woord ongga, met den klemtoon op de lettergreep o. Alleen vrouwen gebruiken ongga, mannen zeggen in de plaats daarvan kanaa, dat oorspronkelijk „vriend, makker” heeft beteekend, maar thans in den vorm kana alleen nog maar in poëzie wordt aangetroffen. Dit verhaal is door eene vrouw verteld, anders had er gestaan: madjoe'a, kanaa.

koesapoe pojongkokoe „ik ontken dat ik getrapt heb”, d. w. z.: ik wil er niet meer over aangesproken of er voor beboet worden. Het Hert geeft aan het Schelpdier gelegenheid om wraak te nemen, maar dit weigert daarvan gebruik te maken; nu voelt het Hert zich weder sterk en wil zich aan alle rechtsvervolging onttrekken. Eindelijk

moet een godsgericht, de wedloop, beslissen. In de rede-neerkunst der Toradja's geeft dit stukje een niet onbelangrijk kijk.

ne'e noetoeloeri jakoe „beschuldig mij niet". Van mantoeloeri is de eigenlijke beteekenis „aanwijzen als den schuldige, met den vinger aanwijzen", want de stam is identisch met toedjoe „aanwijzen". Wanneer het mantoeloeri plaats heeft, moet de aangewezenen zich van den blaam zuiveren; gelukt hem dit, dan vervalt de aanklager in eene boete.

Nipakanaa talingami „zet uwe ooren open", woordelijk: maakt dat uwe ooren levend, bezielde zijn. De stam naa is id. met Bar. nawa „nadenken, overleggen" en verder met Mal. enz. njawa, Boeg., Mak. enz. nawa. De oorspronkelijke beteekenis is „ziel, levensgeest", vandaar dat men ook in het Bare'e zegt menaa woeja „de maan schijnt" of „het is lichte maan", in tegenstelling tot mate woeja „de maan is dood, het is donkere maan". Vgl. ook den naam der Javaansche hemelnimf Nawang Woelan (voor Nawa ng Woelan) „Maneschijn".

toemoenda, een vorm met het infix oem, thans geheel verouderd in het Bare'e. De stam toenda beteekent „zitten", toemoenda heeft de bijzondere beteekenis van „in hinderlaag liggen."

pinoso „morsdood", woordelijk: kapot gemaakt, in stukken gebroken", want de stam is poso „stuk, doorgebroken". Het infix in, waarvan deze vorm een voorbeeld geen is al evenzeer dood als oem; toch is het nog in een groot aantal voorbeelden aan te wijzen.

16. DE STUTPAAL EN DE MUIS. (Leesb. bl. 17).

Boven (in huis) zat de Kat op de loer, achter den haard en er waren stutpalen die kruislings over elkaar liepen en waar de muizen tegen op klommen. Daar kwam eene muis

aan; toen zij aan den voet van den stutpaal was gekomen, vroeg zij: „Zeg eens, Schuinbeen, is de Bochel niet boven?” De Stutpaal antwoordde: „Zou de Bochel boven zijn? hoort ge niet het geluid zijner roeispanten? De Bochel is met volle kracht aan 't roeien naar het Drijvende Eiland”. Intusschen was het 't spinnen van de Kat in het huis waarover hij sprak. Toen zeide de Muis tot haar Jong: „Als ge zoo aanstonds iets met een plof hoort vallen, dan is het de rijstkorst, als ge iets naar beneden hoort glijden, dan ben ik het”. Nu klom de Muis op den Stutpaal en kwam boven aan de achterzijde van den haard en nog had de Muis de rijstkorst niet kunnen pakken, toen zij gegrepen werd door de Kat, met een slag van haar klauw op hare dij, maar zij werd niet gevangen, de Kat kon haar niet vatten, maar de dij der Muis was opengescheurd en zij viel neder met een plof op den grond, zoodat haar Jong op haar afvloog en haar fluks meenam. De Muis zeide: „'t Is niet de rijstkorst, kindlief, ik ben het”. Nu liet het Jong los en vroeg: „Hoe komt het Moeder, dat uwe haren broek is gescheurd?” De Muis nu schold den Stutpaal uit en zeide: Ris, ris, Stutpaal,.....

Dit verhaaltje is min of meer eene taalgrap en vertelt van eene muis die bedrogen wordt door een schuinen stutpaal, langs welken zij tot vlak onder den vloer wil klimmen, om dan tusschen de vloerlatten door te kruipen en de rijstkorst uit den kookpot te stelen. De muis vraagt aan den stutpaal, of er geen kat in huis is, waarop hij haar gerust stelt. De muis maakt nu met haar jong eene afspraak waardoor het jong zal weten of het de rijstkorst is die naar beneden valt, of zijne moeder zelf. De muis komt bedrogen uit en scheldt nu den stutpaal uit, die haar bedrogen had.

tomentada, woordel. „die zich schrap zet”; hier is bedoeld: die zijn been schuin naar achteren schrap zet, zooals

men doet, als men bij het kuitschoppen zijne kuit moet aanbieden om een schop te ontvangen. De stutpaal staat schuins tusschen de andere huispalen in; bij de meeste Toradja'sche huizen vindt men deze palen, die aan de eigenlijke palen stevigheid moeten geven. Iets verder wordt de stutpaal *soengko ntada* „schrapt staande stutpaal” genoemd.

toliboengkoe, woordel. „de gebochelde, hij die een hoogen rug heeft,” bijnaam van de kat. Het voorvoegsel *li-* is een verouderd prefix, dat hier en daar voorkomt, maar waarvan de beteekenis niet meer met zekerheid kan worden vastgesteld.

Banggai Lanto „het Drijvende Eiland”, een mythisch oord, dat wordt voorgesteld als een eiland, drijvende in de hemelzee. De priesteressen, die in hare litanie haren tocht door de hemelzee naar den Schepper van hemel en aarde bezingen, leggen op dien tocht steeds op *Banggai Lanto* aan. Een alleenstaande heuvel, vlak bij het *To Pebato*-dorp *Longkida*, heeft eveneens dien naam gekregen. Of *banggai* een oorspr. *Bare'e* woord is of niet, zooveel is zeker, dat het thans niet meer wordt gebruikt en tot de priester-taal behoort. Waarschijnlijk is het aan een der O.-lijk gelegen talen ontleend, vgl. de benaming „*Banggaai-Archipel*”, voor de eilandengroep bij de N. O. kust van Midden-Celebes.

i koeko; hiermede is bedoeld *doengko*, de korst die zich in den rijstpot vormt en waarop de muizen azen. De verdraaiing *koeko* stelt muizentaal voor, evenals het volgende *ja'oe*, voor *jakoe*.

salana bero; wat dit *bero* is, weet ik niet; de verteller verklaarde het met *salana woejoe* en daarnaar heb ik het vertaald.

sese rere, enz. De scheldwoorden van de muis tot den stutpaal versta ik niet; ook de verteller kon daaromtrent geen inlichtingen geven. Ze worden ook wel eens aldus overgeleverd: *Tjetje rere, laoe endindona de*

mapalani maradjani sangkoeleleni tomentadani de, wat al even weinig verstaanbaar is.

17. HOE DE DIEREN OP ELKAAR VERSJES MAAKTEN. (Leesb. bl. 17).

De Buffel maakte een versje op de Geit, aldus:

„Ge lijkt wel dwaas, Geit,
om te grazen met gesloten oogen!
Kijk! daar komt regen aan.
Loop hard naar huis!”

Daarom gaf de Geit aldus antwoord:

„Ge lijkt wel dwaas, Buffel,
om te grazen en telkens op te houden!
Kijk, daar komt de riem aan,
die zich in één slag om je knie zal slingeren.”

Toen kwam ook het Paard er bij en nu maakte de Buffel een versje op het Paard, aldus:

„Ge lijkt wel dwaas, Paard,
om te grazen en daarbij telkens te hinniken!
Kijk, daar komt de tengel aan,
die ineens tegen je gehemelte aanslaat.”

Daarop kwam ook het Varken er bij en nu gaf het Paard antwoord in een versje op het Varken:

„Ge lijkt wel dwaas, Varken,
te vreten en daarbij aldoor den grond om te wroeten.
Kijk, daar brandt het vuur al!
Ze zullen je roosten en in stukken hakken.

mokajori „een kajori maken, opzeggen”; zie over dit woord Tor. Vert. bl. 404. mombekajori „elkaar kajori's toezingen, ze tegen elkaar opzeggen bij wijze van litterair gesprek”, mompokajorika „eene kajori maken op”. Den gewonen vorm van de kajori kan men uit deze vier versjes gemakkelijk leeren kennen. In het algemeen

heeft de kajori vier regels, die alle vier op elkaar rijmen, d. w. z. dat de klinkers der twee laatste lettergrepen van iederen regel in hunne volgorde dezelfde zijn. Zoo is het rijm in de eerste der hier gegevene vier kajori's: oe-a, in de tweede e-a, in de derde: a-a, in de vierde: a-oe. Bij welke medeklinkers deze klinkers worden uitgesproken, is onverschillig. De maat van de kajori is doorgaans trocheisch, het aantal voeten vier. De Toradja's zijn zeer sterk in het gebruiken van kajori's, die bij hen meer of min de plaats van onze spreekwoorden innemen. Spreekwoorden in den zin dien wij aan dit woord hechten, ontbreken in het Bare'e nagenoeg geheel.

18. DE LEDEN VAN HET MENSCHELIJK LICHAAM TWISTEN MET DE MAAG. (Leesb. bl. 18, 19).

Het verhaal van de ledematen die op een keer niet meer voor de maag wilden werken, doch daarvan terugkwamen, geleerd door de schadelijke gevolgen.

19. DE SLANG EN DE KIKVORSCHEN. (Leesb. bl. 19, 20).

Een oude slang kroop eens rond om voedsel te zoeken, want zij had honger. Toen zij gekomen was aan den oever van een vijver, waarin vele kikvorschen huisden, vluchtten alle kikvorschen weg op het zien van haren vijand. De Slang zeide: Ik roep uw medelijden in, heeren van den vijver, ik heb berouw als ik denk over mijne slechtheid van vroeger, toen ik iederen dag kikvorschen at. Thans is mijne gezindheid anders; al heb ik honger, ik eet geen kikvorschen meer, ik eet slechts wier; wilt gijlieden mij daarom onderhouden en mij voeden, dan zal ik voor u op uwe kinderen passen, opdat het onderhouden van mij eenig nut hebben moge.

De Kikvorschen verheugden zich bij het hooren van deze woorden der Slang. „Wel,” zeiden zij, „thans is de wereld reeds anders geworden: de slang wordt de slavin der kikvorschen.” Zij gaven dan hunne jongen aan de Slang en deze paste ze op. Doch toen de Slang zag dat de kikvorschen haar vertrouwden, verzwolg zij de jonge kikvorschen, die zij wegstal. De Kikvorschen hadden het zeer te kwaad, maar konden de Slang niet meer weggagen. Een tijd daarna kwamen er lieden fuiken zetten in den vijver, de Slang geraakte in eene fuik, de menschen vingden haar en doodden haar.

Ook dit verhaaltje is een van de door Riedel uitgegevene en van aantekeningen voorziene Bare'e verhalen. Het is te vinden in de Verhand. Bat. Gen., Dl. XXXIII, bl. 36.

doeata is oorspronkelijk de naam eener bepaalde slangensoort, n. l. de python. Doordat men voor de woordwisseling een synoniem voor oele „worm, slang” noodig had, is men doeata geheel gelijkwaardig met oele gaan gebruiken.

anoe ndakoni „wat gegeten wordt, wat eetbaar, te eten is”, vaak gebruikt in de plaats van pangkoni „voedsel”, mangkekeni inosa „den adem vasthouden”, d. w. z. in 't leven houden, onderhouden, verzorgen.

mompotianaka „kinderen oppassen voor”. Het grondwoord tiana „zwanger” is eene samenstelling met het achtervoegsel -a(n) van een thans in het Bare'e verdwenen tian, dat blijkens het Jav., Mal., Tag., Bis., Mëngakab., Minah. talen, Ponos. tian, Sang. tiang, „buik” moet hebben beteekend. Geheel hetzelfde woord als tiana is dus Mak. tianang „zwanger”. Daarechter in het Bare'e dit tian geheel is verdwenen, heeft men tiana opgevat als eene samenstelling van ana „kind” met ti- en een w. w. motiana „kinderen oppassen” gevormd.

20. RAADSELS. (Leesb. bl. 20).

1. Soemboli draagt een lijfband die niet sluit.
Oplossing: Iemand die met de armen over elkaar zit.
2. Wat is dit?
O. De wijsvinger.
3. De moeder ligt op haren rug, het kind staat maar te dansen,
O. Het rijstblok en de stamper.
4. Als er op het blok wordt geslagen, vliegen er witte kippen uit.
O. Een kalkkoker.
5. Eene kist vol kralen.
O. De papaja-vrucht.
6. Een schip dat gestuurd wordt aan den voorstevan.
O. Een buffel dien men een neusring heeft aangedaan.
7. Een kind dat slechts één oogenblik loopt en dan reeds tot den gezichteinder is gekomen.
O. Het oog.
8. Tien gebroeders met hoofddoeken die niet sluiten.
O. De vingers en de nagels.

1. Soemboli, zie de aantekening bij verhaal No. 4. ale is de lijfband dien de Toradja'sche meisjes dragen, om zich een dun middel te geven. Zie hierover: Sarasin, *Reisen in Celebes*, I, bl. 266, 267 en *Tor. Vert.* bl. 400.

mantjoko koro „het lichaam omvatten" wordt genoemd: de armen over elkaar slaan, waarbij de rechterhand tot de linkerheup reikt en de linkerhand tot de rechterheup.

2. De aardigheid van dit raadsel is, dat degene die raden moet, denkt dat naar het door den wijsvinger aangewezen wordt gevraagd, men met ntje'i den wijsvinger zelf bedoelt.

4. balamba is een uitgehold blok hout, waarop men slaat om seinen te geven. De kalkkoker is een uitgeholde

droge kalebas-vrucht, die den vorm eener langwerpige peer heeft. Met den vierden vinger wordt hiertegen getikt, waarbij de nagel tegen den kalkkoker een luid getik geeft. Door den schok komt de kalk uit de opening en wordt op de daaronder gehouden sirih-vrucht gestort.

21 VERHAAL VAN RUIL-AL. (Leesb. bl. 21—24).

Vertelling van een man die zijn geld, het loon van jaren, in korten tijd verliest door er een paard en rijtuig voor te koopen, dit te ruilen tegen een rijpaard, het rijpaard tegen een buffel, den buffel tegen eene geit, de geit tegen een hond, welken hond hij nog moet geven aan den eigenaar van een hond die door den zijnen is doodgebeten.

22. VERHAAL VAN DEN AAP EN DEN BOOM-
GEEST. (Leesb. bl. 24—26).

Vertaling en aantekeningen te vinden: Tor. Vert., bl. 413—417.

23. „MOEDER, IK HEB U GEZEGB". (Leesb. bl. 26).

Er was eens een wild varken met haar jong. Het Jong zeide: „Moeder, laat ons gaan in de richting van het woud, om ons voedsel te zoeken" De Moeder antwoordde: „Laat ons daar niet heengaan; 't is beter dat wij naar den rand van den akker gaan". Zij gingen dan daarheen; de Moeder kwam in een val terecht en stierf; Ta Datoe nam het varken, ontweide het en roostte het; alleen maar de beenderen vond het Jong nog, want zijne Moeder was al door de menschen opgegeten, hare beenderen hadden zij op den grond geworpen en het Jong kwam ze bijeenrapen. Het Jong nam nu katimba-bladeren en legde die als onderlaag

voor de beenderen zijner Moeder en daarop legde het die als hoofdkussen op de hakplank, daarna verliet het ze. Na verloop van 7 nachten kwam het er weer naar kijken en toen was zijne Moeder weder opgeleefd, daarom zong het Jong:

Moeder ik heb u gezegd
om rond te loopen in de richting van het woud,
maar gij hebt mij gezegd
om rond te loopen langs den akker.
Daar waren tuin-bataten
zacht en melig van smaak,
ipoli-vruchten zoo zacht als asch,
arèn-vruchten goed om op te knabbelen.
De veerlat van taai hout
drong ineens in de ribben binnen.
Toen de vogels reeds begonnen te fluiten
is er misschien wel iemand komen aansluipen.
Toen het uilengekras reeds algemeen was
is er misschien wel iemand komen kijken.
Alleen maar ik was zoo slim
om u in den steek te laten bij de val.
Hakt katimba-bladeren fijn
op de hakplank van pompadjila-hout!
Ach arme Moeder!
Uw vleesch is al tusschen de verschillende gezinnen ver-
deeld!"

De Moeder antwoordde:

„Ach ik arme stakker!

De trommel roffelt maar steeds
boven op mijn hoofd.”

soefhi nawoe; naast de omheining van den akker is gewoonlijk aan weerskanten eene smalle strook grond van gras en onkruid gezuiverd. In de eerste plaats geschiedt dit om steeds gemakkelijk te kunnen nagaan waar de om-

heining beschadigd is en vervolgens is deze strook een goed jachtveld, waar men gaarne strikken en vallen zet, omdat de dieren die in den akker willen dringen eerst die ontgonnen strook langs loopen, zooals hier ook de beide wilde zwijnen doen.

watika is de naam van de springlans, een zeer gevaarlijk jachttuig. Eene rotan-lijn, met het eene eind aan een boom gebonden, heeft aan het andere eind een haak, die eene veerkrachtige lat tegenhoudt, welke een puntig stuk drijft in het lichaam van het dier dat tegen de rotanlijn aanloopt en daardoor de veerlat, die los op den haak is gezet, doet losschieten. De veerlat staat horizontaal.

momparoeroe; hier is weder de transitieve vorm gebruikt, daar de bedoeling is: om ze (de beenderen) te verzamelen. Als het object niet wordt genoemd, is het gebruik van den transitieven vorm verplichtend.

tomene dora; met tomene wordt eene soort aardvrucht aangeduid; dora is een wisselterm voor nawoe, bonde, podjamaa „akker, tuin”; van dezen stam is de eigennaam Medora gevormd.

gorosi is de veerkrachtige lat, die het scherp voorwerp in het lichaam van het wild drijft. Gewoonlijk is zij van lebanoe-hout, doch hier is de houtsoort tomboroeseo genoemd, omdat het woord voor rijm en maat noodig was.

powiwi is de naam van een vogel, die zich niet de morgenschemering laat hooren; poa is de naam eener uilensoort.

poe'oe ngkadjoe „voet van den boom”; hier is gemeend de voet van den boom om welken de rotanlijn van de val was gebonden; bij uitbreiding is hiermede de val zelf bedoeld.

ira ngkatimba; de bladeren van de katimba, eene Amomum-soort, worden op het stuk hout gelegd waarop het vleesch van het varken wordt fijngehakt.

Pompadjila is de naam eener houtsoort; daarvan is het hakbord (gewoonlijk een dikke tak, aan de eene zijde

plat geschaafd met het hakmes) vervaardigd. Het woord is gekozen ter wille van rijn en maat.

k a b o e k o e² k a r a t o e; het water waarin het varkensvleesch kookt en dat aan de oppervlakte borrelt wordt vergeleken bij eene trom die geroerd wordt. Vgl. Raadsel No. 43, op bl. 99 van het Leesboek.

24. VERHAAL VAN WAKOEKA. (Leesb. bl. 27—30).

Vertaling met aantekeningen: Tor. Verh., bl. 420—426.

25. VERHAAL VAN DEN LEUGENAAR.

(Leesb. bl. 30—33).

Bewerking van het verhaal van den man die op reis is geweest en in den vreemde honden zou hebben gezien, zoo groot als buffels, welke bewering hij langzamerhand tot de waarheid terugbrengt, als hij wordt bang gemaakt met de leugenbrug, die hij moet overloopen en die onder hem zal inzakken als hij een leugen op zijn geweten heeft.

26. VERHAAL VAN DE KAT EN HET HERT.

(Leesb. bl. 33—35).

Vertaling met aantekeningen: Tor. Vert. bl. 426-432.

27. HOE LEUGENAARS TOT ZWIJGEN WORDEN
GEBRACHT. (Leesb. bl. 35, 36).

Het verhaal van den man die in den vreemde aardvruchten had gezien, zoo groot als rijstschuren, doch die tot zwijgen werd gebracht door een ander, die een pot had zien bakken zoo groot als een huis, om daarin die groote aardvruchten te koken.

28. VERHAAL VAN DEN AAP EN DEN WITTEN
WORM. (Leesb. bl. 36, 37)

Vertaling en aantekeningen: Tor. Vert. bl. 417-420.

29. DE ZEVEN ZONEN VAN TADATOE EN DE
HOLGEEST. (Leesb. bl. 37—41).

Vertaling met aantekeningen: Tor. bl. 438-449.

30. HOE DE MUIS DEN PRIESTERZANG LIET
ZINGEN VOOR HAAR JONG. (Leesb. bl. 41—43).

Vertaling met aantekeningen: Tor. Vert. bl. 452-457.

31. DE LJDELE TWIST. (Leesb. bl. 43, 44).

Verhaal van twee jongens, van wie de een, als hij groot zal zijn, een grooten rijstakker wil aanleggen, de ander buffels zal gaan fokken. Terwijl zij zoo tegen elkaar opsnijden, krijgen zij twist over de mogelijkheid dat de buffels van den een de rijst van den ander zouden kunnen vernielen, waarop zij elkaar te lijf gaan.

32. DE AAP DIE VERSJES MAAKTE. (Leesb. bl. 44).

Eens gingen eenige lieden met het blaasroer jagen en troffen apen aan in het bosch; toen zij zagen dat de apen vrij dicht bij waren, schoten zij er floep! met het blaasroer op; de apen gilden het uit, zij schreeuwden en maakten elkaar aan den gang. Een oude Aap gelastte hen stil te zijn, intusschen die welke gilden, waren door de menschen met het blaasroer getroffen, want het waren nog jonge apen, zij hadden nog geen argwaan in de komst van menschen die blaasroeren bij zich hadden. Daarboven, op een hoogen

boom, was de Oude Aap gevluht, hij vertrouwde de menschen niet, want hij had al die blaasroeren gezien en de bedoeling der eigenaars begrepen, daarom wilde hij niet nabij komen. Zijne kinderen en kleinkinderen gilden weder; terwijl zij zoo gilden, schreeuwde ook de Oude Aap; na eenigen tijd stierven alle apen die door de menschen waren aangeschoten, alleen de Oude Aap bleef in 't leven. De menschen noodigden hem uit om naderbij te komen, maar hij wilde niet en zeide een versje op, dat aldus luidde:

„De prop (uwer blaaspijlen) is vlierpit,
die zendt gij door middel van uwen adem.
Maar ik houd in gedachten
dat kleine beetje boven aan de punt.”

monjopoe, met mo- van den intensieven vorm van sopoë „blaasroer” gevormd, beteekent „met het blaasroer schieten”. Vooral waar het w. w. de beteekenis heeft „met ijver, inspanning de handeling verrichten” wordt de intensieve vorm van het stamwoord gebruikt. Zoo hebben b. v. de w. w. die verschillende wijzen van jagen en visschen uitdrukken, evenals monjopoe den intensieven stamvorm, b. v. momeka „hengelen” van peka (haak), menjarapi „visschen met het schepnet (sarapi), monoewa „visschen met toewa-wortels”, monjilo „visschen met fakkels (solo)”. Andere voorbeelden zijn nog te vinden in mijn artikel „De Intensieve of Activiteitsvormen in eenige talen van Indonesië”, Versl. en Meded. der Kon. Acad. v. Wetensch. Afd. Letterk., 4 Rks, Dl. IX, bl. 334, vlgg.

toemarangkidji, gevormd met het thans verouderde infix oem en het frequentatieve voorvoegsel tara-, dat dikwijls w. w. vormt die eene plotselinge beweging of een plotseling geluid aanduiden, b. v. motaradede „opspringen van pijn en ode, de! (au) roepen”, motarandidi „rillen, beven”, motarampoepoe „fladderen”.

nasawojoni is vertaald met „zij maakten elkaar aan den gang”; het beteekent „den lust doen opkomen, begeerte opwekken”, b. v. door een ander te vertellen, dat men hier of daar zoo lekker heeft gegeten. Hier maakt de eene aap den anderen aan den gang, door zijne vreugde te kennen te geven, waardoor hij bij de anderen den lust opwekt om ook eens te gaan kijken.

kinoeம்பari, het merg of de pit uit de stengels van het hooge fonteingras dat in het Bare'e *morompa* heet. Het woord is met het infix *in* afgeleid van den stam *koemba*, die „dik, proppig” beteekent. Het suffie *-ri* heeft causatieve beteekenis, *koembari* is „dikmaken, opvullend, opproppend”, *kinoeம்பari* „waarmede is dikgemaakt, opgevuld”.

malentora is een Parigisch woord, dat echter in poëzie, als maat en rijm het vereischen, gebruikt wordt, omdat het genoeg bekend is. De stam *tora* beteekent in 't Parigisch „gedenken, zich herinneren”, *malentora lara* „gedachtig zijn”. In het Bare'e beteekent *tora* „recht staande, opgericht”, een bijvorm is *toa*.

sakodi ndati lolonja „het weinige boven aan de punt”. Hiermede is bedoeld het gif (*impo*) van de *Antiaris*, *toxicaria*, waarvan een weinig aan de punt van het pijltje wordt gesmeerd, daar de kracht van een blaaspijltje op zich zelf niet voldoende is om zelfs een klein dier te dooden. De zin van het versje komt hierop neer: 't Is maar een licht pijltje, slechts met den adem voortgeblazen, maar ik kan daarom dat beetje gif aan de punt niet buiten rekening laten.

33. VERHAAL VAN DEN LEGUAAN.

(Leesb. bl. 45—50).

Eene Oude Vrouw woonde in een huis dat begroeid was met slingerplanten. Zij voedde een Leguaan op, dien zij

geheel beschouwde als haar kind; zij gaf hem te eten en verzorgde hem uitstekend. De Leguaan werd hoe langer hoe grooter en toen hij volwassen was, zeide hij tot zijne grootmoeder: „Grootmoeder, gaat u eens naar het huis van Lise, daar zijn zeven jonge meisjes; vraagt u de oudste van haar voor mij ten huwelijk.” De Oude Vrouw deed zooals de Leguaan had gezegd; zij nam het geschenk voor het huwelijksaanzoek mede: een gouden pinangdoos, die gebonden was met gouddraad en gepakt in een gekleurden doek. Toen zij dicht bij het huis dier meisjes was, zag Lise haar; zoodra zij haar had gezien, werd zij boos en zeide tot de zeven jonge meisjes: „Kijk er eens aan! daar komt de grootmoeder van den Leguaan met een geschenk tot huwelijksaanzoek; wie zou er nu een Leguaan willen trouwen! Ik niet, hoor!”

De Oude Vrouw kwam aan den voet van de trap, ging naar boven en toen zij boven was, zette zij zich neder; de Eerste (de Oudste) bood haar de sirih aan. Toen de mond rood was van de sirih-pruim, vroeg de Eerste: „Om welke reden komt u hier, Grootmoeder? waarom komt u tot ons?” „Wel, Kleindochter, er is volstrekt niets waarom ik tot u lieden kom, alleen maar dit: ik kom een geschenk tot huwelijksaanzoek opgooien, misschien wordt het opgevangen, misschien niet, dat zou ik wel willen vernemen”. Nauwelijks had zij aldus gesproken, of de Eerste betuigde haren volstrekten onwil: wip! stond zij op, pats! gaf zij de Oude Vrouw een schop dat deze aan den ingang van 't huis te recht kwam; zij gaf haar nog een schop, toen rolde zij naar beneden op het trapportaal, zij stond op en ging heen. Toen zij naar haar huis was teruggekeerd, klom zij de trap op en nauwelijks was zij boven gekomen, of de Leguaan vroeg: „Hoe is het gegaan met uw bezoek van zoo-even, Grootmoeder?” De Oude Vrouw antwoordde: „O wee, Kleinzoon, ik heb het kwaad gehad, het scheelde niet veel of ik was gestorven; het (geschenk) is in 't geheel niet opgevangen, de Eerste wilde het niet hebben, blijkbaar

heeft zij geen zin in u, daar ge slechts een leguaan zijt". „Wees niet verdrietig, Grootmoeder, gaat u er morgen weer heen en vraagt u voor mij de Tweede ten huwelijk".

De Oude Vrouw weigerde niet. Den volgenden dag ging zij er weder heen. Toen zij in de nabijheid was, zeide Lise: „Wel, wel! daar komt de Oude Vrouw aan, zij komt eene vrouw vragen voor den Leguaan, er is niemand die wil." De Tweede stond haar niet eens toe boven te komen, zij schopte haar weder terug; de Oude Vrouw kwam tegen een der huispalen aan en keerde terug zonder haar doel bereikt te hebben. „Hoe is uw bezoek afgeloopen, Grootmoeder?" „O, foei, Kleinzoon, er is niemand die wil, het lijkt er niet naar, zij hebben mij maar weggeschopt". De Leguaan wreef het lichaam zijner grootmoeder met kurkuma in en zeide daarop: „Wees niet verdrietig, Grootmoeder, gaat u ook de Derde voor mij vragen".

De Oude Vrouw ging er weder heen en klonk de trap op. Zij was nog niet boven aan de trap gekomen, of de Derde schopte haar weg; zij viel op het portaal en geraakte buiten kennis, daarna stond zij op en keerde weder terug. „Hoe is het met uw bezoek gegaan, Grootmoeder?" „O, foei Kleinzoon, de menschen zijn verbazend slecht! Pas hadden zij mij gezien terwijl ik nog vrij ver was, of zij zeiden: Kijk, daar komt de Oude Vrouw aan; zij verbeeldt zich dat wij den Leguaan wel willen hebben; ik zou je bedanken!"

Zoo ging het ook met haar huwelijksaanzoek aan de Vierde, de Vijfde en de Zesde. Toen zij aan de Zevende toe waren, zeide de Leguaan: Mij dunkt, Grootmoeder, het geschenk zal wel worden aangenomen, ga u mijn huwelijksaanzoek maar aan de Zevende brengen". Toen zij nog tamelijk ver was, zag de Zevende de Oude Vrouw aankomen; zij luisterde niet naar hetgeen Lise zeide en schopte de Oude Vrouw niet weg, maar ontving haar en bood haar de sirih aan. Toen de pruim rood was, vroeg de Zevende: „Waarom komt u hier, Grootmoeder?" „De reden waarom

ik hier kom, is geen andere dan om te vragen hoe het met het bosch is, of het doordringbaar is of niet; de Leguaan heeft mij er op uit gezonden". De Zevende antwoordde: „Wel, Grootmoeder, als u daarom komt, het bosch is toegankelijk; al zou ik maar een beetje met hem spelen, dan is hij toch altijd zooveel als een kameraad voor mij op weg". Toen de afspraak van haar beiden was tot stand gekomen (laat ik de huwelijksplechtigheid maar in het kort vertellen), spraken zij het aantal nachten af: „Goed, over zeven nachten dan zult gij ons wederzien". Toen zeven nachten voorbij waren, kwam de Leguaan, gedragen door zijne grootmoeder in eene mand, die zij aan ééne zijde over den schouder had gehangen. Toen zij nog tamelijk ver waren, zag de zevende hen al en zij haastte zich om eten te koken. Toen de Oude Vrouw en de Leguaan waren aangekomen, was Kapapitoe (de Zevende) druk in de weer en Lise zeide: „Een leguaan tot man hebben? Als ik het was, zou ik het niet willen, ik zou er voor bedanken hem te verzorgen!" Kapapitoe spreidde eene mat uit voor de Oude Vrouw en zij ging zitten; de Oude Vrouw stalde den bruidschat uit: enkelringen, sarongs, een schaamgordel van gekleurde zijde, een saroeng van gekleurd katoen daartegen, 't was er ineens. Toen dat was gedaan, gaf zij de Oude Vrouw te eten. Na gegeten te hebben, ging de Oude Vrouw heen en Kapapitoe en haar man de Leguaan bleven samen wonen; zij waren nu echt getrouwd.

Doch de zusters van Kapapitoe hielden niet op den Leguaan hare verachting te toonen; als zij te huis kwamen schrapten zij het slijk harer voeten op den rug van den Leguaan af. Zij zeiden: „Pitoe zal geen akker kunnen aanleggen, zij moet maar aldoor op den Leguaan passen". Kapapitoe antwoordde: „Ach, houdt toch op! ik zal hem straks medenemen naar het water, ik zal hem het slijk afwasschen".

Nadat zij eenigen tijd (daar) hadden gewoond, maakten hare zusters het plan om een akker te gaan aanleggen.

Intusschen gingen zij naar het bosch met Lise, om lianen te vlechten tot armbanden, daarop gingen zij schommelen op lianen met hare mannen, de vrouwen genen kant uit, de mannen dezen kant uit. Dan haakten hunne beenen in elkaar, midden in de lucht en als zij er genoeg van hadden gingen zij naar huis. Dan veegden zij weder hare voeten af op den Leguaan, sloegen hare jongste zuster en zeiden: „'t Is een schande om een leguaan tot zwager te hebben, die Pitoe is toch verbazend dom.”

Onder deze omstandigheden was Lise met de Zusters van Kapapitoe weder eens een keer uitgegaan. Toen zeide de Leguaan: „Ach, wij hebben het toch al te hard, uwe zusters kwellen ons maar steeds. Komaan, laat ons een akker gaan aanleggen. Draag mij in eene mand op den rug, Vrouwtje, en zamel ook zeven kokosdoppen bijeen”. Zijne vrouw sprak niet tegen, zij nam haren man in eene mand op den rug en zocht ook zeven kokosdoppen die reeds gespleten waren, voor hem bijeen. Gekomen aan het stuk land waar zij beiden een akker zouden aanleggen, zeide de Leguaan: „Zet mij neder op den grond, Vrouwtje, dan ga ik loopen”. De Leguaan waggelde bij het loopen, hij was niet vlug, zijn staart sloeg gras en struiken tegen den grond, een geheelen bergrug ontgon hij op één dag; met één slag sloeg hij zwiep! tegen een boom aan, flang! sloeg de boom neder, pats! hakte hij de boomen neder bij het klein hakken van het hout, en weder paf! stak hij den brand in al het door hem klein gehakte hout en hij liet het vuur doorbranden totdat het geheel verbrand was, zelfs de groote stammen brandden op. Overal ging hij rond om den grond schoon te maken, heen en weer, de brandstapels verhieven zich. Daar op beval hij Kapapitoe: „Richt voor mij eene rustbank op, dat gij mij daarop kunt zetten”. Toen dat gedaan was, gelastte de Leguaan de zeven kokosdoppen om eene hut op te richten en daarna zeide hij tot Kapapitoe: „Draag mij op den rug, laat ons naar huis gaan”.

Toen het echtpaar te huis kwam, waren hunne oudere zusters nog niet aan gekomen, zij waren nog aan het schommelen met hare mannen. Toen zij naar huis terugkeerden, kwamen zij den akker van den Leguaan voorbij en zeiden: „Wiens akker is dat? dien hebben we nog geen enkelen keer gezien, mij dunkt die zal morgen beplant worden”. Bij hare jongste zuster gekomen, zeiden zij: „Morgen, Pitoe, staan wij niet toe dat ge naar het plantfeest van Ta Datoe gaat; je man is maar een leguaan”. Daarop veegden zij weder het slijk harer voeten af op den rug van den Leguaan en sloegen hare jongste zuster, maar Kapapitoe gaf geen antwoord.

Den volgenden morgen gingen Lise en de zes zusters weder uit. De Leguaan noodigde weder zijne vrouw uit om naar den akker te gaan. Hij zag dat de hut reeds was opgericht door de kokosdoppen en daarom zeide hij tot zijne vrouw: „Morgen zullen wij den vooravond van het plantfeest vieren en overmorgen het plantfeest”. Zijne vrouw vond het goed; den volgenden morgen droeg zij weder haren Leguaan in eene mand over den schouder en deze zeide tot zijne slaven, nl. die kokosdoppen, die menschen waren geworden: „Doet goed uw best met koken, morgen zullen wij den vooravond van 't plantfeest vieren”. Na zijne bevelen te hebben gegeven, zeide de Leguaan: „Draag mij, Vrouwtje, laat ons naar het water gaan, laat ons ons opknappen”. Aldaar aangekomen, zeide hij tot zijne vrouw: „Ga gij hier baden, dan ga ik op eene andere plaats”. De Leguaan nam een bad, hij trok zijn baadje uit en werd een man, de echtgenoot van Kapapitoe. Gekomen bij zijne vrouw die bovenstrooms baadde, zeide hij: „Kom uit het water”. Kapapitoe zag zijne armbanden en ze blonken, armbanden aan beide polsen; zijne zwaardscheede was met bladtin overplakt, de kwasten zijner zwaardscheede slingerden heen en weer. Maar Kapapitoe weigerde en zeide: „Ik wil niet, ik wacht op den Leguaan”. Haar man antwoordde: „Wat wilt ge met den Leguaan doen? Ik zelf ben de Leguaan;

trek je sarong aan, dan gaan we heen". En toen gaf hij zijne vrouw een sarong waarvan de versierselen rinkelden; hij deed haar armringen, enkelringen, oorknoppen aan, trok aan hare haren om ze lang te maken, zoodat ze tot op hare knieholte afvielen. Daarop gingen zij beiden heen, de een achter den ander.

Toen zij op het vooravondfeest kwamen, waren daar reeds veel menschen bijeen, ook zijne zes schoonzusters waren daar, met Lise en de Oude Vrouw. De zes zusters vraagden: „Zeg, Grootmoeder, wie komt daar aan? zij ziet er voornaam uit, haar sarong ruischt alsof er regen zal vallen, de rand van haar sarong gaat op en neer, telkens als hij tegen hare enkelringen aankomt." De Oude Vrouw antwoordde: „Wel, dat is uwe jongste zuster, en daar komt ook uw zwager uit het veld". Toen vlogen die zes op haren zwager af en wilden hem om strijd zijnen sirih-zak afnemen, zeggende: „Ik wil den sirih-zak van mijn zwager vasthouden." Haar zwager ging zitten; de zes gingen naast hem zitten, om hem van hare zuster af te nemen, maar de Leguaan wilde het niet hebben. Lise zeide: „Als morgen het plantfeest is, dan zal ik de zaairijst uitdeelen; Kapapitoe heeft er geen verstand van".

Bij het opgaan der zon ging men planten. Zoodra het planten was afgelopen, gingen zij naar het dorp; de schoonzusters stonden niet toe dat de Leguaan achter zijne vrouw liep, zij maakten zich van hem meester, zoodat de Leguaan er boos over werd. Zoodra de zes zusters en Lise sliepen, stond de Leguaan op, wekte Kapapitoe en nam een steen, legde er vier stukken hout op en sprak een tooverwensch uit: „Hokus, pokus, als er kracht is in den wensch der zes zusters, die hare voeten aan mij hebben afgeveegd, dan zal ik, nadat ik mijne oogen heb geopend, zitten op dit erf nog juist zooals nu hier; maar als mijn wensch kracht heeft, dan zal ik, nadat ik mijne oogen heb geopend, zitten in mijn huis en op alle huizen der andere menschen neerzien". Toen hij zijne oogen opendeed, was zijn huis hee-

lemaal hoog boven op den berg, want die steen was een rots geworden en eerst daarbovenop was de plaats van zijn huis. Zijne schoonzusters wilden de rots beklimmen, maar zij konden hare voeten niet neerzetten, zij sprongen maar steeds er tegen op, maar konden den weg naar boven niet vinden. Zoo keerden zij dus terug zonder haar doel te hebben bereikt, maar Kapapitoe en haar man hadden een heerlijk leven.

Dit verhaal is een van de talrijke Toradja'sche vertellingen, waarin wordt verhaald van een mensch die de gedaante heeft van een dier, 't welk intusschen slechts zijn uitwendig bekleedsel is. Hij kan zijne dierengedaante afleggen en komt dan doorgaans als een bijzonder schoone man of vrouw uit zijn minwaardig dierenouterlijk te voorschijn. Gewoonlijk is de voorstelling, dat de in dierengedaante verkeerende mensch niet dan in de uiterste noodzakelijkheid zijn dieromhulsel verlaat, omdat hij met dit hulsel ook de bijzondere eigenschappen van het dier welks gedaante hij heeft, verliest. Ook draagt het er toe bij om het verhaal spannender te maken, dat de held zijne dierengedaante zoo lang mogelijk behoudt en dus de hoorders ook zoo lang mogelijk in de onzekerheid worden gelaten omtrent hetgeen hij nog worden zal. Met de gedaanteverwisseling is ook de ontknooping van het verhaal gekomen.

Parallellen van dit verhaal vindt men in Groep III der Tontemboansche Teksten, zie blz. 34-71 van de Vertaling, in 't bijzonder de Inleiding.

i Bangkele Toe'a „de Oude Vrouw”. Over deze figuur is reeds geschreven op bl. 37 der Vertaling van de Tontemboansche Teksten en op bl. 9 der Verhandelingen van 't Bat. Gen., Dl. LV. Het is meer dan waarschijnlijk dat deze Oude Vrouw eene mythische, althans mythologische figuur is. Zij is steeds de eerste bij wie de held van 't verhaal aanlandt als hij op reis is naar de Onderwereld,

de Bovenwereld, het Hangende Eiland, het Land van Overzee, of welk uitheemsch oord dan ook. Bij haar neemt hij voorloopig zijn intrek en van uit haar huis brengt hij zijne ondernemingen ten uitvoer. Zij woont meestal eenzaam in het bosch, houdt er een aantal dieren op na en bewaart ook eenige kostbare voorwerpen, erfstukken van haren overleden man, welke den gast die bij haar zijn intrek heeft genomen, gewichtige diensten bewijzen bij 't geen hij onderneemt. Wellicht is zij oorspronkelijk bewaakster of poortwachster van het vreemde land. In de Toradja'sche en in de Minahassische verhalen komt deze figuur dikwijls voor. In dit verhaal woont zij in een huisje dat begroeid is met slingerplanten, wat beteekent, dat het reeds lang in het bosch staat en dat de naaste omtrek niet van onkruid wordt zuiver gehouden; zij woont dus geheel afgezonderd.

kakosae-sae kakobangke-bangke; de voorvoeging van kako-, al of niet met herhaling van het stamwoord, heeft de beteekenis van „hoe meer des te meer, allengs meer, steeds meer en meer” wat het grondwoord aanduidt. Dit voorgevoegde kako- is waarschijnlijk niets anders dan eene herhaling van het oorspronkelijk voorgevoegde ko-, dat nog in eenige samenstellingen voorkomt, als gelijkwaardig met ka-, bv.: koloro „touw”, naast kajoro, id., van joro „draaien”; kore'e „rijk, waar is”, van re'e „zijn”, vgl. kare'e „plaats waar iets is”; kojoe-joe” rol, opgerold iets”, van joejoe „oprollen”. Ook komt ko- voor naast ka- in planten- en dierennamen, bv. kjoë „parkiet”, kolopoea „schildpad”, kotoeo „sirih”, komontji „broodboom”. Van dit ko- kent men echter de beteekenis niet meer, vandaar dat het weder vernieuwd is door de voorplaatsing van ka-, zooals sommige vormen met het invoegsel oem dit infix vernieuwen door de prefigering van mo-, bv. motoemoenda, mosoemomba, motoemangi.

banoea ntji Lise „het huis van Lise en de haren”. Lise krijgt, als eigennaam, het lidwoord i; spreekt men van

si Lise, of met het nasaal lidwoord ntji Lise ook wel siri Lise of ntjiri Lise, dan is daarmee een meervoud bedoeld, dus: „Lise en de haren”, in dit geval: Lise en de zeven jonge meisjes. Hoe si aan zijne meervoudige betekenissen komt is niet met zekerheid te zeggen. Als oudere vorm van i kan het deftig en vandaar meervoudig zijn geworden, doch meer waarschijnlijk is, dat si een locatief is van i en dat dus si Lise eigenlijk beteekent „ter plaatse van Lise, bij Lise, 't geen hij Lise is, Lise en de haren”. De vorm siri maakt dit nog meer waarschijnlijk, daar siri zich laat ontleden in si en ri, welk ri het plaatsaanduidende voorzetsel „te” is. Indien dit juist is, dan is in ri weder eene verklaring van si gegeven. Verder hebben si en siri, ntji en ntjiri ook wel eens honorifieke betekenissen. Kinderen van hoofden spreken soms over ntji Papa of ntjiri Ine, om aan te duiden dat hun vader of hunne moeder een voornaam persoon is.

kamagi is in de Minahassische talen de benaming van pijpvormige (ronde of veelhoekige) kralen van goud, zilver of goudbrons; in het Bare'e wordt er mede aangeduid: wollen of katoenen draad, met goud- of zilverdraad omwikkeld, ook goud- of zilverborduur op kleederen. De afkomst van dit woord is mij nog niet bekend.

mawaa mamongo „toen (de mond) rood was (van het pruimen”, of „toen de sirihpruim rood was”, waarschijnlijk in den laatsten zin op te vatten. Het behoort tot de goede manieren, dat de gast zwijgend gaat zitten op de voor hem uitgespreide mat en zich bedient van de hem voorgezette sirih met toebehooren. Als de gast zijn speeksel heeft geloosd en het blijkt daaruit dat zijne pruim reeds rood is, dan eerst spreekt de gastheer hem toe.

ngkoempoe; het woord voor „kleinkind” is makoempoe; als het wordt afgekort, wordt het vaak voorzien van het nasaal lidwoord.

mantende peoa, bara sompe; de vormen meoa, peoa, van den stam oa, worden uitsluitend gebruikt in

de beteekenis van „huwelijksaanvraag doen” en „geschenk dat het huwelijksaanzoek bezegelt”. Het aanbieden daarvan noemt men mantende „opwerpen, in de hoogte gooien”, daar men het doet voorkomen als of men het maar op goed geluk in de ruimte werpt. Sompe beteekent „blijven liggen” en wordt gezegd van iets dat in zijn val wordt opgehouden, zoodat het niet geheel beneden komt. Dit is dus in overeenstemming met de beeldspraak van het opgooien, om te zien of het ook ergens blijft liggen.

tepidji lai nono, woordelijk: „gestooten tegen een der huispalen en weder teruggestuit”.

i Kapapitoe „de Zevende”: de meisjes heeten hier allen naar het getal harer volgorde en daar zij met haar zevenen zijn, is Kapapitoe de jongste. Deze naam wordt meermalen aan meisjes gegeven. Zonder twijfel is hij aan de letterkunde ontleend, want een ander ranggetal wordt zoo goed als nooit tot naam gebruikt en Kapapitoe is het type van het nederige, bescheiden jongste zusje, dat door hare oudere zusters bespot, verdrukt en geslagen wordt, maar juist door de bescheidenheid waarmede zij zich vergenoegt met een man dien niemand van hare zusters wil hebben, tot grooten voorspoed komt.

mampeoasi jopo, bara majongo „vragen naar het bosch, of het toegankelijk is”, d. w. z. vragen of de boschgrond die behoort tot het landbouwterrein van het dorp waar het ten huwelijk gevraagde meisje woont, ook toegankelijk is voor den man die haar wil huwen en die dus van dien boschgrond een gedeelte moet ontginnen, om voor zich en zijne vrouw een akker aan te leggen. Deze zin behoort tot de gelijkte beeldspraak bij een huwelijksaanzoek.

simpolemo pompaoe „toen de afspraak gelijk was afgehakt”. De wederzijdsche voorstellen worden vergeleken bij stukken brandhout, die op gelijke lengte zijn afgehakt (pole), zoodat zij bij elkaar kunnen gebonden worden.

da koepontowokimo da manto'o popawawa, een tusschenzin van de vertelster, waarmede zij verzoekt

om de beschrijving der huwelijksplechtigheden maar te mogen bekorten. Woordelijk staat er: „laat ik maar afhakken (kort afsnijden) om te vertellen de begeleiding", nl. van den bruidegom naar het huis der bruid, Mopawawa is de vaste uitdrukking voor dit begeleiden en popawawa beteekent daarom zooveel als „huwelijksplechtigheid, bruiloft".

kangkindjoe-ngkindjoe is vertaald met „druk in de weer". Het wordt gebruikt van het zenuwachtig opvliegen of opschrikken als er iets gewichtigs ophanden is ook van het opspringen van menschen of dieren die bv. op een gevoelige plek van het lichaam worden aangeraakt.

da koekariani ri saa? de uitdrukking: da koe..... ri saa? of rimbe'i of impia? woordelijk: „waar (of wanneer) zou ik dit of dat doen?" beteekent: hoe zou ik er toe komen, hoe zou ik kunnen of willen dit of dat doen? m.a.w. ik denk er niet over, ik bedank er voor.

baoe ga sinde, topi soedalangi „een schaa mgordel van tjinde, een sarong van soedalangi". Deze beide kleedingstukken zijn offergaven aan de Voorouders en worden bij iedere huwelijks gift tentoongesteld onder de aangeboden goederen, om daarna weder te worden opgeborgen en bij eene volgende gelegenheid op nieuw dienst te doen. Sinde is de Bare'e uitspraak van het Maleische tjindai, een woord van Voor-Indischen oorsprong, waarmede gebloemde zijden weefsels worden aangeduid. (1) Soedalingi is het Boegineesche soedalangi, waarmede, volgens Dr. Matthes' Woordenboek in de La Galigo-poëzie wordt aangeduid „een roode en witte hoofddoek, om malkander geslagen en zoo om het hoofd gewonden als een sigara' (hoog opstaande hoofddoek, feestdracht voor mannen)". Deze twee soorten van weefsels worden door de Toradja's beschouwd als van de Voorouders afkomstig te zijn.

metadali „het slijk van de voeten schrappen", b. v. door de voeten tegen een stuk hout aan te wrijven. De

(1) Zie G. P. Rouffaer's artikel tjindai in de Encyclopaedie van Ned.-Indië.

enkel heet tadali of woekoe jali. Van het eerste woord is de stam dali en ta- het voorvoegsel, dat meer bij namen van lichaamsdeelen voorkomt, b. v. talinga (stam linga) „oor“, tabengo naast bengo „bil“. Jali is een jongere vorm van dali. Of dit grondwoord hetzelfde is als jali „afnemen, afhalen“ is thans nog niet uit te maken.

mosoë-soë ri wajaa pai langkainja; van Lise wordt meermalen deze trek verhaald, dat zij, in plaats van een akker aan te leggen, zooals zij voorgeeft te doen, in de wildernis op een liaan gaat schommelen, tegenover haren man, en wel zóó, dat zij telkens van elkaar af en naar elkaar toe gaan, waarbij dan hare beenen met die van haren man in elkaar haken. Wie Lise oorspronkelijk is en wat haar naam beduidt, is nog duister. In de letterkunde van het Bare'e treedt zij op als eene booze, onbehagelijke vrouw, die er op uit is om de huwelijken te verstoren, door zich in de plaats van de vrouw bij den man in te dringen. Zij stroopt dan het gezicht van de vrouw af en plakt dit voor het hare, waarop zij de aldus mishandelde het bosch in jaagt. Als de vrouw zwanger was, slikt zij een rijstblok of een houten bak in om ook zwanger te schijnen. Hare billen zijn rond, zoodat zij niet op den vloer kan zitten zonder te vallen; zij zit dus steeds in eene okota, een mandje waarin de Toradja's hunne kookpotten zetten, omdat deze een hollen bodem hebben. In sommige verhalen komt zij voor met wormen en duizendpooten in 't haar, in plaats van luizen en met twee halzen van gebroken kookpotten om de enkels in plaat van enkelringen. Dikwijls laat men haar bij 't spreken telkens de laatste woorden van haren zin herhalen. Van den naam Lise is afgeleid het adjectief malise „onhandelbaar, ongehoorzaam“. De verhalen waarin Lise eene hoofdrol speelt, eindigen steeds hiermede dat zij wordt ontmaskerd en ter dood gebracht. Soms is er ook sprake van zeven Lise's; trouwens in dit verhaal worden de zes zusters van Kapapitoe allen min of meer als Lise's voorgesteld, zoodat hier ook wordt gesproken

van hare mannen, terwijl zij overigens als ongetrouwen optreden.

mombeparakai „telkens in elkander haken”; de stam is kai, vgl. Mal. kait, kail; daarvóór is gevoegd het voorvoegsel para-, d. i. pa- met het frequentatief infix. ar. Dit samengestelde voorvoegsel is vrij zeldzaam in het Bare'e.

a'i, verkorting van toea'i „jongere broeder of zuster”, dat aldus weer tot den stamvorm (Mal. adik, enz.) is teruggebracht. De man noemt zijne vrouw a'i, althans wanneer zij te zamen zijn, want (behalve tegenover kinderen) wordt alles wat naar teederheid gelijkt in het openbaar vermeden. Alleen als de vrouw is gestorven en de man bij het lijk klaagt, spreekt hij zijne vrouw in tegenwoordigheid van anderen aan met a'i. Evenzoo noemt de vrouw haren overleden man toekaka, of bij verkorting kaka.

tabo baroebi „kokosdoppen”; baroebi is vooral bij de To Pebato in gebruik, van wie dit verhaal afkomstig is. De kokosnoot is, in het volksgeloof der Toradja's, zeer sterk zielestofhoudend, daar er zulk een groote krachtige boom uit opgroeit. In het kiemgat met de twee vlekken er boven, heeft men een aangezicht herkend en hieruit is het verhaal ontstaan dat de kokosnoot is voortgekomen uit het hoofd van een mensch ⁽¹⁾. Daarom kan juist een kokosdop weer tot een mensch worden omgetooverd.

da ngkoemelindja, een Conjunctief of Optatief, gevormd door voorvoeging van het verkorte pers. voorn. w. voor den participiaal-vorm melindja. Deze vorm wordt alleen bij den 1sten pers. enkel- en meervoud gebruikt, bv. da ntamelindja, da ngkamelindja. Vormen als da noemelindja, da namelindja, da nimelindja worden nimmer gehoord. In den 2den en 3den pers. enkel- en meervoud gebruikt men steeds het correcte da noepelindja, da napelindja. Ook in den 1sten persoon is de

(1) Vgl. C. Kruif, Het Animisme, bl. 150

regelmatige vorm da koepelindja, da tapelindja zeer gewoon. De aanleiding tot het ontstaan van den vorm da ngkoemelindja is waarschijnlijk deze, dat koepelindja min of meer transitief klinkt. Vooral bij transitieve w. w. is dit zeer duidelijk. Een vorm als koepangkoni kan transitief zijn: „dat ik het ete”, dus Conjunctief van koekoni „ik eet het”. Maar als Conjunctief van jakoemangkoni „ik eet, ik ga eten” is koepangkoni intransitief: „dat ik ete, dat ik mijn maal doe”. Naar analogie van koepangkoni, dat transitief klinkt, is dan ngkoemangkoni ontstaan. Evenzoo hoort men in verhalenden stijl wel vormen als: koemolioe, koemena'oe, bare'e koemesono „ik ging voorbij, ik ging de trap af, ik gaf geen antwoord”, als Indicatieven naast Conjunctieven: koepolioe, koepena'oe, koepesono „laat ik voorbijgaan, de trap afgaan, antwoorden”, welke als Indicatieven opgevat, zouden beteekenen: „ik ging hem voorbij, daalde er af, beantwoordde het”. Opmerkelijk blijft nog de geprenasaleerde vorm bij deze intransitieve Conjunctieven: ngkoe-, ngka-, nta-. Waarschijnlijk is deze het gevolg van de voorvoeging van da, de partikel die de beteekenis van Futurum en Optatief aanduidt en identisch is met het Mal. hëndak (nda'). Deze partikel is steeds proclitisch, daar zij als één-lettergrepig woord geen zelfstandig bestaan heeft; zij is dus practisch zoo goed als een voorvoegsel. Naar analogie van de voorvoeging der prefixen voor den intensieven stam is dan ook da voor deze Conjunctieven met een volgende nasaal gevoegd en aldus tot Conjunctiefteeken geworden, zonder hetwelk deze Conjunctieven nimmer voorkomen.

ikoenja nawolebaka ewo pai kadjoe „zijn staart deed omvallen, sloeg neer gras en struiken”; ikoenja nawolebakaka ewo pai kadjoe „met zijn staart sloeg hij neer gras en struiken”; ikoenja mawolebaka e. p. k. „zijn staart slaat neer gras en struiken.”

sampa is een bergzadel, eene inzinking van een bergrug; zulke stukken bebouwt men gaarne, omdat men, juist op

den rug van het zadel zijne tuinhut oprichtende, aan beide zijden de berghelling kan overzien die men heeft bebouwd.

walimpoeoka, walididi, wali² paha, wali² toeoe zijn alle klanknabootsende uitdrukkingen: poeoe is het geluid van een harden windstoot, hier van het zwiepen van den staart van den Leguaan tegen de boomen; didi is het geluid van een hard aankomenden stoot of klap, hier van den slag waarmede de boomen nedervallen; paha is de klank van een hak of houw met mes of bijl; toeoe dat van een stoot, hier van een brandend stuk hout of een fakkel die in den brandstapel wordt geschoven om het hout aan te steken. De voorvoeging van wali of wali² dat „opnieuw, telkens weder” beteekent, duidt hier aan dat het telkens, links en rechts gebeurde.

bare'epa koekita woengka eo „dien heb ik nog niet gezien elken dag”, nl. elken dag waarop ik hierlangs ben gekomen. De uitdrukking woengka eo beteekent „elken dag, dagelijks, gewoonlijk, gewoon” en is dikwijls niets dan een stopwoord.

polanggo i Ta Datoe; hier is weder Ta Datoe het onderstelde dorpshef en de groote, goed ontgonnen akker moet van zelf wel die van het hoofd zijn. Men noemt polanggo den feestelijken maaltijd, gevolgd door nachtelijke reidansen, die aan den vooravond van het plantfeest wordt gehouden.

kabilasa, z. v. a. „jongen, jongeling”, dikwijls gebruikt om slaven aan te duiden. De stam van dit woord is lasa, dat ook in sommige oude eigennamen voorkomt, bv. Lasaeo (de zon, eo, in de Toradja'sche mythen), Lasabada, een der stamvaders der To Bada, Lasarano, Lasamara, enz. Vgl. Bar. lase. oorspr. „penis”, thans „tam mannetjesvarken, voor de voortteling gebruikt en dus niet gelubd”, laso „pen, in den grond gestoken, om een haan aan vast te binden” en Boeg. lasë „scrotum en laso penis”. De eigenlijke beteekenis van lasa zal dus wel

„man” zijn; als titelwoord kan het dan „vader” of „heer” hebben beteekend.

da ntamendaki, Conjunctief van kita mendaki „wij knappen ons op”. De stam van mendaki is raki „lichaamsvuil”. De vorm beteekent dus eigenlijk „zieh van ’t lichaamsvuil ontdoen”, maar wordt meestal gebezigd in den zin van „’t haar reinigen met geraspte kokosnoot”.

momberampa da mangantima watoetoenja „zij namen het elkaar af, gunden het elkaar niet, wilden ieder de eerste zijn om zijn sirih-zak te nemen”. Dit is als beleefdheid, om zich in de gunst te dringen. De vorm mangantima is een meervoudsvorm ¹⁾. In het Bare’e wordt hij zelden meer gebruikt en soms ook niet meer in zijne eigenlijke beteekenis. Bij stammen die met j, l, n, beginnen en die daardoor geen intensieven vorm kunnen maken, dient manga- dikwijls ter vervanging van het prefix ma- met volgenden nasaal, om onderscheid te maken met het intransitief-passieve prefix ma-, bv. mangajali „uithalen”, majali „uitgehaald”; mangaloeloe „volgen, achternalooopen”, maloeloe „volgzaam, toegevend, week, zacht”.

jakoe da mantila inii; het uitdeelen der zaaiijst is het werk van de vrouw of van de dochter des huizes; Lise wil dus ook hiermede in de rechten van Kapapitoe treden.

adi, adi, sanggoerio, het gewone begin der tooverspreuken. Het woord adi „tooverspreuk” is het Mal., Jav., Bal., enz. adji, Bis. hadji, Sang. adi, Lampongsch adi-adi; in de beteekenis „den Koran reciteeren” is mangadji weder van het Boegineesch overgenomen. In de tooverspreuken stelt gewoonlijk degene die toovert zijne tooverspreuk tegenover die zijner tegenpartij, waarbij dan tevens het kwaad dat deze laatste heeft gedaan in herinnering wordt gebracht. Het nitspreken der tooverformule is dus ook een soort godsoordeel, want door het in vervulling gaan

1) Vgl. N. Adriani en M. L. Adriani-Gunning, Hoofdstukken uit de Spraakkunst van het Tontemboansh, bl. 118 en vlgg.

van den tooverwensch wordt tevens uitgemaakt dat degene die hem uitspreekt het recht aan zijne zijde heeft.

katesoeja² „als 't ware bovenaan vastgebonden"; man-tjoeja is „iets boven aan iets anders vastbinden", b.v. een prop vezels van den arèn-palm aan de punt van een stok, om apen of herten af te schrikken.

34. VIER VERSJES. (Leesb. bl. 50).

1. Die witte muskiet lijkt wel dwaas,
om hier te komen met haar gegons.
Mijn hand dient aldoor als wegiager,
mijne oogen blijven maar gesloten.
2. Glazenmaker die aldoor om mij heenvliegt,
volg maar de dalende zon!
Glazenmaker die om mij heen vliegt,
ga maar de ondergaande zon na!
3. De muizen en de ratten
kunnen soms zoo vreemd doen,
De muizen met roode borsten
dragen een palmwijnkoker over den schouder.
4. De jaarvogel draagt een witten schaamgordel,
de koro-koro draagt een kam,
de kat heeft een papieren broek aan,
de aap heeft een hoofddoek op van bruine foeja.

1. kalimoeoe; de stam van dit woord is klankna-bootsend, moeoe duidt gebrom, gegons aan. Het voorvoegsel kali- wordt dikwijls gevoegd voor woorden die leven of beweging maken te kennen geven, bv. kaliwongo. kali'ase, kalikawa, kalikobo.

iroemba, gereduplicateerde vorm van iroemba. De

stam roemba beteekent „wegjagen”; het verouderde voorvoegsel i- duidt een werktuignaam aan, dus iroempa „wegjager”. Iiroemba staat dan voor iroemba-roemba „iets waarmede men voortdurend wegjaagt”.

2. tamboeja, naam van een vliesvleugelig insect, waarvan men vertelt dat het van de hemellingen de kunst van vuur maken heeft afgezien en die aan de menschen heeft bekend gemaakt. Als een tamboeja iemand om de ooren gonst, zegt men dat anderen van hem kwaad spreken en dat de tamboeja dit overbrengt. Dit diertje is dus een twiststoker en wordt daarom naar de ondergaande zon, d. i. naar de Onderwereld verwenscht.

3. bata, eig. „spleet, uitgraving”, wordt vaak gebruikt in de beteekenis van iets dat twijfel, argwaan of ongerustheid opwekt, omdat het iets ongewoons te zien en daarom veel te denken en te vermoeden geeft.

4. motali ndaoela „draagt een hoofddoek die is bestreken met het sap van oela-vruchten”, waardoor de geklopte boomschors eene bruine kleur verkrijgt.

35. HET VERSTOOTEN MEISJE. (Leesb. bl. 51 — 53).

Er waren eens een vader en eene moeder; na eenigen tijd kreeg de moeder een kind, zij baarde een meisje en het heette het Weesje. De Vader had er geen zin in het op te voeden, 't was maar een meisje en daarom was hij verdrietig en bracht hij het kind weg naar het bosch; daar legde hij het te vondeling, hij richtte eene bank voor haar op, legde er een vloer van vier stukken hout op en liet het kind alleen achter. Terwijl hij het zoo te vondeling had gelegd, kwam er een groote aap, een mannetje en die voedde het Weesje op.

Na langen tijd was zij groot geworden, een volwassen meisje; toen ging de Aap de moeder van het Weesje opzoeken, maar 't Weesje wist het niet. De Aap ging zitten

op den nokbalk van de smidse, hij sprak en zeide: „Als ge mijne kleindochter eens zaagt, dan zoudt ge schik hebben". Toen hij lang op den nokbalk der smidse had gezeten, ging hij weder heen, kwam bij het Weesje en zeide: „Kook eten, Weesje, ik heb honger". Het meisje was gewillig en kookte eten, toen het gaar was, aten zij, daarop spreidde zij eene mat uit; de Aap sliep aan den hoek van het huis, hij hing aan voor- en achterpooten, hij hield namelijk een balk met zijne voorpooten omklemd, een der zolderbalken, en daarop legde hij ook zijne achterpooten, hij haakte ze er aan en zoo hing hij daarboven, terwijl zijne voorpooten zich aan elkaar vasthielden. Den volgenden morgen ging de Aap weder uit, hij ging heen waar hij gisteren was heengegaan; daar gekomen, trof hij lieden aan die bezig waren met smeden; hij zeide weder: „Als ge mijne kleindochter eens zaagt, dan zoudt ge schik hebben". Dit duurde eene poos, maar de lieden die aan het smeden waren, gaven er geen acht op, zij smeedden er met kracht op los en toen hij weder thuis was gekomen, kookte het Weesje en na het eten gingen zij weder slapen.

Toen hij nu zeven keeren den tocht had gedaan, zeide de Jongeling Sanepa „Kijk, daar is een aap die zeker eene kleindochter heeft, want hij komt elken dag hier om zijne kleindochter bekend te maken." De Aap ging weder naar huis en zeide tot het Weesje: „Morgen moet ge vroeg koken, want ik zal in de vroegte wegggaan". Den volgenden morgen vroeg had hij reeds gegeten, want toen de kippen van stok vlogen, ging zij al koken en de zon was nog niet hoog, toen hij al heenging; op weg hakte hij een arènpalmtak af om daarvan eene draagmand te vlechten. Aan de smidse gekomen, zamelde hij sintels bijeen met volle handen en vulde er zijne draagmand mede; eerst toen hij eene draagmand vol had, zeide hij: „Als ge mijne kleindochter eens zaagt, zoudt ge schik hebben". En toen nam hij zijne draagmand op den rug en ging weder heen, naar huis terug; de Jongeling Sanepa ging hem achterna; opdat

hij den weg nauwkeurig zou volgen en kennen, vielen de sintels maar aldoor neer, hij volgde den Aap herwaarts op den voet. Twee nachten bleef de Jongeling Sanepa onderweg, al moest hij door de doornstruiken heen loopen, de sintels voorbij als hij ze zag, die volgde hij maar steeds, al was het door de doornstruiken, waar de sintels lagen, daar ging hij heen, den Aap achterna, slechts de sintels ging hij na. Twee nachten waren voorbijgegaan, daar zag hij het huis en hij stampte tegen den grond. De Aap zeide: „Wie maakt daar zoo'n leven?" Hij zeide: „Ik". De Aap antwoordde: „Ik, wie is dat?"— „Ik, de Jongeling Sanepa".— „Kom hier boven."— „Wel, hoe zal ik boven komen? ik zie de trap niet". De Aap zeide: „Laat eene uitgekauwde sirih-pruim voor hem naar beneden vallen, opdat hij zie waar hij moet opklimmen". Het Weesje antwoordde: „Dat wil ik niet".— „Zoo, wilt ge uwe uitgekauwde pruim niet laten vallen?"

Dan neem ik de afgeknotte lans

en sla er mee tegen het schild met witten rug.

En dan spring ik op, het bosch in, dat daar heel in de verte is; zoudt ge dan geen verlangen naar mij hebben?"— Toen liet zij hare uitgekauwde sirih-pruim vallen, uit vrees dat haar grootvader haar zou verlaten; nu zag de Jongeling Sanepa de trap en klom fluks naar boven. Toen hij boven was, zeide de Aap: „Splijt de pinang, dat hij er van pruimen kan". Het Weesje antwoordde: „Ik wil geen pinang splijten, laat hij maar niet pruimen." Daarop antwoordde de Aap:

„Dan neem ik de afgeknotte lans

en sla er mee tegen het schild met witten rug".

Nu spleet zij de pinang, want zij was bang dat haar grootvader haar zou verlaten; zij bood den gast het noodige aan om te pruimen en toen nam de Jongeling Sanepa inderdaad eene sirih-pruim. Nadat de Jongeling Sanepa had gepruimd, zeide de Aap: „Kook toch, onze gast hier heeft honger." „Ik wil niet zoo gauw koken". Toen zeide de Aap:

„Dan neem ik de afgeknotte lans

en sla er mee tegen het schild met witten rug”.

Nu ging het meisje koken, daar zij vreesde dat haar grootvader haar zou verlaten. Toen zij klaar was met koken en het eten gaar was, schepte zij op; nadat zij had opgeschept, aten zij en toen zeide weder de Aap: „Spreid de mat uit, Weesje, dat onze gast slape”. „Ik wil niet”. „Wil je niet?”

Dan neem ik de afgeknotte lans

en sla er mee tegen het schild met witten rug”.

Nu spreidde zij de mat en de Jongeling Sanepa legde zich te slapen; den volgenden morgen kookte het meisje, toen het eten gaar was, aten zij en na het eten bleven zij samen en zoo huwden die twee, het Weesje en de Jongeling Sanepa.

Toen hij eenigen tijd was getrouwd, kreeg hij verlangen naar huis en zeide: „Ik heb verlangen naar huis, mijne moeder zal ook verlangen hebben”. „Goed, als ge dat zegt, laat ons dan met ons drieën gaan; ik, zeide de Aap, ga ook mee, opdat ge mijne kleindochter niet slecht behandelt”. De Aap en het Weesje zetten zich neder en pruimden sirih, zij spuwden die in de lucht en daar was hun vervoermiddel, zij gingen per regenboog; toen zij bij hunne moeder waren gekomen, werd hunne moeder bevreesd en dacht of het wel echt menschen waren, intusschen waren het hare kinderen. Toen zij ze zag, was zij over hen verblijd, zij bereidde eene kip voor hen, zij gingen eten en daarna zeide zij: „Voor hoeveel nachten komt gijlieden hier”. „Wij komen slechts voor één nacht hier”. Zij spreidde voor hare kinderen eene mat uit, de Aap sliep maar waar hij een plaatsje vond. Den volgenden dag kookte hunne moeder, hare kinderen deden hun maal, zij gaf hun het noodige mede en de kinderen vertrokken.

Toen zij weder in hun huis waren gekomen, zeide de Aap, na verloop van vier dagen: „Ik ga weg, ik ga sterven bij den grooten longkida-boom in het midden dezer

vlakke. Heden over drie nachten, gaat dan naar mij kijken". Na verloop van drie nachten gingen zij kijken en zagen dat zijne benedenarmen geweren waren geworden en zijn hoofd een helm, een gedeelte zijner beenderen was goud geworden, een ander deel katoenen goederen, een deel schotels van aardewerk, een deel kralen. Zij zamelden het bijeen, namen alles mee, gingen vandaar weg en leefden verder aangenaam. Einde.

Dit verhaal is gesteld in het dialect van Poe'oe mBoto. De eigenaardigheden van dit dialect, dat gesproken wordt aan de Zuidkust van het Posso-Meer, zullen telkens worden aangewezen, als zij in dit verhaal voorkomen.

mosombori, het PmB-sche woord voor morongo „huwen". De beteekenis van sombori is waarschijnlijk „nederzetting", vgl. sombo „nederzetten, nederleggen". Met sombori wordt thans aangeduid: een gezin, dat een bepaald gedeelte van een huis bewoont en zoo beteekent mosombori „een gezin vormen".

oema, PmB. voor „vader", Bar. papa. Ook het Napoesch, Besoa'sch en Bada'sch gebruiken oema. Dit woord is een nevenvorm van ama of amang, waaruit weder het Koelawische mama is ontstaan, door herhaling van den beginner der tweede lettergreep vóór de eerste, zooals bv. ook is geschied bij nene „moeder", naastine in het Bare'e. Ama is in het Bare'e nog over in toeama „man", Lindoesch, Sigisch en Paloesch „vader", vgl. Bar. tama, thans „oom", doch oorspronkelijk „vader". De beginwoorden van dit verhaal zijn wat vrij weergegeven; de woordelijke vertaling luidt: De vader en de moeder (van het kind) waren getrouwd.

ongaa, eene klanknabootsing van kindergeschreeuw, in het PmB. het gewone woord voor ana „kind".

loi, PmB., syn. met Bar. laoe „daar, ginds, er"; evenzoo is ndoi syn. met ndjaoe, sindoi met sindjaoe.

bae, PmB. = Bar. bangke. Ook het Ampana'sch zegt bae; trouwens dit meest Oostelijke dialect van het Bare'e heeft vele dialectische eigenaardigheden gemeen met het Poe'oe mBoto'sch.

mbai, intensieve vorm van den stam wai „geven“. Deze vorm is geheel tot voegwoord geworden en komt feitelijk overeen met ons „gegeven“, in de beteekenis van een voegwoord gebruikt. Woordelijk is dus mbai noekita i ngkoempoe „gegeven ge ziet mijne kleindochter“. Op dezelfde wijze wordt gebruikt mboli, in den zin „'t is goed, het kan, het mag“. Dit is een intensieve vorm van den stam woli, dat in het PmB. en ook in het Napoesch de beteekenis heeft van „neerzetten, neerleggen“. Zoo komt dus mboli geheel overeen met ons voegwoord „gesteld“, bv. mboli noetinti jakoe, maka jakoe masala „ge moogt mij slaan, want ik ben schuldig“, woordelijk: „gesteld, ge sloegt mij.“

ntao-ntao, intensieve vorm van tao „goed“; in het PmB. is matao het gewone woord voor Bar. madago „goed“.

paroo², voor Bar. karoo².

majai, voor Bar. malai.

are'e, voor Bar. bare'e; het PmB.'sch dialect wordt daarom onder de Toradja's de are'e-taal genoemd.

kalamboë, omzetting van kambaloë, ten rechte kambiloë. De stam van dit woord is samengesteld uit kambi „fladderen, flapperen, breed uithangen“ en loë „hangen“. Mokambiloë is dus te vertalen met „in zijne volle breedte ter neder hangen“, of „hangen te bengelen“.

i Ngalitaoe Sanepa is eene vaste figuur in de Bare'e letterkunde. Sanepa is de naam van een vogeltje, dat er fraai en vlug uitziet. De Jongeling Sanepa treedt gewoonlijk op, waar een jongmensch noodig is om te trouwen met de heldin van het verhaal. Ook in de poëzie komt deze figuur nogal eens voor, o. a. in de versjes die worden gemaakt bij het mopasangke, op de feestdagen die aan

den dag van het oogstfeest voorafgaan en waarin de jongelieden en de jonge meisjes symbolisch met elkaar worden verloofd en getrouwd. Soms komen ook nog andere letterkundige figuren van dezen aard voor, zooals i Ngalitaoe Labee of Latee, i Ng. Toroende, doch zij hebben niets karakteristieks en spelen eenvoudig de rol van jonge ridders.

ndo'oe, PmB. = Bar. Laoe „daar, er”.

naile, PmB. = Bar. raneo „morgen”.

akoe, PmB. = Bar. jakoe (i akoe) „ik”.

epa, PmB. = Bar. nepa „pas, eerst, kortelings, daarop”.

sinja, eene eigenaardige PmB.'sche uitdrukking, die eenigen nadruk geeft aan het voorafgaande woord, doch niet veel meer is dan een stopwoord. Het is verkort uit si'anja, het pron. pers. 3e pers., met het daaraan gehechte pron. suff. —nja. Op dezelfde wijze worden in het PmB. de andere pers. v. n. woorden met -nja gebruikt, dus: akoe-nja, kaminja, kitanja, sikonja, kominja.

napompolai djaja; de Conjunctief napompolai is van den stam pola vanwaar ook polasi „recht door, door en door”. Mompolai beteekent „op den voet volgen, nauwkeurig het spoor volgen”; de vorm napompolai djaja is dus te vertalen met „opdat hij den weg nauwkeurig zou volgen”.

me'ase, PmB. en ook nog ten N. van het Meer gebruikt = Bar. makaliwongo „leven maken”.

nawoeeka oepo mamqngo „laat voor hem het uitkawsel eener sirih-pruim vallen”. De Jongeling moet met deze pruim over zijne oogen wrijven, om ze helderziende te maken. Het is het in de pruim getrokken speeksel dat de kracht geeft, want speeksel is, als product van het menschelijk lichaam, zeer sterk zielestofhoudend en dus in staat grootere kracht te schenken aan hefgeen daarmee in aanraking komt. Nog beter zou het hebben geholpen, indien het meisje den jongeling regelrecht in de oogen had gespuwd. Eene Toradja'sche, die een ander iets aanwees dat hij niet

in 't oog kon krijgen, zag ik dien ander met groote handigheid een fijn regentje sirih-speeksel in de oogen spuiten, met de woorden: „Wacht, ik zal uwe oogen verhelderen”.

koetima tawala woentoe, ndoo kanta boeja woemboe „ik neem de afgeknotte lans en (sla er mee) pats! op het schild met witten rug”. Waarschijnlijk dreigt de Aap, dat hij in dat schild door de lucht naar 't bosch zal vliegen. Dikwijls is de voorstelling, dat menschen die tooverkracht bezitten, in hun schild door de lucht varen. Het Toradja'sche schild bestaat uit twee deelen, die met een hoek van ongeveer 120 aan elkaar zijn gevoegd; het kan dus met een schuitje worden vergeleken, waarin men door de lucht kan varen. Om het schild aan 't vliegen te brengen, slaat men er tegenaan.

wana ntemoonoe-onoe; de beteekenis van anoe is „lichaamsvuil”; maonoe² of moonoe² beteekent „donker, grauw”, vooral van iets dat in 't verschiet is. Zoo zegt men bv. oedja maonoe² ri wana „de regen teekent zich donker af tegen 't bosch”; dja ndakita maonoe² „'t is slechts te zien als iets dat zich duister voordoet”, of „'t is slechts in de grauwe verte te zien”. Met het voorvoegsel te-, dat hier „ongeveer, min of meer” aanduidt en voorzien is van eene prenasaleering, die hier een lidwoord of betrekkelijk voornaamwoord moet zijn, moet ntemaonoe² worden vertaald met „dat daar heel in de verte is”.

maoe are'e mampongo; met maoe are'e, maoe bare'e, njaoe bare'e, woordelijk: „al zou het niet, al zou ik, zoudt gij, zou hij niet” duidt men aan: „laat ik, gij, hij maar niet, laat het maar niet”. Zoo antwoordt men iemand die allerlei ongevraagd raad geeft: maoe bare'e noepatoedjoe jakoe „al zoudt ge mij geen raad geven”, m. a. w. „houd uwe wijsheid maar voor u”.

Laoti²; deze naam voor den Aap bestaat uit het voor-eigennamen nog soms voorkomende lidwoord la (in het Boeg. het gewone lidwoord voor eigennamen van mannen)

en oti, verkorting van boti „aap”. De woordherhaling heeft hier waarschijnlijk de beteekenis van verkleining.

monaoe „koken”, PmB. = Bar. moapoe van denzelfden stam naoe komt het Bar. inaoe „groente, toespis”, wellicht voor ninaoe „wat gekookt is”, waarbij de eerste n is weggevallen, omdat ook de tweede lettergreep met n begint.

kola „lepel”; PmB. = Bar. tangkaoe.

a, PmB. = Bar. da, de partikel die het Futurum aanduidt.

mawongkoe, inengkoe, PmB. = Bar. mawoke, inekoe. In het PmB. worden de pron. suff. die niet met m of n beginnen in geprenasaleerden vorm aangehecht. De tusschen het naamwoord en het voornaamwoord staande nasaal is het lidwoord, dat thans ook in het Bare'e de functie van genitief-aanduiders heeft. Men zegt dus in het PmB. inengkoe, inengki, inenta, inenda, waar het Bar. zegt: inekoe „mijne moeder”, ine mami „onze (excl.) moeder”, ineta, id. (incl.), inea „Z. Ed.'s, H. Ed.'s moeder”. Hierbij valt nog op te merken, dat voor den 1sten pers. myd. excl. ngki wordt gebruikt, waar het Bar. mami heeft en voor den beleefdheidsvorm 3e pers. nda, de geprenasaleerde vorm van ra, in het Bar. afgekort tot a.

bara taoe kodjo „of het wel echt menschen waren”, omdat zij daar zoo per regenhoog aankwamen.

mantoe'oeri PmB. = Bar. mampeole.

songko oeloe² is de benaming voor de geelkoperen helmen, waarvan men hier en daar ook op Midden-Celebes een enkel exemplaar in het bezit van sommige hoofden vindt. Songko „muts” is in het Bare'e een bekend woord; oeloe² is de herhaling van oeloe in de beteekenis van „hoofd”, en beteekent dus „hoofddekse”. Het Bare'e kent echter oeloe „hoofd” niet. In A. B. Meijer's „Album van Celebes-typen” (1889) wordt op bl. 9 een Gorontaleesch danseressen-hoofdsieraad oeloe² genoemd. Dit maakt het waarschijnlijk dat de naam oeloe² en dus ook het artikel zelf, uit Gorontalo naar de Zuidkust der Tomini-bocht is gekomen.

De verhalen van wonderboomen, opgegroeid uit de beenderen van gestorvenen, die op deze wijze nog voor hunne nagelaten familiebetrekkingen blijven zorgen, zijn talrijk in de Toradja'sche en in de verwante Indonesche letterkunde. Vgl. hetgeen daarover is gezegd op bl. 72 en 73 van de Vertaling der Tontemboansche Teksten.

36. HET BIGGETJE DAT RIJST PLANTTE.

(Leesb. bl. 53 — 55).

De Oude Vrouw voedde een biggetje op, dat zij als haar kind beschouwde; zij liet het nimmer alleen, want overal waarheen de Oude Vrouw ging, daarheen ging ook het Biggetje.

Eens legde Ta Datoe een akker aan; toen hij het hout op zijn akker had verbrand, maakte hij hem schoon en noodigde de lieden uit om den vooravond van het plantfeest te vieren. Ook de Oude Vrouw ging naar het vooravondfeest en het Biggetje volgde haar. Des avonds hield men den maaltijd, men deelde de spijsen uit en zette ook voor het Biggetje hare portie neer; nadat men had gegeten en het duister was geworden, hield men reidansen. Het Biggetje legde zich neder onder den vloer van het tuinhuis en sliep aldaar. Den volgenden morgen gingen de menschen rijst planten, het Biggetje begaf zich onder de vrouwen die de zaairijst in de plantgaten stortten, zij nam de zaairijst in haren bek en spuwde die dan telkens uit.

Toen nu het rijstplanten was afgelopen, zeide de Oude Vrouw dat zij moest gaan eten. Men schepte de spijsen voor haar op en het Biggetje deed haar maal; na het eten ging zij heen met hare Grootmoeder en keerde naar huis terug. Nu had Datoe, de zoon van Ta Datoe en Indo i Datoe, gezien wat het Biggetje deed en hij dacht bij zich zelf: „Dat Biggetje is zeker geen gewoon varken, er zit een mensch in, want zij kan rijst planten. Nu wil zij

weggaan met hare Grootmoeder, laat ik haar dus op goed geluk achterna gaan". Zoo ging dan Datoe het Biggetje achterna en toen zij aan het water kwamen, zag hij dat het Biggetje een zijpad insloeg om te gaan baden. Datoe ging nu in hinderlaag liggen; hij zag dat het Biggetje haar omhulsel aflegde en dat zij een mooi jong meisje was; Datoe was verbaasd over haar. Na gebaad te hebben, nam zij hare varkensgedaante weder op en trok die opnieuw aan. Toen zij weder een varken was geworden, liep zij hare Grootmoeder weer achterna en keerde naar haar huis terug. Daarop ging Datoe weder naar het dorp. Toen hij weer was teruggekeerd, zeide hij tot zijne moeder: „Moeder, vraag u dat Biggetje voor mij ten huwelijk". Zijne Moeder had er niet tegen en ging naar de Oude Vrouw, om te vragen hoe het bosch was ¹⁾ en om het verlovingsgeschenk aan te bieden. De Grootmoeder van het Biggetje zeide: „Ik zelf kan daarop geen ja zeggen. Het eenige is, dat ik het aan mijne kleindochter overbreng en hoe zij het dan opneemt, dat zal ik dan wel hooren. Laat dus Datoe dan maar hier komen, opdat hij het verneme". Toen keerde de Moeder van Datoe terug en vertelde aan haren zoon, wat de Oude Vrouw had gezegd. Twee dagen daarna ging Datoe er heen en toe hij bij de Oude Vrouw was gekomen, zeide hij: „Grootmoeder, ik wil in ieder geval uwe kleindochter, het Biggetje, trouwen. Als wij het met elkaar zijn eens geworden, laat ons dan den tijd afspreken waarop ik naar mijne bruid zal worden geleid." De Oude Vrouw antwoordde: „Over vijf nachten, dan zult gij naar uwe bruid worden geleid."

Daarop keerde Datoe terug. Toen de vijf nachten vervuld waren, kwam men den bruidegom naar zijne bruid geleiden. De Oude Vrouw kookte eten en toen het gaar was, legde zij de rijst in de mandjes en toen zeide Datoe: „Breng mij het Biggetje boven, dat wij samen van ééne portie eten". Toen zij dan was boven gebracht, trapt zij

1) Zie over deze uitdrukking de Aanteekeningen op No. 33.

in de toespijs en in de rijst. Datoe zeide: „Wel, dat is onbehoorlijk, laat het Biggetje maar weer op den grond worden gezet, zij trapt maar in de rijst". Na het eten liet Datoe weder het Biggetje boven brengen, hij zeide dat hij naast haar wilde gaan liggen. Maar het Biggetje wilde niet in huis gebracht worden. Het Biggetje sliep onder den huisvloer, haar man boven in huis. Den volgenden morgen ging Datoe heen en nam een bad met zijne slaven. Eerst toen hij was heengegaan, kwam het Biggetje boven en zeide tot hare Grootmoeder: „Ik vraag een klopper, Moeder, om te gaan boombast kloppen." De Oude Vrouw reikte haar een klopper aan, het Biggetje nam hem mede en ging boombast kloppen aan de buitenzijde der dorpsomheining.

Nadat Datoe had gebed, ging hij weder terug en hoorde het geluid van de klopplank; hij vond dat hij er eens naar moest gaan kijken. Dichtbij gekomen, zag hij het Biggetje boombast kloppen. Hij zag dat, als zij klopte, zij met één slag een stuk katoen, met één slag een sarong, met één slag gebloemde stof, met één slag zijde maakte. Maar het Biggetje zag niet dat Datoe er was, om naar haar kloppen te kijken. Na eenigen tijd was zij vermoeid van het kloppen en rustte een weinig uit. Terwijl zij uitrustte, keek zij om en zag dat daar haar man Datoe was. Zij vroeg: „Wat zoekt gij?" Datoe antwoordde: „U". Het Biggetje zeide: „Laat ons hier niet blijven wonen. Laat ons gaan naar den berg daarboven, laat ons daar een huis bouwen". Zoo gingen zij dan heen en toen zij daar waren gekomen, tooverde het Biggetje een huis voor hen en zeide: „Hokus pokus, als het waar is, dat Grootmoeder heeft toegestaan dat Datoe mij trouwt, dan zal ik, als ik mijne oogen open doe, in mijn huis zitten". Toen zij hare oogen open deed, had zij een huis, prachtig mooi, daar bleef zij wonen met haren man. Einde.

Van dit verhaal is reeds de korte inhoud weergegeven in Tor. Litt., bl. 368. Het is een van de eenvoudigst gestelde Bare'e-verhalen die tot onderwerp hebben: de onthulling van een mensch die in eene dierengedaante huist en die gedaante na de onthulling voorgoed aflegt. In dit verhaal is het laatste wel is waar niet medegedeeld, maar in verband met het algemeen beloop der vertellingen van deze soort, kan men zeggen dat het toch ook in dit verhaal de bedoeling is, de heldin hare varkensgedaante te doen afleggen, om voortaan in een schoonen menschelijken vorm verder te leven.

De bekende figuren der Oude Vrouw, die het Biggetje, waarin een jong meisje zit, opvoedt, van Ta Datoe het Dorpshoofd, Indo i Datoe zijne vrouw en Datoe hun kind komen ook in dit verhaal voor in hunne gewone rollen. Daar het Biggetje als meisje optreedt, is het woord in de vertaling vrouwelijk gebruikt.

ana mpidje; het woord pidje is een roepwoord voor varkens, die met pii..... dje je je je je worden geroepen, als er voedsel voor hen wordt neergelegd.

mona'i is „zaairijst storten" in de plantgaten, met puntige stokken door de mannen in den grond gestoken, welke laatste handeling mompaho heet. De stam na'i heeft, op het oog, een intensieven vorm, maar het is mij nog niet gelukt een oorspronkelijker vorm van dezen stam te vinden; een stam sa'i bestaat niet en ta'i „drek" kan, om zijne beteekenis, het grondwoord niet zijn. Het mona'i is uitsluitend vrouwenwerk.

mekariojo; het substantief ojo beteekent „tusschenruimte", ri ojo „tusschen", wordt als voorzetsel gebruikt. Als grondwoord voor eene samenstelling met verbale voorvoegsels, moet zulk een woord, naar de eischen der Bare'e-taal, eerst in den vorm van een nomen verbale worden gebracht. Het nomen verbale van stammen die als w. w. stam worden gebruikt, zonder het oorspronkelijk te zijn, wordt met ka- gevormd. Zoo is dus het nomen verbale

van ri ojo, kariojo en het voorvoegsel me-, dat vaak een streven of zoeken aanduidt, of een zich in betrekking stellen tot iets of iemand anders, is voor dit nomen verbale gevoegd om uit te drukken: „zich tusschen (de menschen) begeven”.

mangaio, een intensieve (oorspronkelijk meervouds-) vorm van io „ja”. Hier is met dien vorm een transitief bedoeld; moio is eenvoudig „ja zeggen”, mompo'ioka „er ja op zeggen”. Deze beide vormen zouden hier natuurlijk ook een goeden zin gegeven hebben.

karemenja beteekent „overmorgen”. Hoe deze afleiding van reme „zonnelicht, daglicht, zon, dag” aan die beteekenis komt, is niet duidelijk.

naparibingka; het substantief bingka is de naam van een mandje, meestal van bamboe gevlochten, volgens 't een of ander patroon en voorzien van een rand waarin men de in bladeren gepakte rijst en de in bakjes van boombladeren gelegde toespijs opbrengt. Elke benaming van eenig vat of eenige bergplaats kan men, samengesteld met het voorzetsel ri (dus in den Locatief) en met het Causatief aanduidend voorvoegsel pa- vormen tot een werkwoord, dat beteekent: „in die bergplaats leggen”, bv. momparikosika, mompariala, momparisalemboe, mompariwatoetoe „in den zak steken, in de rijstschuur, in de slip van de sarong, in den sirih-zak bergen”. Ook mompariojo „in de tusschenruimte leggen”, nl. de verzoeningsmiddelen tusschen de strijdende partijen, is een dergelijke vorm, die het transitief voorstelt naast het bovengenoemde mekariojo, dat intransitief is.

satee; met tee wordt nagebootst het geluid van den steenen klophamer (ike) op de tot kleedingsstof te kloppen boomschors. Ook in dit verhaal wordt de mensch die in dierengestalte huist, voorgesteld als in het bezit te zijn van tooverkracht.

37. VIER VERSJES. (Leesb. bl. 56).

1. Daar komt de lichtende maan op,
als een fakkel voor hen die oogsten.
Daar komt het maanlicht op,
als een fakkel voor hen die op reis zijn.
2. De Maan is in haar schik,
de sterren daarboven begeleiden haar.
De Maan is goed gestemd,
de Haan daarboven houdt haar gezelschap.
3. Steek de lamp aan,
dat de gasten haar schijnsel genieten.
Steek de lamp der vriendschap aan,
dat de gasten haar licht gebruiken.
4. Steek de lamp aan,
't Is al duister eer men aankomt.
't Is al donker eer men thuiskomt,
Steek de lamp der Voorouders aan.

De soort versjes waarvan hier vier voorbeelden zijn gegeven, onderscheidt zich eenigszins van het gewone type der kajori, waarover in de aantekeningen op No. 17 is gesproken. Dit soort kajori wordt soms met den afzonderlijken naam *bolingoni* aangeduid, een naam die waarschijnlijk afkomstig is van den stam *lingoe* „in de war, van de wijs”, indien nl. *bolingoni* is samengetrokken uit *bolingoeani*, evenals *tambangoni* „hoofdkussen” uit *tambangoeani*, van *wangoe* „opzetten, opstaan”. Is deze afleiding juist, dan zou *bolingoni* beteekenen „iets dat in de war maakt, van de wijs brengt” en oorspronkelijk op de raadsels zijn toegepast en eerst in de tweede plaats op dit soort versjes, die inderdaad dikwijls de eene of andere bedoeling te raden geven.

Het eigenaardige dezer liedjes is, dat de eerste twee regels in den derden en vierden regel worden herhaald, doch met omkeering van de volgorde der woorden en dat toch de 3de en 4de regel evengood op elkaar rijmen als de 1ste en de 2de. In plaats van de volgorde om te keeren, mag men ook synoniemen, of althans parallel-uitdrukkingen gebruiken, doch de tweede helft van 't versje moet in ieder geval de parallel zijn van de eerste. Bij de hier gegeven versjes is er geen dat aan 't eerste type beantwoordt. Daarom worden hier nog een paar voorbeelden gegeven van versjes die voor de beide helften geheel uit dezelfde woorden bestaan, doch alleen in veranderde volgorde:

Sese mpondani mawaro,
toedoe ri tasi, molanto.
Mawaro sese mpondani,
molanto, toedoe ri tasi.

De pandan-bladeren waaien
weg met den wind, aan de
zee gekomen, drijven op de
oppervlakte.

Wawo ntasi masoile,
lajagi kampile-mpile.
Masoile wawo ntasi,
kampile-mpile lajagi.

Het zee-oppervlak is in gol-
vende beweging, de zeilen
hellen telkens over.

Siampoe, ne'e marombo,
poedjoe ntaoe boi jo'o.
Ne'e marombo siampoe,
boi jo'o poedjoe ntaoe.

Regen, val niet hevig neder,
opdat de kleederen der men-
schen niet nat worden.

1. Doloma beteekent „schemerig lichtend, een weinig licht opvangend en weerkaatsend”.

2. gononggo is een woord dat op allerlei wijzen wordt verklaard. Sommigen verklaren het synoniem met woeja „maan”, anderen met betoe'e „ster”, weder anderen noemen Venus als avondster gononggo, nog anderen verstaan er een bepaald sterrenbeeld onder, of een komeet. Bij de geringe kennis die de Toradja's hebben van sterren en

sterrenbeelden en de telkens voorkomende behoefte aan wisselwoorden, wordt de beteekenis van weinig gebruikte woorden als *gononggo* licht zwevend.

Volgens verklaring van sommigen is met *i m Boeja* de naam van een meisje bedoeld, „de Blanke”. Het komt mij echter juister voor het woord in de beteekenis van „maan” (*woeja*) op te vatten.

mangkapa of *tamangkapa* beteekent woordelijk „de Klapwieker”, waarmede de haan is bedoeld. *Tamangkapa* is de naam van het sterrenbeeld „de Haan”, ’t welk voor een deel uit het sterrenbeeld Orion bestaat, met nog eenige andere sterrengroepen er bij. Naar den stand van dit sterrenbeeld berekenen de *Toradja*’s den aanvang van hun plantseizoen.

3. *silo mpomada*; dit laatste woord is nit het *Napoesch* overgenomen, in welke taal *mada* „vriend, vriendin”, *momada* „bevriend zijn” en *pomada* „vriendschap” beteekent. Het woord is niet gebruikelijk in ’t *Bare’e*, maar doet hier dienst als rijmwoord op *rata*.

4. *mabongi*, synoniem (en identisch) met *mawengi*. *dongka*, syn. met *djela* „aankomen”, vgl. *Jav. doengkap*, *Soend. dongkap*.

silo lamoa „geestenlamp, lamp der voorvaderen” of „bizonder fraaie lamp”. Op de vertaling dezer uitdrukking behoeft men zich niet af te sloven, daar *lamoa* hier in de eerste plaats rijmwoord op *dongka* is.

38. VERHAAL VAN IK-WEET-HET-NIET.

(Leesb. bl. 56 — 60).

Bewerking van het verhaal van *Kan-niet-verstaan*. Een *Toradja* komt te *Gorontalo*, vraagt naar den eigenaar van een groot schip, een fraai rijtuig, een grooten winkel en een groot woonhuis en krijgt van de door hem aangesproken *Gorontaleezen* slechts ten antwoord: *Dila motota*

„ik weet het niet”. Dezen gewaanden eigenaar van al die schatten benijdt hij nu zeer, totdat hij den volgenden dag eene begrafenis ziende en vragende wie daar wordt uitgedragen, hetzelfde antwoord krijgt, 't geen hem tot nadenken brengt over de vergankelijkheid van alle aardsch bezit.

39. TWINTIG RAADSELS. (Leesb. bl. 60, 61).

1. Eene kip van Soemboli, die niet doet uitkomen dat waarop zij broedt, maar wel doet uitkomen dat waarop zij niet broedt.
Oplossing: Het dak van een huis, dat het gras onder den vloer overdekt.
2. Van voren een takkenbos,
van achteren een vuurwaaier.
O.: Eene garnaal.
3. Zoo dikwijls als men er naar omkijkt, is het bij de hand.
O.: De schouder.
4. Telkens onderduiken en dan weer bovenkomen.
O.: Dekbladeren naaien.
5. Hij draait zich om, totdat hij een ronde mand wordt.
O.: Een hond die gaat liggen.
6. Als hij ons toelacht, zijn wij bang voor hem, als hij de haarkwasten zijner lans tegen ons schudt, zijn wij er door gerustgesteld.
O.: Een hond die met zijn staart kwispelt.
7. Overdag vliegt hij op stok, des avonds vliegt hij van stok.
O.: De slaapmat.
8. Voor de moeder zijn wij niet bang, maar voor de kinderen zijn wij bang.
O.: Het vuur, want wij zijn bang voor het springen der vonken.
9. Omgebogen, omgewonden,
stijgt het tot de hemellingen.
Omgewonden, omgebogen,
stijgt het tot den sterrenhemel.

- O.: Het vastbinden van dekbladeren op de daksparren, waarbij zij aan de nok bij elkaar komen.
10. Hij pakt met zijn staart en hij pakt met zijn kop.
O.: Een riem om er een buffel mede te binden.
11. Takkenbossen voorop, een fakkel achteraan.
O.: Een buffel.
12. Een doode boom, die weder blad schiet.
O.: Eene vlag.
13. 't Wordt afgehakt, maar er gaat geen stuk af, 't wordt gespleten, maar het splijt niet.
O.: Een schaamgordel.
14. Een zwarte slang, die over een bergrug loopt.
O.: De rug van het regenmatje.
15. Licht haar gele sarong op,
sluit die daarna weder toe.
O.: Eene lansat-vrucht.
16. De Moeder van Monggolopio
weent en vraagt maar altijd door.
Eerst als zij een weinig heeft gekregen,
is zij weder goed gestemd.
O.: Zout dat boven het vuur wordt gedroogd.
17. Soemboli heeft een buikband om en is toch niet geregen.
O.: Eene draagmand.
18. De mand van Soemboli is voorzien van draagbanden
en wordt toch niet gedragen.
O.: Eene koffermand.
19. Ik wikkel hem in bladeren,
boem, boem, klinkt het in 't bosch.
Ik snijd hem een stuk van den arm af,
en dan verflenst en verdort hij.
O.: Het tappen van palmwijn.
20. Zoolang wij nog beneden op den grond zijn, keeren
zij ons 't gezicht toe, maar zijn wij in huis, dan keeren
zij ons den rug toe.
O.: De latten van den vloer.
-

1. *naposo* „zij breekt ze” (de eieren), de kip broedt nl. de eieren stuk. Het dak van een huis, onder hetwelk alle plantengroei, die te voren den bodem bedekte, sterft, wordt vergeleken met eene broedende kip. Juist waar deze kip broedt, komt niets tevoorschijn, terwijl daar buiten alles welig uitloopt.

2. De takkenbossen zijn de sprieten, de vuurwaaier (een stuk van de harde bladscheede van den sagopalm) is de platte staart.

4. De dekbladeren worden om eene gespleten bamboelat gevouwen en daaromheen genaaid met rotan, die er telkens wordt ingestoken en er dan weder uit komt.

6. Als de hond zijne tanden laat zien, dus ons quasi toelacht, zijn wij bevreesd voor hem; als hij met zijn staart kwispelt, zooals iemand die zijne lans drilt en het ter versiering daaraan vastgehechte bokkenhaar doet trillen, zijn wij gerust.

9. *to dawolene* is eene uitdrukking ontleend aan de poëtische taal, om de hemelbewoners aan te duiden. De rotanrepen, waarmede de dekbladeren om de daksparren worden gebonden, loopen na ieder dekblad met een slag om de dakspar naar het daarboven vastgebundene dekblad, totdat zij de nok van het dak hebben bereikt.

10. Het eene eind van de lange reep buffelhuid waarmede een buffel wordt vastgebonden, pakt den neusring van den buffel, het andere eind heeft degene die het dier vasthoudt in de hand.

11. *mberoe* is PmB. = Bar. *rioe*; *mbele poeri* = Bar. *ri poerinja*. *Toete* is een stuk brandend hout, waarmede men in het duister den weg verlicht; het moet steeds worden gezwaaid om brandende te blijven. Daarmede wordt de staart van een buffel vergeleken, die bijna voortdurend in beweging is.

13. Een schaamgordel wordt om het middel gewonden, tusschen de beenen doorgehaald en nog weer door het omgewonden gedeelte doorgestoken, zoodat het lijkt alsof hij afgehakt en gespleten is.

14. Het regenmatje wordt als een aan twee zijden aflopend dak over hoofd en rug gehouden. De nok van dit dak is eene reep geklopte boomschors, die is zwart gemaakt.

15. De lansat-vrucht heeft eene lichtgele schil, die bij een gele sarong wordt vergeleken. Door drukken op het midden der vrucht springt de inhoud er uit en de schil sluit zich weder.

16. Het zout der Toradja's heeft den vorm eener korte dikke plank. Zulk een stuk zout wordt, als het gaat druipen, dikwijls op het rak boven 't vuur gelegd om te drogen. Hier wordt het druipende zout voorgesteld als iemand die uit verlangen aldoor weent en daarmee niet ophoudt, eer dat verlangen wordt gestild.

Indo i Monggolopio, beter is: Indo i Molonggo pio; molonggo is „gulzig eten, veel naar binnen slaan“, pio is een w. t. voor manoe „kip“, die ook wel weder voor „ei“ wordt gebruikt. Bij het zoutstoken wordt dikwijls een ei geofferd, vandaar dat het zout hier wordt genoemd: „Moeder van de Eiereneetster“, wat neerkomt op „Eierenverslindster“.

kaapi-api, verminking van karapi-rapi „aldoor maar vragend“. Met sadapi is bedoeld „een beetje, een weinig“. Waarschijnlijk is dapi eene wijziging van rapi stam van merapi „vragen“ en in de Minahassische en Filippijnsche talen, 't Sang. en Talaoetsch bekend in de beteekenis „iemand of iets dat men medeneemt of bij zich heeft“, zoodat de oorspronkelijke beteekenis van merapi is: „zoeken iets mede te nemen“, vandaar „vragen, verzoeken“.

17. De draagmand is voor de stevigheid met een band omvlochten, maar dit geeft haar geen dun middel, want haar vorm blijft onveranderd.

18. De boengge is een langwerpige mand, niet onge-lijk aan de ouderwetsche karbies onzer boerinnen. Zij heeft twee rotan-hengsels, die wel dienen om er haar aan op te nemen, maar die vooral worden gebruikt om er de mand stevig mede te sluiten, daar ze het deksel vast knellen,

wanneer ze aan elkaar gebonden worden. De boengge wordt gemaakt van de harde pennen in de bastvezels van den arèn-palm, niet door de Toradja's, maar door de Mohammedaansche kustbewoners. Het woord is dan ook Parigiſch. De Toradja's gebruiken de boengge als kist of koffer, om de kleederen of sieraden in te bergen.

19. Dit raadsel behoort tot de alom bekende en ieder weet ook wat het beteekent, maar eene voldoende verklaring der woorden heb ik nog niet gehoord.

banda beteekent „inpakken, inwikkelen“, zooals men bv. doet met versehe visch die men wil rooken. De kolf van den arèn-palm, waaruit men den palmwijn tapt, wordt met bladeren omwikkeld, die ook sluiten om den mond van den opvangkoker, opdat er geen sap verloren ga en geen bijen, wespen en andere op zoet beluste insecten den opvangkoker binnendringen.

ndoeoe is het geluid van het kloppen op den kolf van den arèn-palm, waardoor men den toevloed van sap opwekt. Wat tako hier beteekent, is mij nog niet helder. Sommigen spreken uit ntakoe en betrekken het op de bittere vrucht van de takoe genoemde kalebas, die dan de bitterheid van den palmwijn zoude voorstellen, eene onaanneemelijke verklaring. To'olo beteekent „woud, zwaar bosch“. Met takie „arm“ is de arèn-bloemkolf bedoeld en malele is „verflenst, verlept“ en slaat op het indrogen van den bloemkolf, nadat hij is murw geklopt. Maleia is eene verdraaiing van malele, als tegenhanger van banda ia van den eerſten regel.

20. De vloerlatten liggen met de bolle zijde (den rug) naar boven; men kan dus de zijde die naar den grond is gekeerd de voorzijde noemen. Deze ziet men als men nog op den grond onder den huisvloer is.

40. VERHALEN VAN DOMME LIEDEN UIT DEN OUDEN TIJD. (Leesb. bl. 61 — 63).

In vroegeren tijd was er eens een domme man, die op

reis was om zout te gaan stoken aan het zeestrand. Onder het loopen hoorde hij het geroep van een houtduif, die met haar geroep zeide: „Twee kookpotten, drie kookpotten”. De man antwoordde: „Wel ja, wij hebben maar één kookpot en die vraagt ge nog, dat is te lastig, dat kunnen wij niet doen”. Maar de vogel hield niet op te roepen; eindelijk haalde de man zijn kookpot uit zijne draagmand en gaf dien aan den vogel, hij hing hem op aan een boom en zeide daarop tot den vogel: „Hier is een kookpot dien ik voor u ophang aan een boom, neem hem maar”. Toen hij op den terugweg weder voorbijkwam, zag hij dat de pot er nog was, zoodat hij zeide: „Nu, dat is een lastige vraag al, hij heeft het er maar om gedaan om te vragen, hij heeft hem niet eens genomen. Komaan, laat ons den pot maar weer inpakken”.

Op een keer gingen ook eens domme lieden uit den ouden tijd zout stoken. Toen zij aan den middelloop van de Posso waren gekomen, zagen zij jonge woka-bladeren en vouwden die open. Toen zij zagen dat ze geel waren, zeiden zij: „Wel, dat zijn dus gouden bladeren, laat ons die nemen, dat wij ze verkoopen aan de zeekust”. Die lieden kenden de woka-bladeren nog niet, want die groeien niet in hun land, zelfs silars zijn daar niet, zij gebruiken maar allerlei soort van bladeren om bakjes van te maken, bladescheeden van den sago-palm zijn hunne gewone bakjes. Toen zij aan de zeekust kwamen, boden zij aan de menschen aldaar de jonge woka-bladeren aan en de lieden van het strand vouwden ze open en maakten er bakjes van. De domme lieden antwoordden: „Doet dat toch niet! ze maken van gouden bladeren zoo maar bakjes, 't is zonde! Die lui aan den riviermond zijn toch pronkers, om gouden bladeren tot bakjes te maken”.

Daarna zochten die domme lieden eene plaats aan het strand, waar zij zouden verblijven om zout te stoken. Toen zij langs het zeestrand liepen, ebde de zee en zij vonden een stuk drooggeloopt zand, dat nogal groot was. Zij zei-

den; „Hier zullen wij onze hut oprichten, de grond is hier prachtig schoon". Zij richtten een hut op, en toen die klaar was, kregen zij honger en wilde bataten ziende, dachten zij dat het tamme bataten waren. „Zoo, zeiden zij, die zullen we uitgraven". Zij groeven ze uit, maar vonden er geen knollen aan, zoodat zij verdrietig werden en zeiden: „De bataten aan het zeestrand hebben niet eens knollen". Terwijl zij nu de vermeende bataten-bladeren aldoor oplichtten, vonden zij holen van krabben en zeiden: „Daar zijn muizen; zoo is er dan toch iets om te eten". Nu namen zij vuur en lieten den rook in het hol dringen en daar kwam eene krab uit. „Ach, zeiden zij, wat is dat voor een land, zelfs de muizen zien er niet uit zooals 't behoort".

Daarop keerden die lieden terug naar hunne hut op de drooggelooopen zandplaat. Toen zij daar waren aangekomen, was het vloed. „Ach, zeiden zij, dat is verschrikkelijk, wij zijn overstroomd door de zee, die is zeker boos geworden, omdat zij onze vele goederen heeft gezien. Laat ons haar dus een deel daarvan geven". Nu wierpen zij hunne goederen weg, zij strooiden ze in het rond over de opkomende zee, om ze haar tot verzoeningsgeschenk te geven. Zoo waren dan hunne bijlen, kapmessen, zwaarden, lansen, jachtsperen en schilden weggeworpen, maar de zee daalde niet, zij bleef maar opkomen. „O, zeiden zij, het is omdat wij hare planten en dieren hebben uitgegraven, dat de zee vertoornd is. Nu, dan zullen wij haar nog eens een verzoeningsgeschenk geven". Nu trokken zij hunne kleederen uit en gaven die aan de zee, maar deze daalde niet, integendeel, zij steeg tot aan den vloer der hut. Daarop werden de lieden boos en zeiden: „Wel, zij wil niet eens onze verzoeningsgeschenken. Nu, dan zullen we haar bevechten." Zij trokken hunne kapmessen en hakten op de zee in, ondertusschen raakten zij hunne beenen met hunne kapmessen. „Zoo zeiden zij, de zee neemt wraak en leelijk ook, daar kunnen wij niet tegen op. Kom, laat ons maar van

haar weglloopen". Toen keerden zij terug naar hun land; van hun zoutstoken kwam niets en al hunne have was weg-
geworpen.

Op een anderen keer kwamen er domme lieden uit het Bovenland aan de zeekust. Zij hadden nog nimmer van te voren de zee gezien. Zij zagen dat het zeeoppervlak met golven was bedekt. „Zoo" zeide er een, „dat water speelt, laat ik er eens iets van opscheppen, dan breng ik het aan mijn kind, dat het er mede spelen kan". Hij schepte nu zeewater op in een bamboekoker, hing dien over zijn schouder en bracht hem naar zijne woonplaats; zeven nachten was hij op weg. Daar aangekomen, goot hij het zeewater uit in een kokosdop, maar het bewoog zich niet. „He", zeide hij, „het wil niet spelen, het verlangt blijkbaar naar zijne moeder, want daar speelde het levendig. Nu, dan zal ik het maar weder naar zijne moeder brengen". Daarop goot hij het weder in den bamboekoker en bracht het terug naar de zee. Na zeven nachten op weg te zijn geweest, kwam hij weder en goot het weer in zee; daar werd het opnieuw door de golven opgeworpen. „Nu", zeide hij, „heb ik het niet gezegd? Het had wel degelijk verlangen naar zijne moeder".

Deze aneecdoten behooren tot de soort waarvan No. 7 en 8 voorbeelden zijn en waarvan er nog meer zijn medege-
deeld in *Tor. Litt.*, bl. 381—386. Waar de *To Onda'e* sprekende worden ingevoerd, doet men gewoonlijk ook hunne slepende, eenigszins lijmerige uitspraak van het *Bare'e* na.

takoeroea, de groote houtduif, die in het Maleisch përgam heet (*Carpophaga aenea*), aldus genoemd naar haar geluid.

piamo of i piamo beteekent „de oude tijd, in den voortijd", taoe piamo „de Voorouders". De klemtoon valt op de lettergreep a, waaruit blijkt dat men de afkomst van dit woord geheel is vergeten. Het is nl.

niet anders dan het vragende bijwoord *i m pia* „wanneer?” met het enclytische *-mo*; *i p i a m o* beteekent dus z. v. a. „wanneer wel, in welken tijd misschien wel, weet ik wanneer” en is een onbepaald bijwoord van tijd. De stam *pia* is weder hetzelfde woord als het Jav., Minah., Sang. *pira* „hoeveel?”, dat in sommige Toradja'sche en verwante talen naar den tijd vraagt, bv. Napoesch, Besoa'sch *i m pira*, Moena'sch *nifie*, Bada'sch *hampira* „wanneer?” Andere talen gebruiken zoowel voor „hoeveel als” voor „wanneer?” *pira* of een der daarmee synonieme vraagwoorden *apa*, *koera*, *koedja*, *koeja*, *koeka*, *koea*, bv. Bobongko'sch *sangkoeka* „hoeveel?”, *naikoea* „wanneer?”, Rongkong'sch *pira* „hoeveel?” *piran* „wanneer?”, Boengkoesch *opia* „hoeveel?”, *indepia* „wanneer?”, Lalakisch *opio* „hoeveel?”, *nipia* „wanneer?”, Boegineesch *siaga* „hoeveel?”, *siana* (voor *siagana*) „wanneer?”, Tjamba'sch (dial. van het Boegineesche) *siaga* „hoeveel?”, *siagae* „wanneer?”, Makassaarsch *siapa* „hoeveel?”, *siapaja* „wanneer?”. Weder andere talen wisselen *pira* of met *koera*, enz., bv. Bar. *sangkoedja* „hoeveel?”, *i m pia* „wanneer?” Bada'sch, Besoa'sch *hangapa* „hoeveel?”, *hampira*, *i m pira* „wanneer?”. Napoesch *hangkia* „hoeveel?”, *i m pira* „wanneer?”. Genoeg om te doen zien, dat voor deze twee begrippen dezelfde of synonieme woorden in gebruik zijn.

ri jae m Poso; het woord *jae* beteekent „geleding” en wordt ook gebruikt om het middengedeelte van iets aan te duiden, nl. wat tusschen het begin en het eind ligt; *ri jae ndjaja* „onderwerp, op het gedeelte van den weg waarop men zich bevindt na het vertrek en voor de aankomst”. De *komboeno* (*Livistonia rotundifolia*) groeit alleen in de warme streken. Uit het Bovenland komende, vindt men ze niet eerder dan op ongeveer $\frac{1}{3}$ van den loop der Posso-rivier van af hare monding. Jonge, nog niet ontplooid bladeren van dezen palm hebben, als men ze ontplooit, eene helder gele kleur. Zij worden veel

gebruikt om tot etensbakjes of drinknappen te dienen.

alere, Tag. lagairai, Ponos. dalerei, Sang. dalere, Ipomoea Pescaprae, een aan het strand tot vlak bij de grens van den vloed veel voorkomende Convolvulacee, verwant met de toraa (Ipomoea Batatas), van welke laatste de knollen gekookt als voedsel dienen.

41. VERHAAL VAN DEN GULZIGEN HOND.

(Leesb. bl. 63 — 64).

Verhaal van een hond, die met een stuk vleesch in zijn bek zijn spiegelbeeld in 't water zag en, meenende een anderen hond met een stuk vleesch te zien, dezen zijne prooi wilde ontnemen, waarop zijn eigen stuk vleesch in 't water viel en door de krokodillen werd opgegeten.

42. VIER VERSJES. (Leesb. bl. 64).

1. Wind, waar zijt gij?
De spruiten der boomen bewegen zich niet.
Waar zijt gij, Wind?
De boomspruiten maken geen beweging.
2. Ik dacht dat het de Zuidewind was,
intusschen was het eene stem die weerkaatste.
Ik dacht dat de wind daar aankwam,
intusschen was het de echo eener stem.
3. Wind, waai hierheen,
dat is mij evengoed als een komkommer.
Komaan, Wind, waai!
dan is het alsof ik een komkommer heb.
4. De boschwind blaast fel,
opdat het schip er van loope.
Hij blaast fel van éénen kant,
opdat het schip vlug voortga.

1. Torare is een w. t. voor ngojoe „wind”; rare is „bos, bundel”, vooral een bos tooverkruid, dien de priesteres hanteert en waarmede zij dus heen en weer zwaait of wappert. Men zou dus torare kunnen vertalen met „wapperaar”.

2. timboro is wellicht van het Makassaarsche timboro, „Zuid”, afkomstig. Niet alleen hier heeft het woord eene vrij onbepaalde beteekenis, maar het wordt in het algemeen op zoo onzekere wijze gebruikt, dat het den indruk maakt van een overgenomen woord te zijn. De Toradja's hebben geen bepaalde namen voor de hemelstreken.

soeai, of met een w. t. to mendoeli „rolronde”, is „komkommer”. De dichter heeft geen komkommer om er zich mee te verfrisschen en roept nu den wind om hem af te koelen, dat zal hem even welkom zijn.

43. DE AAP EN DE LANDSCHILDPAD.

(Leesboek bl. 64—69).

Er was eens een Landschildpad en er was eens een Aap, beiden waren mannen. Toen zij groot waren, zochten zij gedurig naar elkaar en troffen elkaar aan; de Schildpad zeide: „Zoo, zijt gij het, vriend?” — „Ja, ik ben het. Maar gij, Schildpad, waar woont gij?” — „Wel, nergens, ik woon maar op den grond”. — Waar zijn uwe kameraads? — „Wel, waar zouden die zijn? wij wonen allemaal op den grond, maar gij, waar zijn uwe kameraads?” — „Wij leven op de boomen, wij komen wel op den grond, maar slechts voor een oogenblik, om water te drinken.” — „Ik kan niet in een boom klimmen, ik woon hier maar op den grond; maar gij zijt vroeg bij de hand, zal ik u iets voorzetten?” De Aap antwoordde: „Maar wat is uw voedsel?” — „Wij? enkel maar aarde, hoor.” — „Zoo, als het maar aarde is, dan zal ik niet eten, daar houd ik niet van.” — „Zoo, als ge geen aarde wilt, wat dan wel? misschien djongivru-
ch-

ten, want dat zijn de eenige vruchten die ik eet". — „Nu, die zijn erg zuur, maar als het die zijn, dan kan ik wel eten, al zijn ze erg zuur, maar we hebben al lang gepraat, ik heb honger, laat ons dan gaan eten". De Schildpad ging nu op djongi-vruchten uit en nam den Aap mede. „Nu, waar zijn de djongi's, Schildpad? ik zie ze niet" — „Wel, hier is de boom, maar er zijn geen afgevalven vruchten; laat ons maar afwachten dat de wind fel wordt, dan zullen er wel afvallen." — „Wel, laat ons toch niet lang op den wind wachten, ik zal er wel voor in den boom klimmen." — „Goed, als ge er boven in komt, klim er dan maar in, ik kan er toch niet in komen, maar laat niet vallen die niet rijp zijn; die zich al geopend hebben die moet ge voor ons laten vallen". — De Aap daalde weder uit den boom, de Aap had er veel laten vallen die zich reeds hadden geopend, toen kwamen er vele familieleden van den Schildpad: zijne moeder, zijn vader, al zijne broeders en zusters, doch de Aap was maar alleen.

De Aap at zijne djongi's op en na gegeten te hebben, zeide hij: Zeg, daarginds is een goede boom, een doerian, daar heb ik vroeger wel vruchten uit gehaald". — „Goed, hoor, maar de schillen zijn dik en doornig, ik kan er niet doorheen bijten". — „Nu, goed, Schildpad, laat ons dan eerst eten en als we gegeten hebben, dan zullen we vriendschap sluiten". De Schildpad antwoordde: „Goed, haal uwe makkers maar, Aap, wij hier zijn al met ons velen, weet gijlieden ook met uw velen, opdat er niemand zij die valsch doet, zoodat hij mij kwaad zou doen als ik hem aantref, of dat er een is die op lansats uitgaat en mij er niets van geeft en zegt dat hij niet van ons vriendschapsverbond afweet, dat wij hem dan kunnen beboeten, opdat het vriendschapsverbond niet verbroken worde". De Aap ging heen, hij haalde zijne kameraads en zijne moeder en al zijne broeders en zusters en nam ze mede, wellicht dertig, zij vormden allen één gezin, één kring. Toen zij bijeen waren, sprak de Aap: „Thans hebben wij een vriendschapsverbond ge-

sloten, velen onzer weten het; past op dat ge elkander trouw blijft, maakt geen twist met elkaar; als ge den Schildpad ontmoet, geef hem lansat-vruchten, want de Schildpad kan niet in den boom klimmen; als de Schildpad er heeft, dan moet hij ze geven aan den Aap dien hij ontmoet; als de Schildpad hiertegen zondigt, dan zal hij sterven, zondigt de Aap er tegen, dan zal hij ook sterven".

Toen hun vriendschapsverbond vast was, wekten zij elkaar op om een akker aan te leggen. „Kom, zeide de Aap, laat ons pisang en Spaansche peper planten". De Schildpad antwoordde: „Goed, maar gij zijt vlug in het boomen vellen, ik kan geen kapmes of bijl vasthouden, ik zal maar telkens de droge bladeren weghalen". Hij haalde de droge bladeren weg en maakte den grond schoon, opdat de Spaansche peper zou kunnen groeien. Toen dat gedaan was, zeide hij: „Waar zijn de Spaansche peper en de pisangs die wij zullen nemen? „Wel, zeide de Aap, ginds hooger op zijn onze pisangs, die genoemd worden apen-pisangs, met vele pitten, ze heeten boschpisangs". „O, die kan ik niet halen, breng mij voor mijn deel eene spruit mede, maar de Spaansche peper, waar zullen we die vandaan halen?" „Wel, we zullen Spaansche peper van Ta Datoe stelen". Zij plantten pisangs en gingen daarna Spaansche peper van Ta Datoe stelen. Hij zeide: „Laten we ook een deel er van op de plaats zelve opeten, maar maak geen leven, anders hoort de eigenaar het". Toen zij daar gekomen waren, namen zij een gedeelte mede en een gedeelte aten zij op; de Aap vond het heet in den mond en toen zij kwamen aan de pisangs die hij pas had geplant, scheurde hij ze van elkaar en at het merg op als tegengift tegen de heete Spaansche peper van Ta Datoe. „Au, zeide hij, foei, foei wat is dat heet!" „Zeg, maak toch geen leven, daarom heb ik al gezegd: eet er nu nog niet van"! Ach, zeide de Aap, ik zal het wel genezen met pisangmerg, ik heb een heeten mond; als er iets uitloopt scheur ik het af, als er iets opschiet haal ik het uit, want ze gaan krak! uit elkaar, en floep:

komen de stukken bast weer tot elkaar, krak! scheuren ze vaneen, floep! sluiten ze zich weder, en als ze weder opschieten, haal ik ze weer vaneen".

Nadat hij al zijne pisangspruiten had opgegeten, had hij des avonds weer honger en nu wilde hij wel voorstellen om weer Spaansche peper van Ta Datoe te gaan stelen, maar de zoon van Ta Datoe had al gezien dat zijne Spaansche peper geene vruchten meer had en hij had ook iets gezien als de voetsporen van dieren, zoodat hij dacht: „Wacht eens, ze moeten beloerd en beluisterd worden, dan zullen we wel op de hoogte komen". „Goed, vriend, maar wil geen leven maken, Aap, de eigenaar hoort het maar". De Aap at er van en zeide: „O, o, wat is dat heet! „Ach, zeide de Schildpad, daar ben ik al benauwd voor geweest, wij zullen zonder twijfel ontdekt worden en ik ben niet vlug, gij zijt vlug". Ondertusschen legde de Aap het er op aan om zijn vriend er te laten inloopen, hij vergat de belofte, hoewel zijne Oudsten hem vroeger hadden vermaand aan den voet van den djongi-boom. De zoon van Ta Datoe werd wakker, greep zijne lans en toen hij ter plaatse was gekomen, wierp hij met de lans maar raakte niet; de Aap schoot er tusschen nit en verdween op een draf, de Schildpad stak slechts zijn kop in zijne schaal, onder zijn schild, men vond hem en wees hem aan als den dief, want men zag dat zijn bek rood was en er zaten pitten van Spaansche peper aan zijne tanden; men zeide: „Ontken gij maar niet, Schildpad, gij zijt ondeugend". Maar de Schildpad nam het woord en zeide: „Ach, ik heb het niet met opzet gedaan, ik heb er werkelijk eenige gegeten, maar slechts de afgevallen vruchten; ik kan niet in de struiken klimmen, het is alleen de Aap die ze afgeplukt, hij heeft mij aangespoord en daarom ben ik hier gekomen".— „Zoo, dan zal ik je dood maken".— „Ach, doe dat niet, heb medelijden met mij, breng mij niet bij het hoofd, dan zal ik het den Aap vergelden, dan zal ik hem bedriegen, want hij is het die mij er heeft laten inloopen".— „Goed,

dan niet, ga maar heen en kom niet weer hier, ik zal mijn blaasroer gereed houden".

De Schildpad kwam weder bij den Aap. „Nu, zeide hij, daar was ik bijna dood geweest door uw levenmaken van zooeven".— „Ja, zoo ben ik nu eenmaal, als ik Spaansche peper eet maak ik veel praatjes, dan is het alsof ik dronken ben; ik heb met opzet u er laten inloopen, maar gij hebt flink gesproken en zijt dus in 't leven gebleven".— „Zoo, weet gij dan niets meer van hetgeen onze gezamenlijke Oudsten hebben gezegd aan den voet van den djongri: die het vriendschapsverbond vernietigt, die moet sterven".— „Nu ja, goed, laat het nu maar zoo blijven".— Maar de Aap hielp niet op zijne pisangspruiten uit elkaar te halen en ook die van den Schildpad, hij beweerde dat hij ze als middel tegen de Spaansche peper gebruikte, omdat zijn mond heet was. Eenigen tijd daarna wekte de Aap den Schildpad op om de pisangs van Ta Datoe te gaan stelen, want die waren zoet, beweerde hij en dan zou hij geen leven maken, zijn mond was niet meer heet. Zoo gingen zij er dan heen. „Gij, zeide de Schildpad, moet in den boom klimmen en voor mij mijn deel laten vallen". De Aap klom in den boom; toen hij er in was, zette hij zich op den bloemkolf van den pisang, at en zeide, terwijl hij daar zat, tot den Schildpad:

„De schillen zullen we laten vallen,
de vruchten zullen we opeten".

De Schildpad likte slechts de schillen op den grond af. „Ach, zeide hij, hij laat mij er leelijk voor zitten, ik heb honger en ik heb niet te eten". Toen de Aap een heelen tros had opgegeten, moest hij poepen, hij was verzadigd en ging heen. De Schildpad was boos, hij was beleedigd en ging naar zijn huis. Toen zocht hij het uiteinde van een zwaren rotan en ging schommelen, hij liet zijn schild er aan hangen en zong aldus:

„De schommel, steeds hooger opgeduwd,
komt neder op Wawo mBiro.

De schommel, die vlug voortschiet,
komt neder op Wawo Lage."

De Aap hoorde het en zeide: „Wel, mijn vriend zingt, zijn buik is al dik, verzadigd als hij is van het pisangs eten, zooals de buik van feestvierders; zoo, vriend, zeide hij, zijt gij aan het schommelen?" — „Ja, dit is de schommel van mijn grootvader". — „Zou ik u niet eens mogen vervangen?" — „Ach, uwe vriendschap is niet de ware, gij hebt uwen buik goed vol, bij mij waait de wind maar over mijn buik, opdat mijn gevoel van honger worde afgeleid, uw buik is heelemaal rond en gespannen, ook uwe wangzakken zijn dik". — „Kom, laat mij eens in uwe plaats". „Goed, als ge er zin in hebt, maar dan moet de schommel in je achterste worden gestoken, kijk, zooals bij mij". — „Zoo, maar doet dat geen pijn?" — „Wel neen, doet het bij mij soms pijn?" — „Goed, steek hem er dan maar in". — „Steek dan uw achterste in de hoogte". De Aap stak zijn achterste omhoog, de Schildpad haalde de randen van een, stak het uiteinde van den rotan er in en zeide: „Eerst als hij pakt, zit hij goed". Toen de rotan al tot aan zijn hart was gekomen en ongeveer een armslengte in zijn lijf was gegaan, zeide hij: „Hij zit vast, ik zal je opduwen". Toen duwde hij hem op en daar spatte de geheele tros pisangs er uit, die hij pas had opgegeten en de Aap stierf, zijn buik was opengescheurd.

De Schildpad wachtte en toen hij voorgoed dood was, haalde hij het vleesch er af, nam de beenderen mede en brandde er kalk van; nadat hij er kalk van had gebrand, nam hij die mede in een bamboe en gaf die aan de familie van den Aap zeggende: „Hier is kalk, die kunt ge pruimen." Zij pruimden ze en nadat zij ze hadden gepruimd, zeide de Schildpad:

„Pruim ze maar, pruim ze maar,
de beenderen van je grootevader".

„Zoo, zeiden zij, dat zijn blijkbaar de beenderen van onzen kameraad, hij was schuldig en is omgekomen, omdat

hij de Spaansche peper van Ta Datoe had gestolen". Daarna hielden de Apen en de Schildpadden vergadering en zeiden: „Laat ons ophouden in vriendschap te leven, want de Aap heeft de trouw geschonden en de Schildpad heeft hem gedood, er is geen geding meer over, het vriendschapsverbond is vernietigd".

Dit verhaal is eene omwerking van het bekende verhaal van den Aap en de Schildpad, dat te vinden is op bl. 405—413 van de Toradja'sche Vertellingen. De verhaler, een eerste stylist en een kunstenaar waar het er op aankomt een verhaal in de lengte en in de breedte te rekken, heeft het begin zeer wijd opgezet en op echt Toradja'sche wijze de vriendschapssluiting der Apen en Schildpadden geschilderd, als geen ander doel hebbende, dan de communistische levenswijze van dorps- en stamgenooten op kunstmatige wijze tot stand te brengen tusschen twee groepen die elkaar niet in den bloede bestaan en dus ook geen gemeenschappelijke belangen hebben. Daarna komt het gemeenschappelijk aanleggen van plantsoen; de verteller laat hen pisangs planten, maar bedenkt er zelf de aardigheid bij van den Aap slechts wilde pisangs te laten aanplanten, daar deze in het Bare'e apen-pisangs heeten. Daarom moet hij later, als het verhaal is gevorderd tot het bedriegen van den Schildpad door den Aap, die vóór den neus van den Schildpad diens pisangs opeet, zonder voor den eigenaar zelfs een enkele te laten vallen, de pisangs van Ta Datoe daarvoor nemen. Verder wordt nog ingevlochten het verhaal dat reeds boven, onder No. 14 is gegeven, nl. het snoepen van Spaansche peper, dat weder in verband wordt gebracht met het bederven van zijne pisangs door den Aap. Ook is het verhaal van het schommelen zeer breedvoerig verteld, daarentegen heeft de verteller zich van de geschiedenis van het kalkpruimen zeer kort afgemaakt en van de wraakneming der Apen niets medegedeeld. Na zoo lang aan het woord te zijn geweest, wilde de verhaler er een eind aan maken en keerde daarom tot zijn punt van uitgang

terug. Men zal echter moeten erkennen dat hij blijken van talent geeft.

mombepepali; in dit woord is het voorvoegsel *pe-* herhaald bij wijze van reduplicatie in de plaats van stamherhaling, dus: *pepepali* = *pepali-pali*. Voorbeelden van hetzelfde verschijnsel zijn: *rapepedongeko* = *rapedonge-dongeka* (Leesb. bl. 66, r. 3 v. o.) en *pepewoloka* = *pewolo-woloka* (Leesb. bl. 56, r. 8 v. o.).

a, *bare'e*; het ontkenningwoord *bare'e* wordt ook gebruikt waar wij „niemand, niets, nergens” of dergelijke ontkenningwoorden bezigen, bv.: *noe ndjaa noepepali?* - *Bare'e* „Wat zoekt ge?” — „Niets”; *noe ndjaanato'o?* - *Bare'e* „Wat zegt hij?” — „Niets”; *i sema meboo?* - *Bare'e* „Wie roept er?” — „Niemand”. Als een kind huult, klopt de moeder het vaak op den rug en zegt: *Bare'e!* wat dan beteekent: „Er is niets te doen”.

tampe is een woord waarmede men uitdrukt wat wij in ons „natuurlijk, dat zal wel waar zijn, nu, of het! wat woudt ge anders!” leggen, bv. *modoeanga komi mowote roo?* - *Tampe, da mojoko?* „zijt gijlieden zooeven met eene prauw overgestoken?” — „Natuurlijk, zouden we dan gevlogen hebben?”

jakoe bare'e sawi rikadjoe „ik kom niet boven in den boom”, al zou ik het beproeven, ik kom er niet in.

da koepolinggonaka? „zal ik u als gast (*linggona*) behandelen, door u eenig eten voor te zetten?”

djongi, Parig. *djengi*, Boeg. *songi* (Bone), *denge*, (Wadjo), een boom met groote, langwerpige, harde bladeren en platronde vruchten, die openspringen als zij rijp worden en dan een in vele afdeelingen verdeelden, lichtgelen kern te zien geven. Het sap is scherp zuur. Het Bar. heeft voor de natuurlijke afdeelingen van citroenen enz. het woord *songi*, hiervan is *djongi* blijkbaar een bijvorm. In Koor-ders' „Verslag eener Botanische Dienstreis door de Minahassa” wordt deze boom (Ts. *rerer*, Tt. *le'ler*) wel genoemd, bv. bl. 122, 145, maar niet gedetermineerd. Ook in De

Clercq's Nieuw Plantkundig Woordenboek vind ik hem niet.

ne'e da lantoe²; hier is da zoo goed als een voorvoegsel; het vervangt het prefix ra- (Pebato), of nda- (Lage). Indien op da een vorm met ra- of nda- moet volgen, neemt da meermalen de plaats van het voorvoegsel in; zoo staat dit ne'e da lantoe² voor ne'e da ralangtoe² of ne'e da ndalangtoe². Bij de To Lage en de To Kadomboekoe worden dikwijls de voorvoegsels ma-, me-, mo-samengetrokken met een voorafgaand da tot da-, de-, do-, bv. dandioe = da mandioe, „gaan baden”, delindja = da melindja „gaan loopen”, dosoesa = da mosoesa „willen feestvieren”.

koepone, transitieve vorm, doelende op de vruchten, object van het klimmen; koepone ratoe „ik klim in den doerian-boom om de vruchten”. Wil men uitdrukken dat men alleen maar den boom heeft beklommen, dan zegt men: jakoe mempone riratoe. Bij de Pebato, van wie dit verhaal afkomstig is, heet de doerian gewoonlijk ratoe, wat beteekent: „afgevallen vrucht”; in deze beteekenis komt het woord trouwens ook in dit verhaal voor; meratoe is „zinken”, meratoebaka „zich laten zinken”.

noeroedoesi; de stam roedoe beteekent „afvallen van bladeren of vruchten”; de transitieve vorm noeroedoe beteekent „gij laat afvallen, gij doet afvallen”, en de uitgang -si heeft eene meervoudige beteekenis, doelende op een groot aantal vruchten.

be tindja koemama; de beteekenis van tindja is „uitwerking hebbend, zijn doel treffend, pakkend, doende wat het doen moet”. Een geneesmiddel is tindja wanneer het effect heeft, een woord, eene vermaning, een vloek, eene hatelijkheid zijn tindja wanneer zij inslaan of uitwerking hebben, een beet is tindja als hij door schil, huid of bedekking heengaat, een mes is tindja als het snijdt, een sleutel als hij in het slot pakt.

melempo is „dwars oversteken”, vandaar ook „in den weg treden, den pas afsnijden, den weg versperren”; hier is het

gebruikt van het vriendschapsverbond verstoren, door eene onvriendschappelijke handeling.

molimboe, een kring vormen, in 't rond zitten, zooals menschen die gezellig bijeen zijn of die een gezelschap vormen, tot hetzelfde gezin of denzelfden kring behooren.

epea, van denzelfden stam als het op bl. 67 r. 2 voorkomende inepe. De beteekenis van epe is „voelen, gevoelen, bemerken”; in het Parigisch beteekent het „hooren” en dit is ook de beteekenis in het Bare'e geweest, blijkens deze twee woorden. Epea is „droog blad, dat kraakt onder den voet”, oorspr. „wat te hooren is, gehoord wordt”, vgl. de beteekenis van -ën, -an in de Minahassische talen, en inepe is „gehoord, vernomen”; het wordt voornamelijk gebruikt in de beteekenis „gehoord, verraden door gedruisch dat men zelf maakt”, zooals bv. een troep koppensnellers, die door den vijand wordt opgemerkt.

ajoe'oe of loka boti is de wilde pisang, kleiner en schraller dan de gekweekte, met vruchten vol pitten (*Musa acuminata*). Het woord joe'oe beteekent „buigzaam, lenig, slap, zacht”; aroeroe, wellicht identisch met ajoe'oe, is de naam eener wilde arèn-palmsoort, die op dezelfde wijze bloeit, vruchten draagt en bastvezels voortbrengt als de *Arenga saccharifera*, doch alles op veel kleinere schaal. Ook zijn de bladeren anders gevormd dan die van den arèn-palm. De Toradja's noemen hem ook wel Baroe noe angga „palmwijnboom der (bosch)geesten”. Te Batavia heb ik deze palmsoort dikwijls gezien als sierplant op de erven van Europeanen.

wa'a mpapanja en op dezelfde bladzijde (r. 12 v. o.) wa'a ngkai, beteekent hier: allen die met den naam papa (vader) of ngkai (grootvader) worden aangesproken, wegens familiebetrekking, rang of ouderdom. Daarom is het in de vertaling met „de Oudsten” weergegeven.

jase is vertaald met „vrucht”: eigenlijk beteekent het: de onderste vruchten van een pisangtros, die de onderste kam vormen, klein blijven en gewoonlijk niet rijp wor-

den. Doch hier zijn de vruchten in 't algemeen bedoeld. joemai ngo'a; van de rotan heet het dunne uiteinde, dat zich nog niet om een tak heeft geslingerd en dus nog vrij hangt, joemai. De rotansoort ngo'a is de dikste en zwaarste die op Midden-Celebes voorkomt.

tinimbo-nimbo; uit dezen vorm kan men zien, dat het infix -in- als zoodanig niet meer wordt gevoeld, daar tinimbo is behandeld alsof het uit den stam nimbo met het voorvoegsel ti- bestond. Timbo beteekent „halfbolvormig“, mantimboraka of mantimbonaka wordt gezegd van het voortduwen van een schommel, omdat men dien een cirkelboog laat beschrijven. Tinimbo is daarom vertaald met „opgeduwd“. Van lape staat de beteekenis niet vast; het is naar de gissing van den verteller, met „vlug“ vertaald.

mongkiki, in de verwante talen „bijten“, in het Bare'e" zich laten voelen, pakken" in den zin van „beet hebben“.

potoe beteekent: familie van hetzelfde geslacht, die, naar Toradja'sche opvatting, allen broeders en zusters van elkaar zijn en elkaar aanspreken met het pers. v. n. w. van den 2den pers. e.v. siko.

paoekanja; van de w.w. vormen met het achtervoegsel -ka wordt soms weer een deverbaal substantief gevormd, b. v. polegaka „speelgoed“ van mampolegaka „spelen met“, paoeka, van mompaoeka „spreken over“, zoodat paoeka kan worden vertaald met „bespreking, kwestie over“.

44. VERHAAL VAN DEN WORM.

(Leesb. bl. 69—71).

Een oude man stelde zijne fuik eens op aan den voet van een pisangboom; nadat hij zijne fuik aan den voet van een pisangboom had opgesteld, kwam er een worm in en werd in de fuik gevangen aan den voet van den pisangboom.

Toen de Oude Man kwam om naar zijne fuik te kijken, zag hij den worm en zeide: „Dat is een streek van je, Worm, dat je in mijne fuik zijt gekropen, de fuik die eene fuik van mij is, die ik onlangs heb gesteld aan den voet van den pisang. Hij legde den Worm op het droge, maar nam hem niet mede; nadat hij hem had neergelegd, brak er weer een dag aan; toen de dag was aangebroken, kwam de Oude Man weder en vond den worm terug bedekt met witte mieren, daarom zeide hij tot de witte mieren: „Dat is een streek van jellie, Witte Mieren, dat ge den worm hebt overdekt, den worm die een worm van mij was, gekropen in de fuik, de fuik die een fuik van mij is en die ik onlangs heb gesteld aan den voet van den pisangboom”.

Hij liet weder de witte mieren liggen en ging terug naar zijn huis; den volgenden dag kwam hij weder en toen hij daar was gekomen, vond hij een kip die de witte mieren oppikte, daarom zeide hij tot de kip: „Dat is een streek van je, Kip, dat je mijne witte mieren hebt opgepikt, de witte mieren van mij waren, die den vorm hebben overdekt, den worm die een worm van mij was, gekropen in de fuik enz.

Hij bond de kip vast en ging weder naar zijn huis; den volgenden morgen kwam hij weder en vond een hond die de kip had gepakt, daarom zeide hij: „Dat is een streek van je, Hond, dat je mijne kip hebt gepakt, de kip die eene kip van mij was, die de witte mieren heeft opgepikt, de witte mieren, enz.

Hij bond ook den hond vast en ging naar zijn huis; den volgenden morgen kwam hij weder en vond eene jachtspeer in (den hond) gestoken, gedreven in de ribben van den hond, daarom zeide hij: „Dat is een streek van je, Jachtspeer, dat je den hond hebt doorstoken, den hond die een hond was van mij, die de kip heeft gepakt, de kip die eene kip was van mij, enz.

Hij stak de Jachtspeer in den grond aan den oever van 't water; den volgenden morgen kwam hij weder en, bij de Jachtspeer gekomen, zag hij dat ze er niet meer was,

het water had haar weggevoerd en daarom zeide hij: „Dat is een streek van je, Water, dat je de speer hebt weggevoerd, de speer die eene speer was van mij, die den hond heeft doorstoken, den hond die een hond was van mij, enz.

Hij schepte (van dat) water in een blad en zette dat blad neder aan den voet van een boom, ging heen en kwam te huis. Den volgenden morgen kwam hij weder en toen hij bij het water kwam, zag hij dat een doode tak zijn blad had doorboord en daar het hulsel lek was geworden, was het water uitgestort; daarom zeide hij: „Dat is een streek van je, Tak, dat je (het hulsel van) het water hebt doorboord, het water dat water was van mij, dat de speer heeft weggevoerd, de speer enz.

De Oude Man ging heen, nam den tak mee en legde dien over zijn schouder, om hem als brandhout te gebruiken; thuis gekomen, legde hij hem in de bergplaats. De Oude Man maakte alles gereed om te eten, daar hoorde hij lieden reidansen en de Oude Man ging naar beneden om deel te nemen aan den reidans. In het huis woonde ook eene oude vrouw, evenals hij ongetrouwd en net als hij kouwelijk; evenals hij zocht zij de warmte aan 't hoekje van den haard; de Oude Man had haar dikwijls ten huwelijk gevraagd, maar zij wilde niet. Terwijl de Oude Man aan het reidansen was, nam de Oude Vrouw zijn tak en gebruikte dien als brandhout. Toen de reidans gedaan was, ging de Oude Man weer naar boven en zag dat zijn tak niet meer in de bergplaats was, daarom ging hij kijven met de Oude Vrouw en zeide: „Dat is een streek van je, Oud Wijf, dat je mijn tak hebt verbrand, den tak die een tak van mij was, en die (het hulsel van) het water heeft doorboord, het water dat enz.

De Oude Vrouw antwoordde: „Wat is het verzoeningsgeschenk (daarvoor)?” De Oude Man antwoordde: „Alleen als ik je trouwen kan zal ik tevreden zijn, want je hebt mijn tak verbrand.” De Oude Vrouw, die steeds had ge-

weigerd, stemde er in toe. En met het huwelijk van die beiden is het verhaal uit.

Dit verhaal is van denzelfden aard als No. 26 (de Kat en het Hert) van deze verzameling. De aardigheid is het telkens langer worden van de toespraak tot de verschillende schuldigen. Over deze soort van verhalen, zie Tor. Vert. bl. 428—431. In de Mededeelingen v. w. h. Ned. Zendinggenootschap, Dl. XLVII bl. 147, 148 wordt een dergelijk verhaal medegedeeld uit het Karo-Bataksch, door den Hr. M. Joustra, die tevens in de noot op bl. 148 wijst op eene Friesche parallel. Het komt mij onnoodig voor de verschillende verhalen van deze soort, die in Nederland in omloop zijn, aan te halen, een ieder herinnert er zich een of meer.

mawoetimo siko; in No. 17 is dit vertaald met „ge lijkt wel dwaas”; hier is het ernstiger bedoeld, daarom is de vertaling een weinig anders. Woeti beteekent „grap, aardigheid”, maar ook „streek, leugen, dwaasheid”. De Oude Man betuigt met dit mawoetimo siko dat hij door het aangeklaagde dier of voorwerp is benadeeld en daarom recht heeft het als het zijne te beschouwen.

koepowoe-woe-woe, woordelijk „die ik telkens tot fuik gebruik”. Eene vertaling van dezen aard past echter niet op de verdere uitdrukkingen van deze soort en daarom is eene vertaling gekozen die ook kan dienen voor de volgende vormen van dezelfde constructie.

padjongoa; met dit woord worden aangeduid de achtervertrekjes, die parallel loopen met de familie-verblijven aan weerszijden van de gang in een Pebato'sch huis. Zij dienen tot bergplaats voor de draagmanden en andere gereedschappen die men bij de hand wil hebben. Van het woord padjongoa zal de stam wel djongo zijn, maar de beteekenis daarvan is niet bekend, daar geen andere

afleidingen, noch ook het stamwoord zelf, thans meer in de levende taal voorkomen.

simbadjoe bamba; met bamba wordt een ongehuwde bedoeld, die door dood of scheiding tot den ongehuwden staat is teruggekeerd.

medoro is „zich bij het vuur warmen”, zooals oude menschen doen die kouwelijk zijn.

polowiwi is de rand van den bak, die met aarde is opgevuld en tot stookplaats dient; wiwi beteekent reeds „rand”; het voorvoegsel polo-, waarnaast de vorm pala-voorkomt met de w.w. lijke vormen molo-, mala- is vrij zeldzaam; het is waarschijnlijk als een frequentatief-vorm van po-, pa-, mo-, ma- te beschouwen.

woengka eo „dagelijks, dagelijksch”, ook gebruikt voor „dikwijls, gewoonlijk, gewoon”.

napombebali; de beteekenis van mombebali is „elkaar weerwoord geven”, van daar ook: elkaar het antwoord niet schuldig blijven, met elkaar twisten, kijden. Hier echter is het eenigszins onjuist gebruikt, omdat er maar van één die kijft sprake is.

45. VERHAAL VAN MENOTI-NOTI.

(Leesb. bl. 71, 72).

Tekst, vertaling en aantekeningen te vinden in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XLI (1899) bl. 541-547.

46. VERHAAL VAN DE OEBI. (Leesb. bl. 73-75).

Er waren eens twee zusters, de oudste heette Rantaloë. Er was een feest bij Soemboli en Rantaloë maalde een bandje voor zich, daar zij wilde gaan dansen en zingen met de feestvierenden; haar zusje zat dien dag niets te doen. Daar het zusje honger kreeg, zeide Rantaloë: „Ga eene oeobi

uitgraven op het erf". Het zusje begaf zich naar beneden en ging eene oebi op het erf uitgraven; terwijl zij die oebi uitgroef, zong zij aldus:

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft haar op 't hoofd".

Hare zuster antwoordde: „Kom, graaf nu maar, hoort ge de trommels van Soemboli niet, daarboven in het dorp? Mijn baadje komt niet af, je houdt mij maar op, maak maar voort met graven". Haar zusje ging weer aan 't graven en al gravende zong zij aldus:

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft oogen".

Hare zuster antwoordde: „Och, ik ben bezig met naaien, ik kan toch niet gaan feestvieren zonder baadje? Hoort ge dan de trommen van Soemboli niet, daarboven in het dorp? Haar zusje ging maar weer aan 't graven en na eenigen tijd zong zij weer:

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft een neus".

Hare zuster antwoordde: „Och, het verveelt me, je hebt zooeven gezegd dat je honger hadt, graaf dan toch! „Haar zusje ging weer graven en onder het graven zong zij:

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft een mond".

Hare zuster antwoordde: „Graaf dan toch, dat ze spoedig gaar gekookt zij: je zeidet zooeven dat je honger hadt"! Zij groef maar weer, Rantaloë keek niet eens naar haar. Het zusje zong weder:

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft een hals".

„Graaf dan"! — „Ik graaf al, dat hoeft ge niet te zeggen"!

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft schouders".

„Graaf dan, je houdt me maar op, hoor je de trommen
der feestvierders niet? Mijn bandje komt niet af".

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft handen".

„Graaf dan toch! wat heb ik er mee te maken"?

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft eene borst".

„Graaf dan toch, je houdt me maar van 't werk"!

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft een buik".

„Graaf dan toch, je houdt me maar op"!

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft billen".

„Graaf dan toch, dan is het gauw gedaan".

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft een schild".

„Graaf dan toch! de oebi komt niet gauw uit den grond".

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft eene lans".

De zon was intusschen al aan het dalen; van den morgen af was zij aan het graven en de zon ging al onder toen de oebi er al uit was.

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft een broek aan”.

„Graaf dan toch! de zon zal zoo maar ondergaan”.

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft dijen”.

„Graaf dan toch! het wordt al duister”.

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft knieën”.

„Graaf dan toch! je hebt zoo lang werk”.

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft knuten”.

„Graaf dan toch! het komt niet klaar”.

„Lieve zuster Rantaloë,
de oebi heeft teenen”.

Toen hij was uitgegraven, sprong hij op en voerde een krijgscans uit op het erf. Nadat hij den krijgscans had uitgevoerd, nam ineens de oudste zuster den man tot echtgenoot; die zich niet had vermoeid, die nam het loon der moeite, die zich had vermoeid was de jongste zuster. Zij stond niet toe dat hare jongere zuster hem tot man nam, de oudste zuster pakte hem maar weg. De jongste zuster dacht er over om maar weg te gaan en zij ging werkelijk heen, zij wilde geen afscheid nemen. zij was ontstemd.

Terwijl zij wegging, miauwde er eene kat en zeide: „Miauw, miauw, als gij mij kokosnoot geeft, dan wijs ik u den weg, opdat gij niet terecht komt op den weg naar den zieken man”. En wip! ging zij toch den weg op naar den zieken man; de Kat had haar maar bedrogen; zij had haar wel kokosnoot gegeven, maar zij (de Kat) had haar toch bedrogen.

Gekomen aan de verblijfplaats van den zieken man, bleef zij zitten op het erf; de man in het huis, die ziek was, zeide: „Daar beneden zit een vreemde, laat ik haar niet raken als ik spuw”. Het meisje vroeg: „Mag ik boven komen, huisheer?” — „Zeker”. Zij ging naar boven en toen zeide de Zieke Man: „Ik wil u wel sirih aanbieden, maar misschien wilt gij ze niet pruimen, want ik ben ziek”. Het meisje antwoordde: „Wel neen, hoor, al zijt ge ziek, als ge mij sirih aanbiedt, pruim ik ze, maar hebt ge deze ziekte al lang?” — „Ja, al lang” — „Maar als ge wilt, zal ik u dan geneesmiddelen zoeken?”. Nu behandelde zij hem met geneesmiddelen en na verloop van zeven nachten was hij beter en zij trouwde met hem, want hij zag er knap uit, zij trof het goed. En met hun huwelijk is het verhaal uit.

oewi is de naam eener aardvrucht, waarvan allerlei soorten bestaan. Om het woord beter te kunnen gebruiken als eigennaam van den man die daar zoo gekleed en gewapend uit den grond komt, is de Mal. benaming oebi gekozen voor de vertaling.

mosoesamo i Soemboli; hier is Soemboli geheel willekeurig gebruikt voor den eerste den beste dien men noodig had. Ta Datoe, Lagoni of welke andere figuur zou hier even goed hebben kunnen dienen.

da ndekoe „opwaarts willen gaan”. Het feest is in het dorp, gewoonlijk zelfs in den dorpstempel (lobo) en dus op een heuvel of berg. Vandaar dat hier ndekoe en een weinig verder ndate „daar boven” is gebruikt. Het feest wordt dagen van te voren aangekondigd door het roeren der trommen in de lobo.

maroo² rieo „op klaarlichten dag stilzitten, den geheelen dag of een deel van den dag niets uitvoeren”.

mowoewoejoea, momata-mata, moëngo-enggo, enz. Bij het beschrijven van de gedaante van den man wordt telkens de herhaalde vorm gebruikt. Deze heeft hier eene verkleinende beteekenis, die het best is weer te geven met:

„heeft als 't ware hoofdhaar, oogen, een neus", of: „het lijkt wel of die oebi haar, oogen, een neus enz. heeft". Het meisje drukt hare verwondering uit over het geval.

be da koeintjani „ik weet er niet van, ben er niet voor verantwoordelijk, ik bemoei mij er niet mede".

mosoesoe-soesoe; ook de tepels op de borst van den man worden soesoe genoemd.

mampolenge; met lenge wordt niet alleen uitgedrukt „vermoeidheid, moeite die men neemt", maar ook het loon dat men er voor krijgt, bv. noendjaa da lengekoe? „wat zal het loon voor mijne moeite zijn?" Vandaar dat mampolenge beteekent: „tot loon nemen, als loon zijner moeite beschouwen".

da koepamongoka, boi be noepodjo; de ziekte van den eigenaar der pinangdoos, die zich daaruit geregeld bedient, zou kunnen overgaan op dengene die eveneens uit deze pinangdoos pruimt

Dit verhaal, het eenige dat mij van deze soort bekend is, geeft een voorbeeld van het geloof aan de signatuur der planten. De aardvrucht die bij voorkeur met den naam oewi wordt aangeduid, heeft een dikke vleezige knol, die zich verder naar beneden in twee of meer deelen verdeelt, waardoor de knol dikwijls de gedaante heeft van een tweebeenig poppetje. Verder is de knol licht behaard, vandaar dat een der bijnamen van de oewi is to woejoe ngkoro „iemand met een behaard lichaam". Evenals bij de alruin (mandragora) heeft deze vorm aanleiding gegeven tot de voorstelling dat eene geplante oewi, als zij wordt uitgegraven, als mensch kan te voorschijn komen. Vgl. Prof. P. J. Veth „De leer der Signatuur", in Intern. Archiv f. Ethnogr. Dl. VII (1894), bl. 83, 84.

47. DRIE VERSJES. (Leesb. bl. 76).

1. 't Is lastig om honger te hebben,
men zou er ziek en ongesteld van worden.

Honger te hebben is lastig,
men zou er ziek en krank van worden.

2. Eet, wees niet verlegen,
opdat uw lichaam niet mager worde.
Eet, tast flink toe,
opdat uwe schoonheid niet verloren ga.
 3. Haast u wat met loopen,
we hebben geen voedsel meer in de maag.
't Is hard om te sterven,
en in éénen dag in de Onderwereld te komen.
-

1. masirodo is een w. t. van maoro „hongerig”. De samenstelling van dit woord is mij nog niet duidelijk.

2. terentja; de eigenlijke beteekenis van dit woord is „plat geworden”; verder beteekent het ook „mager, dun geworden, verminderd in kracht”, bv. terentja pekoni apoe „het doorbranden van het vuur is zwakker geworden”. Het Ampana'sch heeft den ongenasaleerden vorm resa.

3. mantjaeo, een w. w. vorm van het substantief saeo „één dag”, die beteekent „in één dag iets doen, iets afmaken op den dag waarop men het is begonnen”.

48. VERHAAL VAN MAGOENGGOELOTA.

(Leesb. bl. 76 — 85).

Magoenggoelota was een man wiens lichaam er slecht aan toe was, want hij was ziek en zijne ziekte was meelaatschheid. Reeds langen tijd woonde hij in het dorp; er was een klein huisje voor hem opgezet aan de buitenzijde van de dorpsomheining en daar woonde hij en men ging hem rijst brengen, al naar de mildheid der menschen in het dorp.

Men was aan het oogsten en de Zuidewind woei, er kwam rijst voor hem die de lieden van het dorp brachten en die zette hij op het rak. Toen hij de rijst daar had gezet, waaide de wind ze floep! omver en hij had geen eten meer, hierover was hij verstoord, de wind had hem geplaagd. Den volgenden dag ging hij heen, om de plaats te vinden waar de wind uit zijn hol te voorschijn komt, die wilde hij afsluiten. Hij steunde op een stok bij het loopen, ziek als hij was, de maden krioelden (op zijn lichaam). Hij kwam aan het rijstveld van Ta Datoe, dat geoogst werd door Lise en de haren, zij waren met haar zevenen. Dezen sprak hij aan, hij zong terwijl hij de oogstende vrouwen aansprak en zeide al zingende:

„O hoeden, o hoeden met de randen bij elkaar,
is het goed, is het goed dat ik zoo doorga?

Ik zing, ik zing u lieden toe”.

Eene der Lise's gaf bevel aan eene harer gezellen en zeide: „Vriendin, vriendin Lede mBoko, ga eens kijken naar dien man daarginds, hij heeft eene mooie stem als hij zingt”. Degene aan wie het bevel was gegeven, hield op met oogsten en haastte zich daarheen. Toen Magoenggoelota aan den rand der heining was gekomen, zag die vrouw zijn lichaam, de maden krioelden er op, het stonk verschrikkelijk, er was een rotte lucht aan. Zij spuwde op Magoenggoelota en liep van hem weg, al wankelend kwam zij terug en zeide: „Bah! dat doe ik niet meer, hij stinkt, hij zit vol wormen”.

Magoenggoelota ging nu de oogsters voorbij, hij wilde niet meer ophouden, want zij hadden hem zooeven maar bespuwd, hij ging recht door en kwam in het dorp van Ta Datoe, hij ging den dorpstempel binnen en bezong dien aldus:

„Hoe mooi, hoe mooi is deze tempel!

Hij is gebonden, gebonden met rotan-repen

Deze tempel, deze tempel is mooi,

Hij is gebonden, gebonden met rotan-bandten”.

Aldus zong hij en dit werd gehoord door Ta Datoe; deze zeide tot de kinderen die op het erf speelden: „Maakt toch zoo'n leven niet, jongens, gaat eens zien wat voor een gast dat is, of 't iemand is die zelf voor zijn eten zorgt of iemand wien men te eten moet geven". De kinderen liepen heen en keken in den tempel". „O, zeiden zij, daar is werkelijk een gast". Ta Datoe vroeg; „Hoeveel?" — „Slechts één". — „O, dan is het zeker een die te eten moet hebben, daar hij maar alleen is".

Ta Datoe ging heen en nam zijn sirih-zak mede om den gast sirih aan te bieden; in den tempel gekomen, bood hij hem sirih aan en toen de pruim rood was, vroeg hij; „Gij, mijn zoon, waar gaat ge op uit?" — „Nergens op, het eenige wat ik zoek is het hol waaruit de wind tevoorschijn komt". — „Zoo, maar wat wilt ge er mede doen, dat ge het zoekt?" — „Wel, ik wil het dichtstoppen, de wind heeft mij kwaad gedaan, hij heeft mijne rijst ineens over den grond gestrooid" — „Ja, wat ons betreft, wij hebben niet gehoord van wat ge zegt, als we 't wisten dan zouden we 't zeggen". — „Goed, dan zal ik het maar zelf zoeken, eerst als ik het heb gevonden keer ik terug".

Ta Datoe keerde terug naar zijn huis om degene die kookte tot vlugheid aan te sporen; men kookte voor den gast en toen het gaar was, bracht men hem het eten. Toen het eten kwam, at hij en toen het duister werd ging hij slapen; den volgenden morgen stond hij op en toen gekomen was wat men hem des morgens te eten bracht, at hij weer en na het eten ging hij weg, hij liep maar steeds door. Na eenigen tijd kwam hij weder bij oogsters aan en ook daar zong hij weer aldus:

„O hoeden, o hoeden met de randen bij elkaar,
Is het goed, is het goed dat ik doorga?
Ik zing, ik zing ulieden toe."

Ook daar waren zeven Lise's aan het oogsten, eene van haar zeide ook tot hare vriendin om te gaan zien naar dengene die zoo mooi zong. Fluks ging zij heen, ineens

keerde zij terug, na eerst Magoenggoelota te hebben bespuwd. De stakker ging maar door, steunende op zijn stok; aan het dorp gekomen, ging hij weder naar den tempel en zong hetzelfde als hij had gezongen in het dorp dat hij had verlaten. Ta Datoe nam zijn sirih-zak op, maakte het noodige om te pruimen gereed en bood den gast de sirih aan. Hij at, ging slapen, den volgenden morgen werd hij weder wakker, at en ging weer heen en na eenigen tijd trof hij weder zeven Lise's aan die oogstten, zij snelden weder toe om zijn gezang te hooren en bespogen hem. Hij ging door en kwam in het derde dorp en de dorpsbewoners verwonderden zich ook over hem. Ta Datoe ontving hem in den tempel, bood hem sirih aan en toen de pruim rood was, vroeg Ta Datoe: „Zeg eens, met welk doel komt gij tot ons gereisd?“ — „Och, nergens om, het eenige wat ik zoek is het hol waaruit de wind te voorschijn komt, om het te stoppen; ik ben boos, de wind heeft mijn eten omgegooid“.

Men gaf hem te eten en den volgenden dag, na gegeten te hebben, ging hij heen; toen hij een eind ver had geloopt, zong hij weder de zeven Lise's toe die aan het oogsten waren; zij haastten zich naar hem toe, maar ziende dat Magoenggoelota vol maden zat, keerden zij plotseling terug en bespuwden hem. In het vierde dorp gekomen, ging hij naar den tempel en bezong daar weder de onderdeelen van den tempel; toen beknorde Ta Datoe zijne slaven en zeide: „Houdt u stil, jongens, ge maakt zoo'n leven! laat ik het gezang van den vreemdeling in den tempel eens hooren. „De slaven zwegen en gingen kijken. „Ja, daar is inderdaad een vreemdeling“. Ta Datoe nam zijn sirih-zak, ging hem ontvangen, bood hem sirih aan en toen de pruim rood was, vroeg hij: „Gij, mijn zoon, hebt nu te pruimen gekregen, zeg mij nu eens waarom ge hier komt. Magoenggoelota zeide: „Als het maar enkel voor mijn genoegen was, dan zou ik niet bij u lieden zijn gekomen, ziek als ik ben; het eenige wat ik u wil zeggen is, dat ik het hol zoek

waaruit de wind komt, dat wil ik toestoppen".— „O, dat kunt ge niet stoppen!"— „O, dat kan ik wel, ik zal het beproeven".— „Goed, ge moet het zelf weten, mijn zoon, als het alleen dat is waarom ge gaat, ik heb er wel van gehoord; het is bij het negende dorp, daar is het dichtbij".

Toen hij aan het vijfde dorp was gekomen, kwam men ook op hem toe, maar het ging als de vorige malen. Regelrecht ging hij het dorp in, bezong de onderdeelen van den tempel en Ta Datoe ontving hem; toen zijne sirihpruim rood was, vroeg Ta Datoe: „Nu u sirih is aangeboden, vertel eens waarom gij op reis zijt". Magoenggoelota antwoordde: „Als het er maar om te doen was om bij ulieden te komen, dan zou ik het niet gewild hebben; zie maar eens hoe mijne ziekte er uit ziet; het eenige wat ik zoek is het hol waaruit de wind komt, dat wil ik toestoppen".— „Goed, als ge dat zoekt, span u dan flink in, opdat ge spoedig daar moogt komen, want het is nog ver".— „Al is het ver, ik zal het wel vinden, ik ben boos, ik wil het sluiten".— „Wat voor kwaad heeft dan de wind gedaan, dat ge hem wilt afsluiten?"— „Hij heeft kwaad gedaan waarom ik hem wil afsluiten; hij heeft mij geplaat, zoodat ik een heelen avond geen eten heb gehad".— „Als ge denkt dat ge het kunt, dan zullen wij niet zeggen hoe of wat, dan moet ge het zelf weten".

Aldus was zijn gesprek met Ta Datoe; toen het duister werd ging hij slapen; den volgenden morgen werd hij wakker, na het eten ging hij heen, trof weder zeven Lise's aan in haar rijstveld en zong ze toe; de Lise's kwamen snel op hem af, maar ze waren vies van zijne ziekte en spuwden op hem. Hij ging door naar het zesde dorp, ging den tempel binnen en zong. Ta Datoe ontving hem en bood hem sirih aan; toen de pruim rood was, vroeg Ta Datoe: „Nu gij de sirih hebt genoten, moet ge ons eens zeggen wat ge hier komt doen". Hij vertelde het en toen Ta Datoe zijn verhaal had gehoord, antwoordde hij: „Nu, mijnentwege, als ge dat zoekt, maar het is nogal ver". Hij over-

nachtte in den tempel, ging den volgenden morgen weder weg, kwam weder zeven Lise's voorbij, die aan het oogsten waren, zij bespuwden hem en hij ging door naar het zevende dorp. Hij ging den tempel binnen en bezong de onderdeelen van den tempel, Ta Datoe hoorde het en zeide tot zijne slaven: „Houdt u stil, jongens, ik kan dat gezang niet hooren, men hoort uwe stemmen het gansche land door"! De jongens zwegen, Ta Datoe ging den gast ontvangen, bood hem sirih aan en toen de pruim rood was, vroeg hij: „En gij mij zoon, wat is het toch waarom gij de reis naar ons maakt?" — „Ik, Vader, ik zoek niet anders dan het hol waaruit de wind te voorschijn komt." — „Nu, goed, als ge dat zoekt, dat is niet ver meer, aan gene zijde van het dorp daarginds, daar waar in 't geheel geen boomen groeien, dat is het hol waaruit de wind te voorschijn komt". Den volgenden morgen kwam men hem weder zijn eten brengen; na het eten ging hij op weg en trof weder zeven Lise's aan die aan 't oogsten waren; terstond begon hij weder te zingen en roef! kwamen zij weer bij hem. Gekomen in het negende dorp, zong hij in den tempel. „Och, jelui doet maar niets dan leven maken, jongens!" Ta Datoe bood hem sirih aan en vroeg naar de reden zijner komst. Magoenggoelota antwoordde: „Als mijne reis een ander doel had, dan zou ik niet bij ulieden zijn gekomen; wat ik zoek, is het hol waaruit de wind te voorschijn komt". „Nu, goed, als dat het is, kijk, daarginds, 't is niet ver meer, daar waar in 't geheel geen kruiden of boomen groeien, daar is het, waar het dor is, daar is de plek".

Na des morgens te hebben gegeten, ging hij weder heen en toen het helder dag was, bevond hij zich reeds dicht daarbij en zag inderdaad de boomlooze plek. „Die is het"! zeide hij. Hij spande zich in met loopen en toen hij dicht daarbij was, haalde hij stukken hout af zoo dik als eene dij en zoo groot als een kokospalm, die droeg hij maar steeds aan; het werd een hooge stapel wat hij aandroegen

dat alles stopte hij in het hol, waaruit de wind te voorschijn kwam. Hij voelde dat de wind al wat afnam en opnieuw ging hij hout opstapelen, hij legde het als een vloer over den uitgang van het hol; weldra zou het verstopt zijn, slechts eenige weinige reten waren er nog in, toen opeens de bewoners van het hol te voorschijn kwamen en zeiden: „Ach vriend, heb medelijden met ons, wij kunnen onzen adem niet goed meer uitblazen"! Dat waren de geesten van het hol, wier adem de wind is. „Nee, dat wil ik niet, ik ben vast van plan het gat dicht te stoppen, ge hebt mij kwaad gedaan, mijne rijst hebt ge floep! omvergestort". „Ach, doe het toch niet, dan kunnen we niet in 't leven blijven, als het gat dicht is, sterven wij, want slechts daaruit ontsnapt onze adem". „Nee hoor, ik sluit het in ieder geval af, ge hebt mij kwaad gedaan"! Daarop dan zeiden zij: „Doe het toch niet, dan sterven wij. Als gij medelijden met ons hebt, dan zullen ook wij u genegenheid betoonen in ons huis, dan zullen wij uw lichaam genezen". Hierin stemde hij toe: „Nu, als ge zoo spreekt, dan zal ik de afsluiting wegnemen". Hij nam ze weg en toen kwamen de Holgeesten te voorschijn, hij daalde neer en de geesten namen hem mede, hij kwam op den bodem terecht, kwam aan hun huis, ging naar binnen en bleef daar wonen. Zij zeiden: „Wij zullen gaan baden". Zij gingen naar het water en aan het water gekomen, baadden zij hem en besproeiden zijn geheele lichaam; toen zij hem hadden gebaad, was zijn geheele lichaam gezond geworden; zij hadden hem alleen maar gewasschen en hij was hersteld. Hij bleef wonen in het verblijf der Holgeesten, zij onderhielden hem, des nachts sliep hij er en bleef wonen bij de bewoners van het hol.

Nadat hij reeds vele nachten daar had gewoond, zag hij dat er zeven parkieten kwamen baden in het water van de Holbewoners. Hij dacht: „He, wat zijn dat voor parkieten? Zij komen iederen dag hier baden, wel, ze moeten eens beloerd worden". Hij beloerde ze en zag dat ze plons!

in den plas baadden, hij zag hoe zij pret maakten bij het baden; zij hadden hare baadjes uitgetrokken en die gehangen over eene brits en met vroolijk geraas speelden zij in het water. Hij ging heen en nam het baadje van de parkiet die de allerjongste was, van de zevende, toen zeide de Jongste: „Bah! wij hebben hier eene lucht van menschen-vleesch!” Hare oudere zusters werden boos op haar en zeiden: „Och, waarvandaan zou hier menschen-vleesch bij ons komen! je kletst!” Zij hield dus maar op hare verwondering er over te niten en ging weder pret maken. Na gebaad te hebben, gingen zij weder op 't droge, hare zusters stortten zich op hare baadjes en trokken die aan, slechts zij liep overal rond om het hare te zoeken. Zij zag dat daar een man was die het in de hand hield. Zij dorst niet meer te spreken, zij hield zich maar stil; hare zusters waren al verdwenen, want zij woonden daarboven bij de Hemellingen. Toen zij waren boven gekomen, vertelden zij aan hare moeder: „Kapapitoe is weggegaan, iemand heeft haar baadje weggenomen”. Hare moeder weende en beknorde hare oudere dochters: „Waarom hebt gijlieden uwe jongste zuster in den steek gelaten?” Sedert dorsten zij niet meer te gaan baden; zij waren bang voor den man die het baadje harer jongste zuster had weggenomen. Zij bleven stil te huis: de varkens knorden niet meer, de hanen kraaiden niet meer, hare moeder bewoog zich niet meer, haar achterste schoot wortels, terwijl zij rouw over haar kind bedreef.

De Jongste Zuster zelf weende hevig en vroeg haar baadje weder terug, maar Magoenggoelota gaf het niet en zeide tot haar: „Kom, houd maar op met weenen, ik zal u geen kwaad doen, ik zal u medenemen naar mijne woonplaats”. „Ja, zeide zij, in vredes naam, als gij dat belooft, goed, neem mij dan maar mee. Maar geef mij eerst mijn baadje terug”. „Gaaf gij dan niet meer weg?” „Nee, hoor!” Toen gaf hij het haar, zij trok het aan en toen zij het had aangetrokken, hield Magoenggoelota haar vast, maar zij zeide: „Gij behoeft mij niet vast te houden, ik ga niet

meer weg, ik weet den weg niet meer; als ge op mij gesteld zijt, steek mij dan in uwe pinangdoos". Toen haalde hij zijne pinangdoos te voorschijn, stopte haar er in en daarna nam hij haar mee naar zijn huis.

Toen de zon reeds laag stond en de huisbewoners het eten hadden gaar gekookt, gebruikte men het maal en daarop zeide hij: „Wel gastheeren, mijn lichaam is al weder hersteld, want gijlieden hebt het genezen, mij dunkt, het zou goed zijn dat ik weder den terugweg aannam". Daarop zeiden de huisgenooten; „Nu, goed, als ge dat vindt, maar blijft nog eerst slapen en wacht totdat de weg zichtbaar is". Den volgenden morgen stond hij op; toen het eten gaar was at hij en na gegeten te hebben overlegde hij met degenen bij wie hij in huis was, zij waren het met wie hij overlegde. Zij zeiden: „Als gij dan heengaat, dan zullen eenigen u geleiden naar den ingang van het hol". Na gegeten te hebben maakte hij zich gereed en toen zij aan den ingang van het hol waren gekomen, gingen zij zitten en pruimden sirih om afscheid te nemen van degenen die hem hadden begeleid; zij zeiden: „Als gij nu maar niet meer het hol komt dichtstoppen"! „O neen, als het is zooals nu, nu ik ulieden ken en weet dat de wind uw adem is, nu zal ik het niet meer afsluiten." Zij scheidden van elkaar en hij had het parkietje dat in zijne sirih-doos zat, in zijn draagsarong.

Gekomen aan het dorp van Ta Datoe dat hij vroeger had bezocht, ging hij den tempel binnen en ontbood Ta Datoe: „Slaven, zegt uwen heer dat hij hier kome!" Ta Datoe kwam in den tempel en hij zeide: „Ik ben hier gekomen om boete op te leggen, ik leg eene boete op wegens het spuwen der Lise's:

Eerst als ik eene oude slavin krijg,
 eerst als ik eene oude buffelkoe krijg,
 eerst als ik eene oude hen krijg,
 eerst als ik eene oude geit krijg,
 eerst als ik eene oude zeug krijg, (ben ik tevreden).

Ta Datoe stemde er in toe en gaf eene oude vrouw, die niet meer kon opstaan of loopen, ook eene buffelkoe die stokoud was, eene hen, eene geit, eene zeug, van iedere soort één, allemaal oud. De oude vrouw spande al hare kracht in om te loopen en joep! daar volgde haar het geheele dorp, het gansche dorp verhuisde, want al hare kinderen en kleinkinderen verlangden naar haar, daarom had hij nl. eene vrouw gevraagd die stokoud was, want hij dacht bij zich zelf: dan zullen alle dorpsbewoners met haar medegaan; zelfs Ta Datoe ging mede, want al zijne menschen verdwenen. Hij trok ook die oude beesten voort en joep! stonden ook alle dieren op, hunne jongen en kleinkinderen, om met hunne grootmoeder mede te gaan, naar wie zij verlangden. Zoo ging dan alles mee en toen zij in het volgende dorp kwamen, vroeg hij juist hetzelfde. De lieden waren bevreesd Magoenggoelota te zien, gevolgd door vele menschen en dieren, zooals men bevreesd is voor steekvischjes; in lange rij volgden zij hem, hij zelf zag er fraai uit, met witte armbanden aan elken pols en met een zwaard welks scheede met bladtin was beplakt. Toen hij aan het volgende dorp was gekomen, waren de menschen bang en zeiden: „Kijk, daar komen vele lieden aan, kom, laat ons maar gereed maken wat zij vragen, zonder veel draaien, zonder veel uitvluchten”. Toen hij aan het derde dorp was gekomen, krioelden de menschen al; toen hij aan het vijfde dorp kwam en de Oude Vrouw zich gereed maakte, vlogen al hare kleinkinderen op en een heel land vol menschen ging mede. Hij ging weder verder en toen hij was gekomen aan het zesde dorp, was de geheele landstreek ledig.

Na eenigen tijd kwam hij aan het dorp vanwaar hij vroeger was weggegaan en aan het huis dat hij had bewoond. Toen hij daar aankwam, zagen de dorpsbewoners hem van uit het dorp en zeiden: „O, daar komt Magoenggoelota aan, hij brengt eene menigte menschen en dieren mede, hij is vorst geworden”. Gekomen aan het huis waar hij vroeger had gewoond, legde hij vier stukken hout op

elkaar en zeide daarop: „Hokus pokus, indien de wensch der bewoners van het dorp daarboven, de menschen die niet met mij in hetzelfde dorp wilden wonen, tooverkracht heeft, dan zullen deze takken, als ik mijne oogen opendoe, nog juist dezelfde zijn en zullen wij, dit heele landschap vol menschen, geen huizen hebben. Maar als mijn wensch tooverkracht heeft, dan zal ik, als ik mijne oogen opendoe, in mijn eigen huis en in mijn eigen dorp zitten”.

Toen hij zijne oogen opendeed was hij werkelijk in zijn eigen dorp en in zijn eigen huis, hij zag op het dorp der anderen neder. Het dorp zijner onderhoorigen strekte zich ver uit, het waren de bewoners van negen dorpen bij elkaar in één enkel dorp en de lieden van zijn dorp maakten hem tot hoofd.

Hij leefde nu aangenaam en reeds langen tijd waren de lieden in zijn dorp aangekomen, toen Kapapitoe tot hem zeide: „Ik heb verlangen naar mijne moeder”. — „En hoe moet het dan met mij?” — „Wel, blijf gij hier, welk vervoermiddel zult gij gebruiken?” Magoenggoelota zeide: „Als gij van mij houdt, maak dan ook een baadje voor mij”. — „O, dat gaat niet, dat kan ik niet naaien”. — „Goed, ga gij dan maar op reis naar boven”.

Het Parkietje ging heen, zij nam haren weg regelrecht en kwam bij hare moeder. Eerst toen stond hare moeder op, want de wortels die vroeger uit haar achterste waren geschoten, terwijl zij rouwde over haar kind dat niet meer bij haar kwam, schoten los; de hanen kraaiden weder, de varkens knorden weder, luid klonk het geween van hare slavinnen en hare broers en zusters en toen het had opgehouden, zeide zij: „Het eenige waarom ik kom, is om een bezoek te brengen, ik kom maar voor korten tijd hier; de reden dat ik hier kom is, dat ge mij zoudt zien en dat gij den weg naar mijn huis zoudt weten”. Toen antwoordde hare moeder: „Goed, mijn kind, als het nu eenmaal zoo is, slechts gij hebt het te zeggen; maar hoeveel nachten komt gij hier?” — „Och, we zullen de nachten niet tellen,

ik zal niet ophouden telkens heen en weer te gaan naar mijne moeder en naar mijn man".

Zij bleef eene poos bij hare moeder en deze naaide een baadje voor haren man; toen het Parkietje al langen tijd was weggegaan, kon Magoenggoelota niet meer eten, zoo verlangde hij naar zijne vrouw, hij bleef maar liggen uit verlangen naar zijne vrouw. Toen tien nachten waren verlopen sedert het vertrek van 't Parkietje, zeide zij: „Ik ga weer heen, als er iemand is die wil, dan geleide hij mij naar beneden". — „O, natuurlijk zijn er die willen, al uwe oudere zusters hier". Zij maakten zich dan gereed en gingen heen en toen zij op de aarde waren nedergedaald, streken zij neer op den top van een kokospalm. „Kijk eens naar beneden, daar is ons huis"! Van den kokospalmtak vloog zij naar het venster en van het venster naar de mat; toen ontwaakte Magoenggoelota. „He, waarom slaapt gij?" — „Ach, ik ben ziek van verlangen; ge zijt langen tijd weg geweest". — „Wel, dat ik het zoo lang heb gemaakt, is omdat ik het druk had met het naaien van het baadje". — Twee harer oudere zusters had zij medegenomen; toen hare zusters langen tijd waren gebleven, verlangden zij weder naar huis en toen gingen zij weder heen met Magoenggoelota, om bruiloft te houden, want deze had zijn baadje aangetrokken en nu zag hij ook zijne schoonmoeder en bleef eenigen tijd bij haar. Zoo gingen zij maar steeds heen en weer. Meer heb ik er niet van gehoord.

Het verhaal van Magoenggoelota, of La Goendoelota, zooals hij ook wordt genoemd, bestaat uit twee stukken die in elkaar zijn gewerkt. Het eene is het verhaal van den man die het hol waaruit de wind te voorschijn komt gaat zoeken om dit te gaan dichtstoppen, om wraak te nemen op den wind, die zijne rijst over den grond heeft gestrooid. Nadat hij dit hol heeft gevonden en de bewoners daarvan, die met hunnen adem den wind voortbren-

gen, in doodsgevaar heeft gebracht door het hol te sluiten en hen bijna te doen stikken, laat hij zich door hen verbidden, waarop zij hem onthalen, genezen van zijne melaatschheid en te gast houden. Op den terugweg beboet hij, nu hij als gezond en krachtig man terug komt, de hoofden der negen dorpen die hij op de heenreis heeft aangedaan en waar hij beleedigd is, doordat men hem bespogen heeft toen hij oogstende vrouwen aansprak. Door al die beboetingen weet hij een groot aantal menschen en huisdieren te verkrijgen, zoodat hij voortaan als vorst kan leven.

Dit verhaal kan zijn ontstaan naar aanleiding van het geloof dat zich hecht aan een hol in den heuvel waarop het voormalige dorp Tando ngKasa ligt, in het landschap Lamoesa, ten Z. O. van het Posso-Meer. Op het Meer waaien voornamelijk twee periodieke winden, de Noordewind en de Zuidewind, zooals begrijpelijk is door de gedaante van het Meer, een lange en betrekkelijk smalle waterplas, aan den W. en O. oever door bergen begrensd, met aan de N. en Z. lijke uiteinden eene vlakte. De Noordewind wordt Dongi genoemd, omdat hij wordt geacht te komen van de dusgenoemde meervormige verbreding der Posso, op het punt waar deze rivier de vlakte ten N. van het Meer verlaat en door de bergen zich een weg naar zee begint te banen. De Zuidewind heet Tando ngKasa, omdat hij van den kant van dit dorp komt en in 't bijzonder van uit het bovengenoemde hol, waaruit inderdaad een sterke luchtstroom komt.

De in dit verhaal gevlochten vertelling van de zeven par-kieten, die uit den Hemel komen aangevlogen en, na hare vogelgedaanten te hebben uitgetrokken, als mooie meisjes gaan baden en die intusschen worden verrast door een man die het vogelbaadje der jongste medeneemt, en haar daar-door dwingt met hem te trouwen, is ook als afzonderlijk verhaal bij de Toradja's bekend. Ook met allerlei andere verhalen wordt het samengeweven. In het Sangireesch is

dit verhaal uitgegeven in Bijdr. Kon. Inst. 5, IX (1894), bl. 98 — 104, met vertaling en aantekeningen (afz. uitgave: Sangireesche Teksten, No. XXIX, bl. 218 — 224); verder komt het voor als No. 1 van de Tomboeloe'sche leesstukken in de „Bijdragen tot de kennis der Alfoersche taal in de Minahassa" van Niemann en Wilken, terwijl eene inhouds-opgave in het Nederlandsch is te vinden in de Mededeelingen v. w. het Ned. Zendelinggenootschap, Dl. VII bl. 326. De Tontemboansche overlevering van dit verhaal is te vinden in de Tontemboansche Teksten, onder No. 91 en 92; verder valt nog te vergelijken het verhaal van Nawang Woelan („Maneschijn") in de Babad Tanah Djawi (uitgave van Meinsma, 1874, bl. 41), in het Duitsch vertaald door T. J. Bezemer, in „Volksdichtung aus Indonesien", bl. 46 — 50. In Dr. Nieuwenhuis' „Quer durch Borneo" staat hetzelfde verhaal, zooals het bij de Kajans voorkomt (Dl. I, bl. 67, 68); ook is het te vinden in de „Nufoorsche Fabelen en Vertellingen" van den Hr. F. J. F. van Hasselt, Bijdr. Kon. Inst. 7, VII bl. 533, 537 en 543, in drie lezingen waarvan de middelste zeer volledig is. Of deze verhalen oorspronkelijk tot de Noefoorsche letterkunde behooren, is twijfelachtig. Misschien zijn zij uit Ternate of Tidore overgebracht, daar ook Riedel het verhaal op Ternate heeft gevonden, zie Tijdschr. v. Ned. Indië, 3de Serie, 5de Jaargang, 2de Deel (1871), bl. 439—440. Voorts is dit verhaal terug te vinden in Max Morris' „Die Mentawai-Sprache", bl. 56 vlgg., Verhaal No. 4 (Aga moe la laibi). In eene noot bij dit verhaal merkt de Schrijver op, dat het eerste gedeelte daarvan (Gewandraub, Heirat, Flucht des Himmelmädchens und ihre Aufsuchung durch den irdischen Liebhaber) ook is weder te vinden in het Bataksche verhaal Malin Deman, zie de vertaling in Pleyte's „Bataksche Vertellingen" (1894), bl. 117 vlgg. en in het verhaal Radja Urang Mandopa, Ibid., bl. 222 vlgg. Verder verwijst Morris nog naar eene Japansche parallel, naar het Grimmsche Sprookje No. 193 (der Trommler) en naar eenige parallellen in de Europeesche literatuur. Ge-

noeg om te doen zien, hoe wijd dit verhaal is verspreid.

kambaa², van den stam waa „gloeiende kool” (Mal. bara, enz.), mawaa „rood”. In deze laatste beteekenis is waa te nemen in kambaa², dat dan te vertalen is met „overal maar rood wordende”. Het is eene omschrijving van tangga „melaatschheid”, die ook djoe'a bangke „groote ziekte” wordt genoemd en die verder in de verschillende graden waarin zij zich vertoont ook verschillende namen draagt.

ose, het Parigische woord voor wea „gestampte rijst”; in verschillende Pebato'sche families is ose het wisselwoord voor wea.

Lise is hier willekeurig genomen. Het oogsten wordt voornamelijk door de vrouwen verricht en daar hier telkens boosaardige vrouwen optreden, heeft de vertelster ze Lise genoemd, het bekende type der boosaardige vrouw. Hier zijn zij met haar zevenen en treden op in alle negen dorpen die hier ter sprake komen.

nakabe, w. t. voor napota; de beteekenis van kabe is „naar zich toehalen”, vgl. kawé „wenken”.

tinii, w. t. voor toroe „hoed”. De vrouwen der Bare'esprekende Toradja's dragen zware, groote zonnehoeden, voornamelijk bij het oogsten, die der Berg-Toradja's dragen ze veel meer. Het kan zijn dat tinii met het infix -in- is gevormd van den stam tii, die „druppelen, druipen” beteekent, zoodat tinii dan zou beteekenen „wat bedropen, bedruppeld is”. De hoed wordt dus in dezen naam als regenscherm beschouwd.

modjoë ntoboe; de beteekenis van djoë is „rand”, toboe is „groep, hoop van dingen die dicht bijeen staan”, bv. boomen, konaœ motoboe „arèn-palmen in een groep, in een boschje bijeenstaande”. Daarom is hier modjoë ntoboe vertaald „met de randen bij elkaar”; de bedoeling is dan, dat de oogstende vrouwen met hare breedgerande hoeden dicht op elkaar staan.

mepapasangke beteekent „liedjes toezingen aan meisjes

tijdens den oogst". Dit is een gebruik dat aan het oogstfeest vooraf gaat; gewoonlijk geschiedt het des avonds en des nachts. In twee partijen zingen de mannen en de jonge meisjes elkander toe en op den dag van het oogstfeest wordt er voor de leus van eenige paren het bruiloftsmaal gehouden.

mawaoe kampoeoe-mpoeoe „hij stonk om er poeoe, poeoe! (bah!) van te zeggen.

kampo-a-mpoa mewalili" „wankelend liep zij terug"; het behoort tot de eigenaardigheden van Lise, dat zij een belachelijken loop heeft. Ook haar spreken wordt belachelijk gemaakt, doordat men haar steeds op ongeduldigen toon de laatste woorden van haren zin laat herhalen.

po'oenja laoero bonto „zijn bindsel is rotan, aan repen gescheurd". De balken van een Toradja'sch huis worden met rotan aan elkaar gebonden; spijkers en pannen gebruikt men slechts bij uitzondering. Wat laoero ntjago is, weet ik niet recht. De stam sago beteekent: „iets wegnemen of bezetten dat aan een ander toebehoort". Wellicht is dus de oorspronkelijke beteekenis „afrukken, afscheuren". Laoero ntjago staat hier parallel met laoero bonto en is dan ook in dien zin vertaald.

bilasa, verkorting van kabilasa, zie aant. op No. 33.

totoka, w.t. voor taoe „mensch" of linggona „vreemde-
deling".

taoe da mekoni, taoe da pakoni „iemand die eet (eig. „proeft", bedoeld is: die zelf eet, eigen voorraad heeft medegebracht), iemand wien moet te eten gegeven worden"; met deze tegenstelling wordt in de verhalen bedoeld: „een vijand of een vriend". In de uitdrukking da pakoni, die gelijk staat met rapakoni of ndapakoni, is zooals dikwijls gebeurt, het eerste voorvoegsel door da vervangen, zoodat men da pakoni kan beschouwen als verkorting van da rapakoni of da ndapakoni. De woorden van deze uitdrukking zijn geheel geijkt; men hoort ook wel taoe da mekoni en taoe da pekoni, of taoe da

mangkoni, taoe da pangkoni. Iemand wien moet te eten gegeven worden, kan onmogelijk vijandige bedoelingen hebben, want door het eten der dorpsbewoners te gebruiken zou hij zichzelf van de overtuiging berooven dat hij het recht zou hebben zijne gastheeren aan te vallen; hij zou dan niet door de Voorouders worden bijgestaan.

rapa! woordelijk: „afgesneden!” z. v. a. „het moet eens uit zijn”.

masegi of mase-masegi beteekent „dor, niet met plantengroei bedekt”. Het is waarschijnlijk een -oem-vorm van het in 't Parigisch nog voorkomende pasigi „zandbank”, het Mal. pasir „zand”, Tontemb. passer „goud”, eig. „stofgoud”, Tag. pasig, Sang. Pasigé (plaatsnaam), enz. De beteekenis van masegi is dus oorspronkelijk „zandig”.

ntje'e pai napanto'onja, een inderdaad zeldzame vorm, het begin van een Passief met pronominale aanhechtsels. De vormen met voorgevoegd na- zijn beslist oorspronkelijk actief, maar zij zijn op weg om Passieven te worden. Hier zou ntje'e pai napanto'o „en daarom zeide hij” volkomen voldoende zijn geweest. Synoniem daarmede is de meer uitvoerige constructie ntje'e pai nakare'e mpanto'onja. Wellicht dat deze constructie invloed heeft uitgeoefend. Het zou overigens niets vreemds zijn indien het pron pers. pref. 3e pers. enk. en mvd., door de algemeenheid zijner beteekenis tot een aanduiding van het Passief geworden, zijn persoonsexponent als achtervoegsel aanhechte, en wel in de eerste plaats in den vorm van den 3den persoon, waar het achtervoegsel, als synoniem van het voorvoegsel, de verzwakte beteekenis van dit laatste aanvult.

mawaoe ntomata kita; de letterlijke beteekenis van tomata is „een rauw mensch, een mensch van vleesch en bloed, iemand die nog zijn rauwe, versehe vleesch heeft”, in tegenstelling tot de bewoners der Boven- en Benedenwereld, die geheel andere lichamen hebben. Bij de Hemel-

lingen is deze benaming de gewone voor „aardmensen, aardbewoners”. Zij ruiken dan ook de vleeschlucht aan de menschen en vinden deze onaangenaam. Geheel hetzelfde is te vinden in het reeds hierboven genoemde Verhaal van Warongan, No. 92 van de Tontemboansche Teksten, waar op bl. 321 van de Vertaling staat: „Bah! het ruikt hier naar menschen”, want zij hadden de lucht van menschen geroken.” Men vergelijke ook het verhaal van Lasaeo en Roemongi, medegedeeld door Alb. C. Kruyt in de Mededeelingen v. w. het Ned. Zendelinggenootschap, Dl. XXXVIII, bl. 342. De naam der aardsche vrouw Roemongi van den hemelling Lasaeo is een -oem-vorm van rongi „lucht van rauw vleesch, stank van geslachte dieren”. Men kent deze beteekenis van roemongi niet meer en daardoor is het verhaal aldus gewijzigd, dat Lasaeo den stank der uitwerpselen van zijn kind niet meer kan verdragen en daarom weggaat, terwijl uit den naam der Vrouw duidelijk blijkt, dat het hare menschenlucht is, die den Hemelling doet besluiten haar te verlaten. Zie verder hierover Album Kern (Leiden, 1903), bl. 217—219, op het artikel Taumata.

sangadi patoempoe ndapoe; met sangadi „uitgezonderd, alleen als” wordt dikwijls de zin ingeleid waarmede men zijn ultimatum stelt, het eenige verzoeningsgeschenk of boetebedrag noemt dat men wil aannemen. De zin behoeft dan niet eens te worden afgemaakt, sangadi radoea baele, scil. nepa madago rajakoe „alleen als ik twee buffels krijg (ben ik tevreden).” De uitdrukkingen patoempoe ndapoe, p. ntomba, p. mpeta, enz. beteekenen „eigenares van den haard, van den buffelpoel, van het kippenest, enz.” en worden gegeven resp. aan eene oude vrouw, buffelkoe, hen, die al te oud zijn om rond te loopen en bij den haard, in den poel, op het nest blijven zitten.

djela rikatoelipoemo; van tatogo „drie” is de w. t. tooe of totooe, eene verminking van toloe, totoloe, het Parigische woord voor „drie”. Dat men ook

dit Parigische woord nog heeft veranderd, is wel hieraan toe te schrijven, dat toloe den Bare'e-spreker in de ooren klinkt als een oude vorm van tojoe „ei", maar ook „testikel", of liever uitsluitend het laatste, daar tojoe in de beteekenis van „ei" steeds wordt verbonden met den naam van het dier van 't welk het ei afkomstig is, bv. tojoe manoe „kippenei", tojoe ntontji „vogelei", tojoe nggaranggo „krokodillenei".

kasambirapalelipoenja, evenals op bl. 79 kasangka'oewakalipoenja, eene omschrijving van ka'alimalipoenja. De vertelster mocht het woord alima „vijf" niet uitspreken. Sambira pale beteekent „éene hand", sangka'oewaka „éene greep, éene handvol", en komt dus overeen met Jav. gangsal, Kr. van limâ. Voor „zes" heeft zij eenige regels verder roeangkani tooemba'a „tweemaal drie stuks", hoewel zij op bl. 79 ka'aono heeft gebruikt.

nakaboseninja; het woord kabosenja laat zich moeilijk met een achtervoegsel verbinden, daar men nog zeer goed in -nja het pron. suff. 3e pers. gevoelt. Zoo is dus -nja van kabosenja losgemaakt en het achtervoegsel -ni achter kabose gevoegd, waarna -nja opnieuw is aangehecht.

nadjaoemo ntje'e; dit ntje'e (van se'e, aanwijn. voorn. w. voor dingen die verder zijn dan se'i, dus 2e pers.) is bij de To Pebato het beleefde voorn. w. van den 3den persoon, wat bij de andere stammen sira is, bv. jakoe da lo'oe ri inekoe, mawomo rajakoe ri ntje'e „ik ga naar Moeder toe, ik verlang naar HEd". In nadjaoemo ntje'e is de beleefde vorm te vinden van nadjaoemo si'a „zij naaide (het), zij", terwijl een vorm als nadjaoenja een duidelijk Passief zou zijn tegenover het actieve nadjaoe si'a, want door si'a wordt na- tot onderwerp (nominatief), door -nja wordt het tot instrumentalis. Daar nu ntje'e naar den vorm zoowel nominatief als instrumentaal kan zijn, zoo staat nadjaoe ntje'e op

de grens van Actief en Passief en moet het verband uitmaken van welk geslacht de vorm is. Hier is de vorm beslist actief: „en deze naaide het baadje”, nl. de moeder, daar de dochter het niet kon doen.

49. SPOOKAAP-VERHALEN. (Leesb. bl. 85 — 95).

1. De Spookaap was eens in zijn eentje aan het rondloopen en toen hij reeds lang had rondgelopen, ontmoette hij den Aap. De Aap zeide: „Vriend, laat ons elkander stoven”. De Spookaap antwoordde: „Goed, maar dan moet ik het eerst worden gestoofd; ga maar heen, hak een bamboe af, dat ik er in kruipe”. Toen de Aap terug kwam van het bamboe halen, zette hij den bamboe neer waarin de Spookaap zich zou begeven en de Spookaap kroop er in. Daarop zeide hij tot den Aap: „Thans, vriend, moet gij bladeren gaan plukken om mij dicht te proppen; als gij straks terug komt van het bladeren zoeken, kijk dan niet meer in den bamboekoker, prop hem dicht, terwijl ge een anderen kant uitkijkt”.

De Aap ging heen om bladeren te plukken. Toen de Aap was verdwenen, kroop de Spookaap uit den bamboe en sprong met een wip op een neerhangende liaan, die zich lang uitstreckte. Toen de Aap kwam, propte hij den bamboe dicht, maar ondertasschen was de Spookaap er niet meer in, doch dat wist de Aap niet, want hij had niet meer in den bamboekoker gekeken, hij had hem dichtgepropt, onderwijl naar een anderen kant kijkende. Zoo had dan de Aap een leegen bamboekoker dichtgepropt, hij blies nu het vuur aan en ging aan het stoven. Het borrelde maar voort binnen in den bamboe; toen hij meende dat het wel gaar zou zijn, zette hij den bamboekoker op eene andere plaats en liet hem leunen tegen een boomstam. Daarop ging de Aap weder heen om bladeren te halen, om daarop het vleesch van den Spookaap uit te storten; nauwelijks was hij verdwenen,

of de Spookaap kwam uit den boom en kroop in den bamboe. Voelende dat (het water) warm was, trok hij zich opwaarts terug en ging er daarna een eindje in, als hij het dan weer te heet vond, trok hij zich op nieuw opwaarts terug; vele malen deed hij aldus, naar beneden en weer naar boven. Toen hij dacht dat de Aap reeds dichtbij zou zijn op den terugweg van het bladeren zoeken, kroop de Spookaap er voorgoed in; het water was reeds afgekoeld. Toen de Aap was aangekomen, legde hij de bladeren neder, om er het vleesch van den Spookaap op te leggen; hij haalde de prop van den bamboe er uit, spleet den bamboe en daar kwam de Spookaap te voorschijn, met wijd geopende oogen; hij sprong op en zeide tot den Aap: „Kijk eens, vriend, hoe dapper ik ben; toen het water op zijn hevigst kookte, heb ik het niet eens gevoeld”. De Aap antwoordde: „Wel, wel, komaan, ik ga er ook in”; hij wilde snel gekookt worden, opdat hij warm zou worden.

De Aap kroop in den bamboekoker, maar hij was niet zoo slim om den Spookaap bladeren aan te wijzen die veraf waren. Nu nam de Spookaap bladeren en propde die in den mond van den bamboekoker; hij stopte hem goed dicht, opdat de Aap er niet zou uitkomen. Daarop zette hij den bamboekoker in het vuur; niet lang daarna werd het water heet en kon de Aap het niet meer uithouden. Hij zeide tot den Spookaap: „Haal me er uit, vriend, haal me er uit, ik heb het te kwaad!” De Spookaap antwoordde: „Wel, juist zoo was het ook toen gij mij zooeven hebt gestoofd”. — „Och vriend, heb toch medelijden met mij, haal mij er uit!” De Spookaap antwoordde: „Wel, ik heb niet gejammerd toen gij mij zooeven hebt gekookt.”

Zoo was dus de Spookaap niet barmhartig jegens den Aap; het water ging aan de kook, hij stoofde hem en toen de Spookaap dacht dat hij wel gaar zou zijn, haalde hij de prop van den bamboekoker er uit en stortte den inhoud uit op de bladeren; hij zag dat het vleesch van den

Aap geheel (van de beenderen en het vel) afgekookt was, het was dus gaar en hij at het als versnapering op.

2. Na gegeten te hebben, ging de Spookaap weer op weg. Na eenigen tijd te hebben geloopt, kwam hij een Gembuffel tegen. De Spookaap zeide: „Wel, Gembuffel, laat ons elkander met de horens stooten.” De Gembuffel antwoordde: „Goed, vriend”. De Spookaap hernam: „Wacht even, dan ga ik mijne horens halen”. De Spookaap ging heen en gekomen bij een goloba met vruchtstengels, plukte hij er twee af en bond die aan zijn kop, aan elken kant één; vervolgens ging hij weder naar den Gembuffel. Zoodra de Gembuffel de horens op den kop van den Spookaap had gezien, vroeg hij: „Zijn dat dus uwe horens, zoo rood?” De Spookaap antwoordde: „Ja zeker, vriend, dit zijn mijne horens en dat ze zoo rood zijn, komt omdat ze nog bebloed zijn, want ik heb zooveel twee gembuffels gestooten”. Toen de Gembuffel die woorden van den Spookaap hoorde, nam hij de vlucht en zeide: „Nee, laat ons elkander niet stooten, ik erken u als heer, ik onderwerp mij aan u”.

3. Toen de Gembuffel verdwenen was, ging ook de Spookaap heen. Dicht bij een dorp gekomen, hoorde hij de lieden tot elkaar zeggen: „Over zeven nachten zal Ta Datoe den vooravond van het plantfeest vieren”. Nu dacht de Spookaap bij zich zelf: „Kom, dan ga ik palmwijn tappen, ik zal zorgen voor palmwijn, dan breng ik dien over eenige dagen op het vooravondfeest van Ta Datoe”.

Daarop ging hij den bloemkolf van een suikerpalm afschillen. Na dien te hebben afgeschild, beklopte hij hem, daarop sneed hij hem af, toen nam hij een langen bamboekoker en hing dien er aan. Toen het de tijd was van het feest van Ta Datoe, nam hij den bamboekoker mede, droeg hem over den schouder en toen hij was aangekomen, zette hij hem overeind tegen een afgeknotten boom en nam zijne plaats in. Juist was hij gezeten, of men bracht hem het eten. Nadat men gegeten had en het duister was geworden, ging men den reidans uitvoeren en den volgenden

morgen gingen de lieden rijst planten. Ook de Spookaap stond op, nam een grooten stok en puntte dien aan, om hem als pootstok te gebruiken. Toen de punt scherp was, ging de Spookaap plantgaten steken. Achter hem slechts kwamen de vrouwen aan en daarom waren de lieden afgunstig op hem. Nu namen de lieden een vrouwenhoofddoek en zetten dien voor hem op een staak, maar de Spookaap zeide: „Nu, ik behoef hem niet door te hakken”; daarom nam hij den hoofddoek en bond hem om zijn middel.

Toen de lieden gereed waren met rijstplanten, gaf men aan hen die pas geplant hadden eenige versnaperingen. Ook de Spookaap gebruikte eenige voorspijs, daarop vroeg Ta Datoe: „Hoe staat het met hetgeen gijlieden zooeven hebt gedaan? Hebt gijlieden reeds gedaan wat de gewoonte is?” Nu stonden eenige mannen op om te kuitschoppen en de Spookaap zeide: „Ik zal mijne kuit het eerst aanbieden”. De Spookaap ging heen, plaatste zich dicht bij een stutwortel en zette daar zijn been schrap. Toen de ander hem zou schoppen, trok hij ineens zijn poot weg en het been van dengene, die den schop toebracht, kwam tegen den stutwortel aan. Hij zette zijn poot weer schrap, maar de ander had zijn been gebroken en kon niet meer. De Spookaap zeide: „Kijk eens vriend, ik ben een dapper man, ik heb harde beenderen, bied mij ook uwe kuit aan”. Pas had die man zijn been schrap gezet, of de Spookaap antwoordde: „Ik geef je een schop en ik geef je een vuistslag”. Hij gaf dan ook een schop en bracht meteen een beet toe, zoodat niemand hem meer zijne kuit kon aanbieden; zij zagen dat hun makker gewond was en zeiden dat de schoppen van den Spookaap veel te hard aankwamen; intusschen, hij had den man in de kuit gebeten.

4. De Spookzap ging eens wilde frambozen zoeken; terwijl hij daarmee bezig was, zag hij twee gemsbuffels elkaar vervolgen. De Spookaap sprak die gemsbuffels aan en zeide: „Waar loopt gijlieden heen?” De Gemsbuffels zeiden: „Wel, nergens heen; wat zijt gij aan 't doen, Spookaap?” De

Spookaap zeide: „Wel, ik ben door mijn Grootvader hier neergezet om te passen op de plaats waar hij gewoon is te kuitschoppen". Dat was intusschen een leugen van den Spookaap, 't was slechts uitgegraven grond, een zeer diep ravijn. De Gemsbuffels antwoordden: „O, gij zult tegen ons beiden niet kunnen kuitschoppen"! De Spookaap antwoordde: „Juist gij beiden zijt niet eens genoeg, om tegen een dapper man als ik te kuitschoppen. Maar als ge zegt dat ik het niet kan, komaan, laat ons dan kuitschoppen, dan zal ik het eerst schoppen".

De Gemsbuffels kwamen op de plek en één van hen zette zijn poot schrap. Toen de Spookaap hem een schop zou geven, pakte hij hem ineens bij zijn poot en beet hem. De Gemsbuffel zeide: „Zeg, bijt mij niet in den poot!" De Spookaap antwoordde: „Wel, zoo is onze manier van kuitschoppen". Toen de Spookaap gedaan had, kwam de Gemsbuffel aan de beurt en zeide: „Als ik je den schop teruggeef, dan schiet je voort; 't zou goed zijn als je je aan een boom vasthoudt". De Spookaap antwoordde: „Wel neen, ik ga hier aan den rand van het ravijn staan, dat is zoo mijne gewoonte, van mijn Grootvader her". De Spookaap zette zijn poot schrap aan den rand van het ravijn. De Gemsbuffel zeide: „Doe dat niet, Spookaap, zoo doet men niet als men kuitschopt". De Spookaap antwoordde: „Wel neen, zoo doen wij, want aldus is het voorschrift van Grootvader, den eigenaar dezer kuitschopplaats". Toen nu de eene Gemsbuffel aankwam om een schop te geven, sprong de Spookaap met een wip naar den overkant van het ravijn en plof! daar viel de Gemsbuffel in het ravijn en kon niet meer opstaan. Toen zeide de andere Gemsbuffel: „Hoe nu, Spookaap, gij hebt mijn makker bedrogen, ik wil niet meer met u kuitschoppen, dan gaan wij gezamenlijk naar hem toe, dan zal ik den grond uitgraven, zoodat wij een weg hebben". Lang sprak hij hem vriendelijk toe; die gevallen was zeide niet veel meer, misschien waren zijne beenderen wel gebroken.

Eindelijk vond de Gemsbuffel het goed en zeide: „Maar

ge moet uw been niet schrap zetten zooals straks, dan gaat het kuitschoppen niet door". — „Och kom! je maakt veel praits, ik weet wel hoe het hoort! Schop maar toe! Als ge valt, zal ik u en uw kameraad uitgraven, ik zal u zeker weer boven brengen". De Spookaap zette nu zijn poot schrap, de Gemsbuffel gaf een schop en wip! sprong de Spookaap op en wipte op een boom. Plof! daar viel de Gemsbuffel; hij kwam boven op zijn kameraad te land en viel op hem. De Gemsbuffel antwoordde: „Nu, 't is met ons gedaan, vriend!" De Spookaap liep heen, klom op een berg en sloeg tegen een stutwortel, zeggende: „Bom, bom, bom, die gemsbuffels daar heb ik beetgenomen!"

Nadat de Gemsbuffels daar (in het ravijn) gestorven waren, keerde twee dagen daarna de Spookaap terug en noodigde de menschen uit om de Gemsbuffels te gaan zien. Er gingen eenigen met hem mede en toen zij al eenigszins in de nabijheid waren, zeide hij: „Bah! me dunkt, vriend, dat mijn medekuitschopper daar beneden al stinkt". Toen zij dicht bij waren, ging hij ze bekijken. „Kom, zeide hij, haal die Gemsbuffels naar boven, ze zijn al dood, ontweid ze maar". De lieden antwoordden: „Goed, wij zullen ze ontweiden en opeten". De Spookaap ging daarop heen, de Gemsbuffels gaf hij aan de menschen, hij zelf at er niet van.

5. Nadat de Spookaap was weggegaan, ontmoette hij den Aap. De Spookaap vroeg: „Wat zoekt ge, vriend?" De Aap antwoordde: „Wel, ik zoek wat ik nodig heb, ik zoek eten, vriend!" De Spookaap antwoordde: „Kom mee, vriend, ik zal ulieden salak-vruchten wijzen, die de apen gewoon zijn te eten." — „Ja, dat is goed, die moet ge ons wijzen". De Spookaap antwoordde: „Maar dan moet ge voor mij een draagstoel maken, ik kan niet loopen, ik ben maar zoo klein. Haalt steenen; twee moeten er aan mijn voeteneind liggen, dat ik daarop mijne hielen kan laten rusten, op twee anderen moet ik mijne elleboogen laten rusten en één nog zal ik als hoofdkussen gebruiken".

Toen zij (de steenen) hadden gehaald, besteeg de Spook-

aap den draagzetel. Hij legde zijne hielen, zijne ellebogen en zijn hoofd op (de steenen). Daarop droegen zij hem, maar 't leek er niet naar dat zij er in één dag kwamen. Toen de zon was ondergegaan, waren zij nog in 't geheel niet aangekomen. De Apen keken eens en zagen dat de Spookaap niet in den draagzetel lag, hij was al overgesprongen op een nederhangende liaan, opdat zij niet boos op hem zouden worden. Immers de Apen hadden elkaar telkens verbeurt met den draagstoel te dragen, zij waren allen vermoeid, zij dorsten niet eens den draagstoel op den grond te zetten, uit vrees dat hun de Spookaap dan in 't geheel niet de salak-vruchten zou aanwijzen. Op dien dag dus droóp hun zweet maar voor niets, terwijl zij slechts steenen droegen. Velen van hen stierven van honger, zij vonden niets te eten en er kwam volstrekt niets van, dat zij voedsel voor zich vonden.

6. Terwijl de bewoner van een huis overdag een slaapje deed, zat de Spookaap daarboven op den rand van het dak. De huisheer zeide: „He, wie spuwt daar sirih in 't kip-pennest beneden? Die moet eens beloerd worden"! Hij beloerde hem, en zag dat de Spookaap daar aankwam: hij schoot met het blaasroer op hem en trof hem in de dij. De Spookaap ging op de vlucht, hij liep uit alle macht, maar na eene poos kon hij niet meer, zijne dij was opgezwollen. In zijn verblijf gekomen, bleef hij daar en zijne dij ging etteren. Toen deze etterde, ving hij den etter op in een houten bak. Toen zijne dij weder genezen was, ging hij een bamboestaak halen, hakte dien af en schonk den etter uit den bak en goot hem over in den bamboe, deed er kruiden bij en stoofde dit alles in den bamboekoker. Toen het gaar was, nam hij den bamboe op schouder, ging naar het dorp van Ta Datoe en begaf zich naar den dorps-tempel. De slaven van Ta Datoe zeiden: „Heer, daar is iemand die toespijs bij zich heeft, wie het is, weten we niet, hij is daar in den tempel". Ta Datoe antwoordde: „Och, praatjes!" Daarop ging een ander, die goed bij de

pinken was, kijken. Zevenmaal gingen er lieden kijken, want telkens als er een terugkwam, maakte Ta Datoe hem voor een leugenaar uit en zeide: „Je liegt het, hij zal er wel niet zijn!“ „Ja, Heer, hij is er werkelijk.“ Toen het getal zeven vol was, ging Ta Datoe kijken, daar hij zooveel allen voor leugenaars had uitgemaakt. Toen hij den Spookaap ontmoette, vroeg Ta Datoe: „Wat wilt ge nemen voor die toespijs?“ De Spookaap zeide: „Niets anders, Ta Datoe, dan eene trom“. Daarop gaf Ta Datoe de trom, de Spookaap nam haar aan en klom er mee in een boom die ter dege hoog was. Wat hij toespijs had genoemd, dat wat in den bamboekoker zat, nam Ta Datoe mede. Toen hij nu boven in den boom zat, sloeg de Spookaap de trom en zong, terwijl hij zeide:

„Bom, bom, rombombom!

Etter uit de dij van den Spookaap,

Terom, terom!

daar smult het heele dorp van“.

Ta Datoe zeide: „Kom, ga eens luisteren naar hetgeen hij zegt bij het slaan op de trom“. Eenigen gingen er naar luisteren en toen zij terug kwamen, vertelden zij het aan Ta Datoe. Daarop zeide Ta Datoe: „Als hij dat zegt, dan moet hij met het blaasroer worden geschoten“. De lieden namen hunne blaasroeren ter hand en schoten, de een na den ander ging schieten, maar raakte niet; van alle lieden in het dorp die bedreven waren in het blaasroerschieten, tot den laatste toe, was er geen een die raakte. Ta Datoe zeide: „Haal den Bochel!“ Eenigen gingen hem halen, zij droegen hem eerst in een draagstoel en daarna in een draagsarong. Gekomen aan den voet van den waringin, groeven zij den grond voor hem uit, de Bochel legde zich neder en daarop gaf men hem een blaasroer. Floep! schoot hij met het blaasroer terwijl hij op den rug lag. De pijl van het blaasroer ging hem een eind voorbij, flap! daar pakte de Spookaap haar beet, knelde haar onder den arm en bevochtigde haar met speeksel, want zijn bek

was van binnen rood door het dagelijks eten van frambozen. Toen hij reeds vele blaasroerpijlen had gegrepen, liet hij zich daarmee vallen; hij stortte zich naar beneden, terwijl hij de blaasroerpijltjes onder den arm hield gekneld. Pats! liet hij zich vallen, joep! stonden de slaven van Ta Datoe op om hem mee te nemen. Zij zeiden: „Hij is al gecrepeerd, hij is al kapot.”

Nu droegen zij hout aan om hem te roosten en de kinderen hielden hem vast. „O, zeide er een, Vader, Vader, hij spalkt zijne oogen tegen mij open”! — „Kom, je kletst, een beest dat dood is! Komaan, haast je maar wat met hout aandragen!” Zij zeiden het nog eens en toen werd de Vader kwaad en zeide: „Ik zal hem eens in ulieder plaats vasthouden en ik zal die domme kinderen eens slaan”. Terwijl hij ze sloeg, zou hij den Spookaap ook hebben geslagen, maar de Spookaap zette zich schuin in postuur, sprong joep! op zijne knie, kwam al vallende op den grond neer, sprong weer op en ontkwam boven op een neerhangenden rotan. Daar de lieden met veel lawaai bezig waren het vuur aan te maken, hadden zij niet meer gezien dat hij was weggegaan, want zij hadden bamboe afgehakt voor den Spookaap te vervolgen en namen een touw mede om hem daarmee aan den hals vast te binden. Eenigen zeiden: „Och, we zullen die zou sterven. De lieden maakten zich gereed den Spookaap dien Spookaap, dien bedrieger, wel niet krijgen”. De anderen antwoordden: „Maak niet veel praats, dan wordt het vergif krachteloos”. De lieden liepen dus hard om den Spookaap na te zitten, maar deze was verdwenen.

7. Terwijl de Spookaap voortliep, kwam hij bij eene weduwe, die haar hoofd had bedekt, omhuld met een ouden sarong. De Spookaap sprak haar aan en zeide: „Werp uw weduwenkleed af en ga weg, daar komen lieden aan om u te dooden”. De Weduwe ontstelde, wierp haar weduwenkleed af en verbergde zich in het bosch. Hierop nam de Spookaap hare plaats in, bedekte zich den kop en ging zitten op de plaats der Weduwe van zooeven.

Daar kwamen de vervolgers van zoo straks aan en zeiden: „Ha, daar hebt ge den Spookaap, den bedrieger, het is al lang tijd dat ik hem doodsla"! De Spookaap antwoordde: „Ik ben het niet dien gij wilt dooden, ziet ge niet dat ik weduwe ben? Spreekt mij niet aan, hij dien gij zoekt, is ginds heengegaan". De lieden gingen nu de werkelijke weduwe achterna en vonden haar ook. De Weduwe zeide: „Ik ben niet degene dien gij wilt dooden; daar ginds is hij die mij heeft gezegd mijne weduwendracht af te werpen, zoodat ik ze heb afgeworpen en ze in den steek heb gelaten en hij is heengegaan en als weduwe gaan zitten".

8. Nadat de Spookaap had aangewezen waar de Weduwe was, ging hij heen en trof iemand aan die in het water zat, eene vrouw die pas een kind had gekregen. Hij zeide: „Ga weg vandaar, er komen menschen aan die u willen vervolgen en u willen dooden". De Vrouw verdween, bang als zij was om gedood te worden, haar kind in de wieg liet zij in den steek. Daar kwamen de vervolgers aan en zeiden: „Daar heb je den Spookaap, den bedrieger, 't is al lang tijd dat ik hem doodsla". De Spookaap zeide: „Ik ben niet degene dien gij wilt dooden, degene dien gij vervolgt is daarginds, hem moet gij doodmaken, ik ben hier slechts als kraamvrouw in 't water gaan zitten".

9. Toen de vervolgers verdwenen waren, ging ook de Spookaap heen en bij lieden die gezamenlijk op 't veld werkten en daar waren er ook die palmiet in stukken sneden. Deze lieden bedroog de Spookaap, door te zeggen: „Loopt heen! daar komen lieden aan die u willen dooden". Daarop lieten die lieden hunnen gezamenlijken arbeid in den steek en nu nam de Spookaap hunne plaats in en roerde de groente in den grooten pot. Daar kwamen ook de vervolgers aan; nauwelijks hadden zij den Spookaap gezien, of zij zeiden: „Ha, daar heb je den Spookaap, den bedrieger, het is al lang tijd dat ik hem doodsla". De Spookaap antwoordde: „O, dat ben ik niet! Heelemaal daarginds zijn de baadjes der lieden die gemeenschappelijk komen

werken, zij zijn gaan baden. Wij hebben nog niet gegeten; ik roer hier den pot. Dacht ge dat er maar ééne soort van Spookaap was? Er zijn vele soorten, in plaats van maar ééne soort. Er zijn spookapen die wonen in het oeverriet, spookapen die wonen in de waringins, er zijn allerlei soorten van spookapen". De lieden volgden nu het spoor dergenen die waren weggelooopen en toen zij hen vonden, ondervroegen zij hen. De lieden antwoordden: „Och, dat liegt hij, want hij is het juist die ons heeft weggejaagd, door te zeggen dat er lieden aankwamen om ons te dooden".

10. Toen dit was afgelooopen, ging de Spookaap weder heen en kwam bij een palmwijnapper, tot wien hij zeide: „Ga heen, daar komen lieden om u te dooden". De man liet nu zijn palmwijn in den steek, de Spookaap klom in den boom en ging bom, bom! den bloemkolf bekloppen. Ondertusschen kwamen de lieden die hem zochten. „Ha! zeiden zij, daar is de Spookaap, de bedrieger, ik zal zijn gezicht in stukken hakken". — „Wel neen, dat ben ik niet, ik ben hier aan het palmwijn tappen, daarginds is degene dien gij wilt dooden, ziet gij zijne sporen niet?" De lieden gingen heen en vonden dengene dien de Spookaap had verjaagd. „Och, zeide hij, dat zijn allemaal leugens van hem, gaat hem maar weer zoeken, hij is het juist die mij heeft weggejaagd".

11. Toen de vervolgers verdwenen waren, liet de Spookaap zijne tapperij weer in den steek. Hij kwam bij een bijenzwerm, die zat op het boven einde van een bijenpaal en hing daaraan. Daar kwamen de vervolgers aan. „Ha! zeiden zij, daar hebt ge den Spookaap, den bedrieger, 't is al lang tijd dat ik hem doodsla". — „Wel, dat ben ik niet, is er dan soms maar ééne soort spookaap? Ik bewaak de trom van Grootvader". — „Toe, laat ik er ook eens een beetje op slaan". — „Och, dan word ik zoo aangedaan van het te hooren, eerst als ik er ver vandaan ben gelooopen, zoodat ge mij roept en ik het niet meer hoor, sta ik het toe". Toen hij was weggelooopen, riepen de menschen en zeiden: „Spookaap!" De

Spookaap antwoordde: „Koekoe!” Zij wachtten een weinig en riepen daarna weder: „Spookaap!” De Spookaap antwoordde: „Koekoe!” Zij wachtten nog een poosje en riepen daarna weder: „O Spookaap!” — „Koekoe!” Nog een weinig wachtten zij, riepen weder en toen antwoordde hij niet meer; daarop sneden zij een trommelstok; zij gunden elkaar nauwelijks om er het eerst op te slaan en boem! daar sloegen zij op de trom. Met een zwaren slag kwam de trommelstok neder en roef! daar staken hen de bijen; vele bijen gaven steken. „Au! zeiden zij, de Spookaap heeft gelogen! Als we hem vinden zullen we hem niet meer gelooven, dan zullen we hem dooden”.

12. Toen de Spookaap was weggegaan, kwam hij bij eene slang en bleef stil zitten bij den kop der slang. Daar vonden hem de vervolgers en zeiden dat zij hem zouden dooden, intusschen gelukte het ook ditmaal niet, want de Spookaap zeide dat hij het niet was en dat hij daar allang zat, om op den ouden schaamgordel van zijn grootvader te passen. — „Och, toe, laat ons dien eens omdoen, asjeblieft!” „Neen, dat mag niet, dan wordt de eigenaar boos”. — „Wel neen, maar eventjes”. — „Nu, goed dan, maar laat ik eerst ver wég zijn, opdat ik niet worde aangedaan als ik het aanzie”. Toen de Spookaap verdwenen en reeds ver weg was, deed een der vervolgers zich de slang om het middel, hap! beet hem de slang en hij stierf. Zijne makers namen hem mede en keerden terug naar het dorp, zij hielden op den Spookaap te vervolgen.

13. Eens zat de Spookaap gehurkt aan den rand van het water en terwijl hij daar zoo zat, pakte hap! een krokodil zijn poot beet. „Wel, zeide de Spookaap, zoo doet men niet als men een dapper man grijpt, die een rooden bezoarsteen in 't lijf heeft, dan geeft men in ieder geval den krijgskreet”. Daarop liet de Krokodil den krijgskreet hooren, sperde daarbij zijn bek open en liet den poot van den Spookaap los; de Spookaap trok zijn poot terug en sprong op den afhangenden liaan. Het was dus maar eene list van hem, te zeg-

gen dat hij een rooden bezoarsteen had, want hij noemde aldus de frambozen die hij at.

14. De Spookaap was weer eens op 't pad en trof lieden aan die een doode bewaakten in het dorp. De hoofden deelden bevelen uit en gelastten de lieden om eene doodkist te gaan hakken. De Spookaap zeide: Ik ga ook mee de kist hakken". De hoofden antwoordden: „'t Is goed". De Spookaap ging nu heen om de kist te hakken. Toen de kist gereed was spraken de lieden met elkaar af, dat zij zouden beproeven om er in te gaan liggen, de een na den ander. De Spookaap zeide: „Ik ook, dat ieder zijne beurt krijgje". Toen hij nu in de kist lag, deden de lieden plotseling het deksel er op, omdat hij zulk een bedrieger was, want hij had reeds velen bedrogen. De Spookaap smeekte in de kist: „Haal mij er uit! haal mij er uit!" Maar er was geen sprake van, er was niemand die wilde, hij moest maar sterven.

Zoo stierf dan de Spookaap en de hoofden besloten dat zij hem zouden verbranden. Men haalde brandhout in groote hoeveelheid en verbrandde hem met kist en al en daarmede is het uit.

Over de Spookaap-verhalen is reeds het een en ander gezegd in Tor. Lit. bl. 342-353, Tor. Vert. bl. 387-389 en Tontemb. Teksten, Vert., bl. 1, vlgg., in de Inleiding op Groep I. De hier boven gegeven vertaling van 14 Spookaap-verhalen bevat eenige nog niet bekend gemaakte streken van den Spookaap, maar voor het grootste deel zijn ze reeds op de boven aangehaalde plaatsen genoemd. Het volgend overzicht zal dit duidelijk maken.

No. 1, het verhaal van het elkaar in een bamboe stoven van den Aap en den Spookaap, vindt zijne parallel in No. 6 der Tontemb. Teksten, zie de Inl. op bl. 4 en den tekst op bl. 13.

No. 2, de uitdaging van den Spookaap aan den Gems-

buffel ⁽¹⁾. Parallel hiermede is de plaats in de Javaansche Kantjil-verhalen, waar de Ram (wēdoes proetjoel) zijn bek bloedrood maakt, door jonge djati-bladeren te kauwen, waardoor hij den Tijger, die hem wil aanvallen, kan wijsmaken dat zijn bek nog bloedrood is van het bloed van den tijger dien hij pas heeft verslonden. Zie Sērat Kantjil van Amongsastra, in Dr. Brandes' „Dwerghertverhalen uit den Archipel”, Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XXXVII, bl. 43. In een anderen tekst van de Javaansche Kantjil-verhalen vlucht de Tijger uit zich zelf als hij den Kantjil met een zoo bebloeden bek ziet. (Ibid., bl. 135). In de Maleische Pelandoek-verhalen laat de Pelandoek de Geiten, door het eten van rijpe lagoemvruchten zich de bekken rood kleuren, waardoor zij den Tijgers schrik aanjagen (Ibid., bl. 54). Op dezelfde wijze, nl. door zijn bek met sirih pruimen rood te kleuren, maakt de Haas den Tijger bang in de Tjamsche Dwerghertverhalen, door Dr. Brandes aangehaald in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XLIII, bl. 243.

No. 3, de wedstrijd in het kuitschoppen, dien de Spookaap van de Menschen wint, is reeds genoemd in Tont. Teksten, Vert., bl. 2, alwaar ik ook de mij bekende parallellen heb vermeld.

No. 4, ook een wedstrijd in het kuitschoppen, waarin de Spookaap door eene andere list overwint, is mij nog niet van elders bekend.

No. 5 is reeds bekend gemaakt in Tor. Lit. bl. 344, 345 en 350 en Tor. Vert. bl. 391. Parallellen in verwante talen zijn mij totnogtoe niet bekend geworden.

No. 6 is vermeld in Tor. Lit. bl. 344, 349 en 350. Ook van dit verhaal ken ik nog geen parallellen.

No. 7, 8, 9, 10, 11 en 12 vermelden eene reeks listen door den Spookaap gebruikt om aan zijne vervolgers te ontkomen. De No's. 11 (het Bijennest, voorgesteld als trom van

(1) Deze benaming voor de Anoa depressicornis is ontleend aan de Drs. P. en F. Sarasin, die in hun werk „Reisen in Celebes” (bv. II, 318) dit dier steeds zoo noemen.

zijn grootvader) en 12 (de Slang, voorgesteld als schaamgordel van zijn grootvader) zijn overbekend; voor de parallellen, zie Tor. Lit. bl. 345, 350, 351 en Tor. Vert. bl. 389, 392, 393. De No.'s 9 (de Spookaap jaagt een landbouwend gezelschap op de vlucht en gaat zelf een der landbouwwerkzaamheden verrichten) en 10 (hij jaagt een palmwijnapper op de vlucht en neemt diens plaats in) zijn vermeld in het laatste der boven aangehaalde artikelen, bl. 393 en 394. Parallellen van deze gedeelten zijn mij niet bekend, evenmin als van de No.'s 7 en 8, waar de Spookaap eene weduwe en eene kraamvrouw bang maakt en op de vlucht jaagt, om zelf hare plaats in te nemen en zijne vervolgers nog eens te bedriegen. Mogelijk zijn deze trekken van zuiver Toradja'sche afkomst.

No. 13 is reeds vermeld in Tor. Lit., bl. 344, 348 en Tor. Vert., bl. 389, 391. Dit verhaal brengt ons de Aesopische fabel „De Vos en de Raaf” in herinnering.

No. 14 eindelijk is een verhaal dat wel is waar van den Spookaap wordt verteld, maar dat evenzeer een bestanddeel uitmaakt van andere verhalen, waarin bv. een booswicht voor zijne euvel daden wordt gestraft, vgl. het „Verhaal van Mariala”, medegedeeld in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XLVI, bl. 123. ⁽¹⁾

In deze Spookaap-verhalen is hier en daar het dialect van Poe'oe mBoto gebruikt, waarop hier beneden zal worden gewezen.

mombeitoewoe, Pmb. = mombeatoewoe, Bar. Als stam van dit woord geldt itoewoe of atoewoe, dat de beteekenis heeft „al wat in bamboe is gekookt”, bv. oeë raantoewoe, mbawoe ndaitoewoe „water, varkensvleesch in bamboe gekookt”. Uit de afwisseling der vormen atoewoe en itoewoe blijkt dat de grondvorm toewoe is; het Ampana'sch gebruikt ook toewoe in de beteeke-

1) Vgl. ook Tontemb. Teksten, No. 36, 37 en 38, Vertaling bl. 115, 116, 126—136. In sommige Toradja'sche verhalen maakt men aldus een man van kant, om zijne vrouw te kunnen nemen.

Tijdschr. Deel LII, afl. 3 en 4.

nis „koken, zieden”, bv. ratoewoe ri koera limbori „de biezen worden in een kookpot uitgekookt”.

oentjani mpeëli-eli „prop den bamboe dicht, al omkijkende”. De vorm van het nomen verbale geprenasaleerd, dient als bijwoord ter bepaling van de wijze waarop de handeling wordt verricht, die door 't voorafgaande w. w. wordt uitgedrukt. Wij geven deze vormen doorgaans weer met een tegenwoordig deelwoord, voorafgegaan door „al”, nakeni mpolontjo „hij nam het mee, al vluchtende”, monoentoe moemeke „al hoestende spreken”, napowia mpolega² „hij deed het al spelende, spelenderwijs”. De woordelijke vertaling dezer vormen is: „met omkijking, met vluchten, met hoesten, met spelen”. De prenasaleering heeft hier dezelfde beteekenis als bij de genitief-verbindingen.

lembe is het zakvormig afhangende gedeelte van iets dat hangt, van een liaan dus: het onderste, beugelvormige gedeelte der ronding van den afhangenden stengel. Hierop gaat de Spookaap, als op een schommel, zitten.

wailo'oe, waidekoe „naar onder, naar boven”. De bamboe staat rechtop en is alleen voor het onderste deel met water gevuld. In het ledige bovendeel trekt zich dus de Spookaap telkens terug, als hij voelt dat het water nog te warm is.

bare'e naintjani mantoedjoeke „hij wist niet aan te wijzen, was niet zoo slim, zoo gevat, kwam niet op de gedachte om aan te wijzen”.

pomeasi² jakoe; het Bare'e zegt gewoonlijk: poka-poeroe jakoe, in de beteekenis „heb medelijden met mij”. Van den stam asi komt measi „zich als arm, behoeftig, deerniswekkend vertoonen”, pomeasi² beteekent dus: „houd mij voor, behandel mij als een deerniswaardige”.

noepo'awani, van den stam awa „in het vuur leggen, verbranden”, hier gebruikt in afwisseling, dus synoniem met noepaitoewoe en daarom met hetzelfde woord vertaald.

napopantjoeaka „hij gebruikte het als versnapering”. Al wat men buiten de twee hoofdmaaltijden eet, heet pan-

tjoea, woordelijk: „wat tusschen (de maaltijden) in komt”. De stam is soea „ingaan”. Warm vleesch, afzonderlijk gegeten, zonder rijst, is uit den aard der zaak pantijsjea.

bombo mpoeso; bombo is een w. t. voor sese „bloem, bloeiwijze” en poeso is de naam eener soort Zingiberaceae, Amomum anthoidoides, waarvan de zeer zure vruchten, als waren het dikke schubben, in den vorm eener flesch rondom den schijnstam zitten. De geheele kolf met de vruchten is lichtrood gekleurd.

napatana; de bamboekoker, die aan het uiteinde van den palmwijngevendenden bloemkolf is gebonden, om daarin het vocht op te vangen, heet patana. Daaruit wordt de palmwijn overgeschonken in een bamboekoker dien men van huis medebrengt. De patana wordt steeds weder op zijne plaats gehangen.

bera'a, een boom waarvan de takken zijn afgekapt, zooals ook de naam zegt, die samengesteld is uit be = bare 'e en ra'a „tak”, dus „zonder takken”. Een andere naam voor zulk een boom is pinetando „waarvan de uiteinden zijn afgehaald”.

napokiate, van een vorm kiate, die gebruikt wordt in de beteekenis „ontstemd, boos”, kiate rajakoe ri toea'ikoe „ik ben boos op mijn jongeren broeder”. Het grondwoord van dit kiate is waarschijnlijk ate „lever”; daarvan kan zijn gevormd mekiate „het op de lever gemunt hebben, de lever (van een ander) zoeken”, nl. om die op te eten en den ander dus te doen sterven, zooals bv. de weerwolven doen. Deze vorm is mij intusschen niet uit de huidige taal bekend. Uit dit mekiate kan dan kiate zijn geabstraheerd en dit is weer met andere voorvoegsels samengesteld.

naloeloe mbe'a „de vrouwen volgden hem”; wanneer de mannen bij het rijstplanten de plantgaten in den grond steken, loopen zij in eene rij naast elkaar, de vrouwen volgen hen dan en werpen de zaairijst in de gaten. Een

jongmensch dat in den smaak valt, heeft gewoonlijk de meeste jonge meisjes achter zich.

ratima tali mbe'a; het onderwerp is taoe, vollediger zou de zin moeten luiden: natima ntaoe sondo tali mbe'a, natindjaka i Nggasi bate „de lieden namen een vrouwenhoofddoek en zetten dien voor den Spookaap op een staak“, waarschijnlijk met de bedoeling dat degene die den staak doorhakte den hoofddoek zou krijgen. De Spookaap is echter brutaal genoeg om den hoofddoek zoo maar te nemen en hem om zijn middel te binden, daar hij begrijpt den staak niet in eens te kunnen doorslaan.

wawainja „de gewoonte“, hier wordt daarmede het kuitschoppen bedoeld, dat eene vaste gewoonte is op het plantfeest. Volgens de Toradja's vindt dit zijn oorzaak alleen hierin, dat er op zulk een feest veel jonge mannen en jonge meisjes bijeen zijn, allen fraai aangekleed en in opgewekte stemming, zoodat men dan gelegenheid heeft zijne kracht en flinkheid door de meisjes te laten bewonderen. Eene inwijding van dit spel is het niet, want het kuitschoppen is gedurende geene periode verboden.

meta'a is een term bij spelen die met wedden gepaard gaan en beteekent dan „inzetten“. Bij het kuitschoppen heeft het de beteekenis „zijn been achterwaarts schrap zetten, om op de kuit den schop van den tegenstander op te vangen“.

motimpaloe, van het grondwoord paloe „hamer“, mompaloe „hameren, smeden“, motimpaloe „een schop tegen de kuit geven“, dus syn. met mowinti.

tana rakae, kaleke „uitgegraven grond, ravijn“, nl. uitgegraven door den regen, uitgespoeld door de zich bij regen vormende beekjes. Kaleke is met 't infix -al- gevormd van keke, in het Ampana'sch en in de W. Toradja'sche talen nog gebruikt in de beteekenis „graven, uithollen“ en in het Bare'e in de beteekenis „invreten“, zooals bv. etter, bij een diep liggend etteroppervlak. Synoniem met kaleke is kineke, bv. kineke baocla „holle weg door buffels ingeloopt“.

jangkoekoe, vederpalm met eetbare vruchten, waar-
schijnlijk *Zalacca edulis*.

malori! wordt vooral door de To Pebato gebruikt als uitroep, in de beteekenis: „'t mocht wat! 't lijkt er niet maar! er is geen kans op!” Bara da ma'ipa i lne?—Malori! „Zou Moeder nog hier komen? — Geen sprake van”. De stam lori beteekent „vet”, malori kan dus oorspronkelijk „vet, glibberig” hebben beteekent en deze beteekenis kan zijn overgegaan in die van „bezwaarlijk, moeilijk”, omdat vooral gladheid de paden in de Toradja-landen zoo slecht begaanbaar maakt.

be mokadjoe kadjelanja: de beteekenis van mokadjoe is „vast staan”, woordelijk: „als een boom zijn”, wij zouden zeggen: „als een paal”. Als iets duidelijk in een bepaalden toestand verkeert, dan heet het van dien toestand mokadjoe bv. mokadjoe mo pelindjakoe „mijne reis staat vast, gaat zeker door”.

mengeroe² ri peta ntomooe „gedurig spuwen in een kippenest”. Onder den rand van het dak brengt men dikwijls kippenesten aan, gemaakt van een bamboestaak, aan het eind gespleten en tot een ronden korf uitgebreid, door vlechtwerk dat de gespleten latten uit elkaar houdt. Tomooe, woordelijk: „die overdekt, overschaduw”, een w. t. voor manoe „kip”, waarschijnlijk doelende op het zitten op de eieren of het beschutten der kuikens. Mengeroe is „sirih-speeksel loozen”, waarschijnlijk is het een intensieve vorm van keroe „schrappen, schrapen”, vgl. karoe „fluijn”.

ilawoe, een woord dat in 't algemeen te vertalen is door „met groote moeite, met inspanning van alle kracht” dja ilawoe josa taoe ri doeanga „de menschen in de prauw zijn slechts met groote moeite te zien”, moilawoe „al zijn best doen om te bereiken”, ilawoe mamongo „zooveel mogelijk sirih pruimen”, mombeilawoe „met elkaar wedijveren”.

nggapoede; de grondvorm poede is een bijvorm van

poeë „heer, meester”, het voorvoegsel ngga- is een gemedialiseerde vorm van ngka-, dat waarschijnlijk bestaat uit het lidwoord ng en het voorvoegsel ka-, dat hier zoveel als ons achtergevoegd „-schap” beduidt. Woordelijk beteekent dus nggapoeë „heerschap”. Andere voorbeelden zijn nggaboeë, voor nggapoeë „grootmoeder”, nggaoema „vader”, nggaine „moeder”, ngganian „schoonvader, moeder”.

pitoengkani; dat er eerst zeven boodschappers moeten gaan om de aanwezigheid van den gast in de lobo vast te stellen, is eene aardigheid ontleend aan andere verhalen, waarin de komst wordt verteld van lieden die men reeds lang dood of verloren had gewaand. Hier is deze trek weinig op zijne plaats.

tibo'oe-bo'oe, eene aardigheid in den mond van den Spookaap voor tiboeoe.

i Boengkoe „de Bochel”; gebrekkige wezens worden vaak voorgesteld als te zijn in het bezit van bijzondere eigenschappen; hier is de Bochel iemand wiens schot met het blaasroer bijzonder zeker is. Hij gaat op zijn rug liggen, nadat er eerst voor hem een gat is gegraven waarin zijn bochel past. Hij wordt eerst in een draagstoel gedragen en vervolgens in een draagsarong, tot vlak bij den voet van den boom.

da joë impo; het pijlgif wordt krachteloos als het oud wordt, maar de Toradja's schrijven dit toe aan andere oorzaken, bv. aan het uiten van onvoorzichtige woorden, aan het niet gebruiken van wisseltermen, of aan het toebereiden met citroensap van het met 't blaasroer geschoten wild.

kabaloe „weduwlijke staat, weduwendracht”. Men is in den toestand van baloe van af den dood van de(n) echtgenoot tot aan de officieele opheffing van den rouw. Zoolang als de „zwarte rouw” duurt, bedekt de weduwe of de weduwnaar het hoofd en mag niet met mannen spreken, vandaar het antwoord van den Spookaap: „Spreekt mij niet aan”.

motaoena, eene uitdrukking in het PmB. voor „in gezelschap werken, gemeenschappelijk de landbouwwerkzaamheden verrichten”, Bar. mesale. Woordelijk beteekent motaoena „mensen hebben”, daar de stam taoena niet anders is dan taoe „mensch”, met het pron. suff. 3e pers. In het Bada’sch, Besoa’sch, Napoesch en Koelawisch is taoena het gewone woord voor „mensch”, het Saloesch heeft tona, het Lalakisch (O. kust van M. Celebes) tono. Wellicht is dus motaoena uit het Bada’sch of Napoesch overgenomen, daar het suffix van het pron. pers. 3e pers. in het Bare’e -nja, in bovengenoemde talen -na is.

tingkoe, een schuine paal, met een klein dakje van bladeren er over, waaraan zich de wilde bijenzwermen vasthechten, die daar hun honing maken. Men vindt deze palen vooral in Onda’e, waar men zich eenigszins op het winnen van honing toelegt.

napomberampai „zij wilden het elkander afnemen”, stam rampa. Zij gunden het de een den ander niet, wilden allen tegelijk aan de beurt komen.

woenjeoe, het geluid van het gonzen der bijen. De woorden die het brommend of gonzend geluid weergeven van muggen, bijen, wespen, of van vele sprekende menschen, hebben vaak nj als aanvangsklank, bv. njenje, njeoe, njonge; vgl. ook den naam der wespensoort njaoea, vgl. Bal., Lamp., Mal. njawan, Soend. njiroean, Mad. njaroean.

pindongo is hier vertaald met „asjebliet”, woordelijk is de beteekenis: „wij armen, die er zoo naar verlangen”!

50. VIER VERSJES. (Leesb. bl. 95).

1. Het is verschrikkelijk heet,
de heerschende hitte verschroeit ons.
Het is verbazend warm,
het heete jaargetij verbrandt ons.

2. Heet is de zon daarboven,
maar een gebatikte hoofddoek tempert haar.
Heet is de zon in den drogen tijd,
maar een gestikte broek tempert haar.
3. De lucht is bedekt, de zon schijnt niet fel,
daar boven zijn wolken, daar boven is het woud.
De zon schijnt, maar de lucht is bedekt,
daarboven zijn wolken die haar een blinddoek voorbinden.
4. Regen, val niet dicht neder,
opdat onze kleeren niet nat worden!
Val niet dicht neder, regen,
opdat de kleeren der menschen niet nat worden!

1. marakia, een woord dat men uitsluitend in de Meerstreken, vooral bij de Poe'oe mBotoërs hoort. De stam van dit woord is raki „lichaamsvuil”; rakia, gevormd met het thans in onbruik geraakte suffix -a, moet, evenals het Tontemb. rakan, beteekenen „met lichaamsvuil er aan, smerig”. Het voorvoegsel ma- compenseert het verlies in beteekenis dat -a heeft geleden; marakia beteekent dus oorspronkelijk „smerig, vuil”, maar heeft thans de beteekenis: „akelig, lastig, erg, verschrikkelijk.”

poreme ndida; in de bovenstaande vertaling is ndida niet weergegeven, daar men de beteekenis niet meer kent; als eigennaam komt het woord nog voor, bv. van de vertelster van No. 23.

naleroe „hij beschadwt het”, indien men als voorwerp er bij denkt, dengene die den hoofddoek draagt. Wil men als object het reeds genoemde eo nemen, dan moet le-roe, in overeenstemming met leloe „verslapt, verzwakt” en leoe „verflenst, verschrompeld” worden vertaald met „hij tempert de zonnehitte”.

ndate wana „daarboven is het bosch”, dat nl. de zonnestralen tegenhoudt.

51. VERTELLING VAN DE KNAPPE PARKIET.

(Leesb. bl. 95, 96).

Verhaal van een jongen die eene parkiet steelt, die spreken kan en den diefstal verraaft, doordat zij op de vraag van den eigenaar „Waar zijt gij?” van onder het baadje van den dief antwoordt: „Hier ben ik”.

52. TWINTIG RAADSELS. (Leesb. bl. 96, 97).

21. Een stuk varkensvleesch dat men eet (in den mond heeft) en dat niet op komt.
Oplossing: De tong.
22. Hij gaat maar heen en zwerft maar rond,
Daarboven is zijne weduwe, die er nieuwe spruiten bij krijgt.
Opl. Eene prauw, want de tronk van den boom in het bosch, waarvan de prauw is gehakt, krijgt opnieuw spruiten.
23. Het kan wel worden verlegd, maar niet worden opgenomen.
Opl. De weg.
24. Een buffel van Soemboli, die den neusring aan zijn achterste heeft.
Opl. Eene naald.
25. Een bonte stok,
Die prikt en steekt.
Opl. Eene slang.
26. Een stok op den weg die zich buigt en doet alsof hij omvalt,
Als gij er tegenaan loopt, dan komt hij in beweging.
Opl. Een vogelstrik.

27. Ik trap hem op de borst en klop hem op den rug.
Opl. De trap.
28. Trek mij aan mijne darmen, opdat ik leve.
Opl. Eene tol.
29. Een stuk hout, dicht bezet met schelpdiertjes.
Opl. Eene maïsvrucht.
30. Roer om, roer om, dan gaat hij lachen.
Opl. Maïs poffen.
31. Een fijne kikkerpoot,
Die den band die om zijn hoofd loopt tot voet heeft.
Opl. De foeja-hamer.
32. Blijf maar thuis, moeder, ik ga heen, moeder!
Hij danst op de zee, met een gouden hoed op.
Opl. De ipoli-vrucht en de vruchthouder.
33. Een stuk varkensvleesch dat danst op een liggenden
boomstam.
Opl. De foeja-hamer.
34. Schuim dat danst op een tak.
Opl. Een schelparmband.
35. Een stuk hout dat tegen het uiteinde van een berg
slaat.
Opl. Een buffelstaart.
36. Zoowel aan zijne uiteinden als op zijn middengedeelte
is hij steeds een bruikbaar iemand.
Opl. De schacht der lans, want zij is voorzien van een
lemmet en van eene taats.
37. Roef! gaat hij heen, roef! komt hij hier en wordt
omgeroerd in een hol.
Opl. De tang.
38. Het Kleintje wordt het eerst geteld.
Opl. De pink.
39. Een pakje van de Benedenlanders,
Een pakje met honderd vrouwen.
Opl. Een jong woka-blad.
40. Hij heeft wanden van boomschors, wanden van ando-
lia bast,

Maar als ik naar hem steek, dan raak ik hem toch.
Opl. Eene wandluis.

22. Groote boomen, zooals die waaruit prauwen worden gehakt, worden gewoonlijk een goed eind boven den grond omgekapt, waar de stam hare regelmatige dikte heeft. Daardoor blijft in het bosch een vrij hooge stomp achter, die meestal weder gaat uitloopen. Dit is de treurende weduwe daarboven, nl. in het bosch op de bergen; tevens beteekent dit ndate ook „tehuis”. Het spruiten krijgen is weder eene toespeling op de wijze van treuren om een dood of verloren gewaand kind in de literatuur, waar de treurenden onbewegelijk in huis blijven zitten, zoodat hun achterste wortels schiet. Intusschen zwerft de „wederhelft” van den boomtrunk op zee rond.

24. Het oog der naald wordt met den neusring van een buffel vergeleken, omdat daardoor eene draad wordt gestoken, evenals in den neusring van een buffel eene riem of een touw wordt gestoken.

25. ntinggori; de stam van dit woord is gori, waarvan manggori „gekleurd, veelkleurig”. Het voorvoegsel ti- is hier gekozen om het aanrijm op toko. Maringge is een gemaakte vorm naast maringgea, op dezelfde wijze als malele, maleia in Raadsel No. 19 (Leesb. bl. 61). Maringgea „jeukverwekkend, kittelend, prikkelend,” is misschien wel met een suffix -a van een stam ringge gevormd, maar deze is thans niet meer in de taal gangbaar.

26. modoenggoe is een bijvorm van modenggo „krom, gebogen”; modoengga² is met assonantie aan dit woord uit madoengka „vallen” gevormd. Tedenggalaka is van den stam dengka „stappen, schrijden”, tedengkalaka beteekent woordelijk „een stap komen te doen, zich in beweging komen te zetten”.

27. Als men de trap, een balk met ingekorven treden, oploopt, houdt men zich aan de onderzijde, den rug, vast,

door met de volle hand daartegenaan te slaan, bij iederen stap een eindje hooger.

30. *ndondoeli* is klanknabootsing van het rollen der maïskorrels, die in een kookpot boven het vuur worden gepoft en steeds in beweging worden gehouden; de stam *doeli* beteekent „rollen”. De verminkte vorm *e'ele* is geredupliceerd uit *ele*, voor *gele* (*mogele* „lachen”); dit wordt gezegd van de maïskorrels die openbarsten en dan haren witten inhoud laten zien, als iemand die lacht en zijne tanden toont.

31. *matoriti* is „klein, nietig” en doelt op de figuren die gegroefd zijn in den steenen hamer waarmede men boombast klopt tot kleedingstof. *Kojo mbo'o* is de band dien men over het hoofd legt, om daarmede de draagmand (*baso*) op den rug te dragen. Daarmede wordt vergeleken het rotan handvat (*ati*) van den foeja-hamer, dat om den steen (het hoofd) heenloopt en waarvan de samengebonden uiteinden, die in de hand worden gehouden, de „voeten” van den hamer vormen.

32. De *ipoli*-vrucht wordt gebruikt als vingertolletje, ontdaan van den vruchtholder, die aan den boom blijft zitten. De laatste regel is eene aanhaling uit het refrein van den doodenzang, die reeds op zich zelf niet duidelijk is en hier alleen is aangehaald, omdat het woord *momentje* „een krijgsdans houden” er in voorkomt, vgl. *Mal. mēmentjak*. Dit doelt nl. op het draaien van de *ipoli*-vrucht, als vingertolletje gebruikt.

33. De steen van den foeja-klophamer wordt vergeleken met een stuk varkensvleesch. De hamer danst, als hij wordt gehanteerd, op en neer op de klopplank.

34. De witte armband, uit eene zeeschelp vervaardigd, wordt met schuim vergeleken; de tak is de arm waaraan hij wordt gedragen.

35. De staart van den buffel is onophoudelijk in beweging; het achterste van den buffel wordt met een berg vergeleken.

36. De lans is nuttig aan de punt, waar het lemmet zit, aan het onder einde, waar de scherpe taats in den grond dringt, zoodat de lans rechtop in den grond kan worden gestoken en dan steeds vast staat, en in het midden, waar de ronde schacht veilig kan worden vastgehouden.

37. De tang is een in 't midden geknakte bamboelat, waarmede stukken vleesch uit den kookpot (het hol) worden gehaald, of waartusschen men maïskolven klemt die men wil roosteren.

38. Als men op de vingers telt, begint men steeds met de pink.

39. Een jong woka-blad, dat nog niet is ontplooid, zit in een aantal vouwen in elkaar; de woka (*Livistona rotundifolia*) groeit alleen in het Benedenland en de jonge bladeren zijn een uitstekend pakmiddel.

40. De luizen die *kolokosi* of *bolobosi* worden genoemd, zitten vooral in de reten van den huiswand (gewoonlijk van boombast, vooral van den bast van *andolia*) en van matten.

53. VERHAAL VAN DE PAJAPIERS.

(Leesb. bl. 97, 98).

Vertaling met aantekeningen in Tor. Vert., bl. 465—468.

54. VIER VERSJES. (Leesb. bl. 98, 99).

1. Als ik ben heengegaan,
dan zult ge naar mij verlangen.
Kijk naar het woud van Napoe,
de plaats waar ik mij placht te vermaken.
2. Goede reis!
Als ge valt, zal ik het niet zien.
Maar als ge samen met mij gaat,
zal ik u terstond ophelpen, als ge valt.

3. Goede afvaart!

Moogt ge niet door een draaikolk worden rondge-
draaid.

Goede afvaart!

Moogt ge niet op een boomstam in de Posso stooten.

4. Zoo ga ik dan heen!

Rust mij niet toe voor de reis onder tranen.

Of we tegenspoed of voorspoed zullen hebben,
dat hebben wij niet in onze macht.

1. De twee laatste regels van dit liedje zijn echte rijm-regels, want het groote donkere oerwoud, dat de Oostelijke hellingen van het Centraal-gebergte van Midden-Celebes bedekt en waardoorheen men twee dagen moet loopen om Napoe te bereiken, is geen plaats waar men zich zoo eens vermaakt. Alleen wordt er nu en dan gejaagd door lieden die er den weg weten.

2. Op de steile, vaak gladde Toradja'sche paadjes is vallen het grootste gevaar.

3. Afscheidswensch aan iemand die de Posso gaat afvaren.

55. NOG TWINTIG RAADSELS. (Leesb. bl. 99, 100).

41. Oude mannen die neervallen, zonder een plof te geven.
Oplossing: De bastvezels van den arèn-palm.

Deze worden in groote lappen afgekap't, maar door hunne lichtheid vallen ze zonder plof neder.

42. Palingen met rotte staarten.

Opl. De daksparren.

Deze zijn aan de uiteinden dikwijls verrot, door den regen die er langs druip't.

43. Rom bom gaat de trom, daarbeneden zit men te vlechten.

Opl. Een pot waarin men rijst kookt, want de korst die zich vormt, dat zijn degenen die vlechten.

44. Als ze boven op den berg zijn, steken ze de ooren tegen elkander op.

Opl. De daksparren, die elkaar (op de nok van het dak) kruisen.

45. Hij eet maar door, totdat hij verzadigd is en toch steken zijne ribben er aan alle kanten uit.

Opl. Een net.

Koeroetani is de naam van een netje, waarin men allerlei bergt, dat vooraf in foeja is gepakt. Het netwerk blijft zichtbaar, ook al is het net stijf vol gestopt.

46. Men hakt een steen door en komt terecht in de maan.

Opl. Een kokosnoot die gespleten wordt.

De harde bast is de steen, het witte vleesch is de maan.

47. Krik, krak, krik, krak, Als een sarong die wordt opengevouwen.

Opl. Een woka-blad.

Het jonge woka-blad, dat men uit zijne plooien haalt, kraakt als een sarong van foeja, die men uit de plooien haalt.

48. Witbil gaat naar beneden, Witbil gaat naar boven.

Opl. De vlierprop van het blaasroerpijltje.

De blaasroerpijltjes hebben aan het eind eene prop van het merg der bloemstengels van morompa, zie de Aant. op Verh. 32. Het pijltje met zijn wit achterste gaat eerst naar beneden in de blaaspijp, daarna naar boven de lucht in.

49. Uw eigen vestingwal ziet gij niet, slechts dien van uwen kameraad ziet gij.

Opl. De tanden.

50. Draai mij om, draai mij om!

Ik verbrand, ik verbrand!

Een staartlooze kip en een witte kip,

En een kip die een huis draagt.

Opl. Een pot met rijst en het mandje waarin de pot staat.

Oelili, verminkte vorm van ralili, ndalili „omgedraaid worden“. Ambani is hier een bijvorm van awani, omba „verbranden“. Het is de pot met rijst die hier spreekt.

Als het water waarin de rijst wordt gekookt, in de korrels is gedrongen, wordt de pot van het vuur genomen en er naast gezet en dan telkens omgedraaid, opdat de rijst niet aan ééne zijde aanbrande. De staartlooze kip is de pot, de witte kip is de rijst en de kip die een huis (pot) draagt is het mandje waarin de pot wordt gezet, daar hij op zijn bollen bodem niet kan blijven staan.

51. Eén hak in een sago-bladsteel, één hak in een steen en dan plof! in een plas.

Opl. Een kokosnoot die gespleten wordt.

De vezelbast wordt met sago-bladsteel vergeleken, wellicht omdat zij even gemakkelijk als deze is door te kappen. De steen is de harde kokosbast en de plas is de met water gevulde binnenholte.

52. Wie kijken er door den wand?

Opl. De reten.

53. Men neemt een hol en kruipt in het hol.

Opl. Een baadje.

Een baadje (karaba, lemba) is een vrouwenbaadje; mannenbaadjes zijn niet oorspronkelijk Toradja'sch en worden dan ook met het vreemde woord badjoe genoemd. Het vrouwenbaadje is een kort jakje, geheel dicht, met eene spleet op de borst. Het wordt over 't hoofd aange-trokken.

54. De handen bewegen zich voortdurend
onder een afdak op den grond.

Opl. Eene landschildpad.

55. Een vogelstrik aan 't eind van een boomstam.

Opl. Een ring in den neus van een buffel.

56. Het volk van Lise en hunne kinderen
zoeken hun voedsel.

Als hun einde is gekomen,
worden zij vergiftigd met rijpe pisang.

Opl. Boschbladluizen.

Deze worden het volk van Lise genoemd, omdat Lise de booze boschvrouw is. Als men de huid voelt jeuken, nadat

deze bijna onzichtbare diertjes in de poriën zijn gedrongen, tracht men ze te doden door de huid met eucuma in te wrijven, die om hare gele kleur hier rijpe pisang wordt genoemd.

57. Men vergiftigt het water aan den mond der rivier en het oefent zijne doodelijke werking uit aan den oorsprong.

Opl. Het afhalen van rotan.

De rotan, als klimplant, slingert zich om hooge boomstammen: men kapt haar dus aan den voet af en rukt haar naar beneden, waardoor terstond het boveneind zich begint te bewegen. De geheele stengel wordt met eene rivier vergeleken, waarvan het dikke ondereind de mond, het dunne boveneind de oorsprong is.

58. Het verheft zich zoo hoog als een berg, het strekt zich uit in de lengte zoo lang als een ravijn.

Opl. Eene wolk.

59. Van de rijst door Soemboli gekookt, stijgt nog de damp op al wordt zij eerst ontpakt aan den overkant der zee.

Opl. Eene limoen.

Eene portie gekookte rijst, in bladeren gepakt, blijft vrij lang warm. Hier wordt een citroen met zulk een pakje gekookte rijst vergeleken; het fijne vocht dat uit de cellen der schil springt, als men die met de hand afpelt, wordt vergeleken met den damp die van de warme rijst afslaat als men het pakje opent.

60. De moeders strijken langs je,
maar de kinderen doen je geducht pijn.

Opl. Alang-alang.

Met de „moeders” worden de hoog opgeschoten planten bedoeld, die met geruisch (see) langs den voorbijganger strijken, maar hem geen kwaad doen. De „kinderen” zijn de stoppels van een pas afgebrand alang²-veld, die de bloote voeten pijnlijk steken, zoodat men er siroe! (geluid van het inzuigen van den adem) en de! de! (au!) van roept.

56. NOG VIER VERSJES. (Leesb. bl. 100, 101).

1. U, oudere broeder (oudere zuster),
schat ik zoo hoog als goud.
Al ben ik ook in een ander land,
ik zal (uwen geest) met soi wenken en dan komt hij.
2. U, jongere broeder (jongere zuster).
schat ik even hoog als gouddraad.
Al ben ik ook aan den anderen kant der zee,
ik zal (uwen geest) met soi wenken en dan komt hij.
3. Liederen die van denzelfden palmwijn drinken,
zouden die niet eensgezind zijn?
Zij het zuur, zij het zoet,
de vriendschap eindigt niet.
4. Ik was een poosje vast in slaap
op een rustbank bevloerd met planken.
Ik dacht dat het 't geluid van den mamboi was,
maar intusschen was ik zelf een liedje aan het zingen.

1. koetimba „ik weeg”; timba is het uit 't Mal. overgenomen woord timbangs soi is de *Cordyline* (*Dracaena*) *terminalis*, de halfheester welks bladeren door de priesteressen worden gebruikt om iemands schim, geest of ziel naar zich toe te halen, door hem er mede te wenken.

3. podja'i, woordelijk: „familieband” (vgl. Mal. *djahit*, Tontemb. *ra'it*), doch ook overdrachtelijk gebruikt, zooals hier, in de beteekenis van „vriendschap”.

4. mamboi, een vogeltje dat een geluid maakt alsof het hijgt; daarom voerspelt het aan de jagers geluk, omdat het hun voorspiegelt dat zij zullen hijgen van de vrucht wild, die zij naar huis zullen te dragen krijgen. Eene andere lezing van den laatsten regel is: *ntano jakoe nda-kajori* „maar intusschen waren ze bezig een liedje op mij te zingen”.
